

95. évfolyam, 2020/11.

Lelkipásztor

Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Hafenscher Károly \ Paptan a javából! De kit érdekel a paptan?

Egyáltalán paptan ez, vagy valami más...?

Teológiai reflexiók – a 2020. első félévi járványhelyzet egyházi vonatkozásairól

Béres Tamás \ Vírus és jövő

Varga Gyöngyi \ A spiritualitás összeköt

Orosz Gábor Viktor \ Rendszeres teológiai reflexiók

Hafenscher Károly \ Gyakorlati teológiai reflexiók

Blázy Árpád \ A württembergi reformátor, Johannes Brenz emlékezete

Kedves Olvasó!

Hafenscher Károly *Paptan a javából!* című egyetemi tanári székfoglaló előadásának alapvető tézise, hogy a gyakorlati teológiának mint összegző és előremutató hittudománynak kulcsszerepe van az egyház jövőjében, ha identitását újrafogalmazva tudatosan akar *communio viatorum* lenni, úton az örökkévalóság felé. Mások mellett az egyház és az egyetem kapcsolatát is érdekesítő módon értelmező tanulmánya végén megállapítja: a mi felelőségünk, hogy szavunkkal, tetteinkkel olyat mondjunk, ami igaz, s amivel a ránk bízottak tudnak mit kezdeni. Ez lenne a gyakorlati teológia lényege – minden pap számára. Erről szól a paptan.

A Magyarországi Evangélikus Egyház Országos Presbitériuma részéről, 2020. júniusi ülésén, az a többek által megfogalmazott és egységesen támogatott igény merült fel, hogy az Evangélikus Hittudományi Egyetem oktatói teológiailag reflektáljanak mindannyiunk közös, a tavaszi járványhelyzetből fakadó tapasztalataira. A jelen lapszámunkban közölt összeállítás azoknak az oktatóknak a szövegeit tartalmazza, akik vállalták, hogy összegyűjtik szakterületük legfontosabb felismeréseit. A rövid, de alapos megfontolásból is világos, hogy a tanulságokat kereső és azokat az egyház mindennapi életébe integráló folyamat elején tartunk, nem pedig a végén, a felvetődött kérdésekre pedig az egyház teljes közösségének kell válaszokat találnia.

Az igehirdetési előkészítők *advent első vasárnapjától karácsony ünnepéig* segítik az igehirdető készülését.

Örömteli olvasást kíván

a szerkesztő

Novemberi számunk szerzői

Béres Tamás lelkész, egyetemi tanár – Budapest

Blázy Árpád lelkész, egyháztörténész – Budapest

Csepregi Zoltán lelkész, egyetemi tanár, rektor

– Budapest

Csorba János lelkész – Győr

Dobó Dániel lelkész – Órismagyarósd

Fabiny Tamás püspök, egyetemi tanár – Budapest

Hafenscher Károly lelkész, egyetemi tanár – Budapest

Laborczy Géza lelkész, címzetes főiskolai docens,

intézményvezető – Nyíregyháza

Mesterházy Balázs lelkész, iskolaigazgató – Kőszeg

Missura Tibor nyugalmazott lelkész – Budapest

Orosz Gábor Viktor lelkész, egyetemi docens, felelős

szerkesztő – Budapest

Szabó Lajos nyugalmazott lelkész, egyetemi tanár

– Budapest

Szabóné Mátrai Marianna nyugalmazott lelkész – Budapest

Szemerei János püspök – Győr

Varga Gyöngyi lelkész, tanszékvezető egyetemi docens

– Budapest

Varga Tamás lelkész – Rábaszentandrás

Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Orosz Gábor Viktor

A szerkesztőbizottság tagjai

Csáky-Pallavicini Zsófia

Fabiny Tamás

Kodácsy-Simon Eszter

Kondor Péter

Korányi András

Kőszeghy Miklós

Szerkesztőség

1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.

Tel.: 469-1050

E-mail: gabor.orosz@lutheran.hu

Felelős szerkesztő: Petri Gábor

Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Grafika: Bódi Kati

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

1085 Budapest, Úllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu

Felelős kiadó: Antal Bálint

Előfizetési díj egy évre: 12 000 Ft; fél évre: 6000 Ft. Egy szám ára: 1000 Ft.

Digitális előfizetés egy évre: 8100 Ft; fél évre: 4050 Ft. Egy példány ára: 700 Ft.

Külföldi előfizetések: szomszédos országokba (postaköltséggel együtt)

évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokba 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés

Mondat Kft.

www.mondat.hu

Felelős vezető: Nagy László

ISSN 0133-2821

2 133282 120116

nka

A lapszám a Nemzeti Kulturális
Alap támogatásával jelent meg.

Az ég kék, a fű zöld, az Isten szeret

Jer 31,9a

■ MESTERHÁZY BALÁZS

Sok könnycseppet láttam már életemben. Lelkészként különösen is sok olyan helyzetet élhetünk meg, amikor megérintett emberekkel találkozunk.

Megérintett – akár azért, mert nagyon örül valaminek, akár azért, mert súlyos fájdalmat hordoz. A könny mindig mutatja az adott lelkiállapotot, még ha lehet is vele manipulálni.

Tételezzük fel, hogy Jeremiás próféta is olyan sírókról ír, akiknek őszinték a könnyeik, hiteles a sírásuk. Ritkán találkozunk ilyen mértékű sűrítéssel, annyi kapcsolódás van ebben az egy prófétai mondatban.

Sírnak és jönnek. Jönnek és kérnek. Kérnek és vezetve vannak. Vezetve vannak, és célhoz jutnak. Célhoz jutnak, és még csak el sem esnek közben.

Ez a fajta sűrített információ, ez a szimbólumhalmaz számunkra is megerősítés az ideai novemberben. Reformáció és az őszi szünet után vagyunk, talán még az iskolák sem tértek át digitális munkarendre, talán még a templomok sem zártak be.

Ez a biztatás szól nekünk is Jeremiástól, aki nemcsak a fogságba hurcolt nép visszajövetelét jövendöli meg, hanem számunkra is elhozza ennek a célhoz jutásnak az ígérését.

Sokszor gondolkozom azon, hogy mire indít a sírás embereket. Indíthat hálára, áldásra, de ugyanúgy átokra is. Milyen jó, hogy itt arról tud beszámolni a próféta, hogy fohászkodik a nép, azaz kérnek valamit attól az Istentől, aki folyamatosan kapcsolatban van velük! Könyörögnek hozzá, hogy a megígért üdvösséget megtapasztalhassák. Imádkoznak hozzá, hogy a könnyük ne folyjon hiába, hogy a sírásuk ne legyen meghallgatás nélküli. És nem az.

Nem az, mert Isten vezeti őket. Ezek a szavak biztosan ott szerepelnek a Szentírás legtermészetesebb szókapcsolatai között: „...miközben vezetem őket” – mintha mi sem lenne természetesebb: az ég kék, a fű zöld, az Isten vezet. Milyen jó, hogy nem azt olvassuk, hogy „ha rám figyelnek, akkor vezetem őket”, vagy „ha ezt és azt megteszik, akkor vezetem őket”, hanem teljesen magától értődően és egyértelműen – mindenféle feltétel nélkül – hangzik el ez a kapcsolatot megerősítő kijelentés: „...miközben vezetem őket”.

Ebben a 2020-as esztendőben ezt a természetességet nem kellene elfelejtenünk. Azt, hogy Istennel ilyen természetes kapcsolatban lehetünk. Akkor is, ha néhány hónapja el sem tudtuk képzelni, hogy maszkban járunk bevásárolni, vagy könyökérintéssel helyettesítjük a kézfogást. Ezek az érintkezési formák, társadalmi szokások változhatnak egy világvárvány következményeként, de Istennel való kapcsolatunk nem. Az marad ugyanolyan természetes.

Az ég kék, a fű zöld, az Isten vezet. Az Isten szeret.

Szeret, és azt akarja, hogy nekünk üdvösségünk legyen. Egy más helyen (a Siralmakban) olvassuk szintén Jeremiásnál, hogy azért nincs még végünk, mert nem fogyott el az Úr irgalma – szeret bennünket. Az Újszövetségben pedig Pál azt írja Timóteusnak, hogy Isten „*azt akarja, hogy minden ember üdvözüljön, és eljusson az igazság megismerésére*”. Hiszem, hogy itt nemcsak egyszerűen az igazságra gondol, hanem az Igazságra. Arra, aki magáról is azt mondta, hogy ő az igazság az út és élet mellett. Hiszem, hogy Isten azt akarja, hogy eljussunk Jézus megismerésére. Mert akkor őt is megismerjük.

Megismerjük, hogy ő olyan, aki folyóvízhez vezet bennünket. Nem kiszáradt medrekhez, nem szikkadt völgyhöz, hanem életet adó, élő vízhez, ahol valóban életet találhatunk. Új életet. Fogságból hazatérve vagy bűneinkből megtérve.

Az pedig már szinte túlzás, hogy ezen az úton nem kell botladozva járnunk. Ehhez az a kapcsolat kell, amely nem is enged emlékezni arra, hogy bizony vannak nehezebben megtehető lépések, s ha a szívünkre tesszük a kezünket, akkor talán még botlás is lehet benne. Talán úgy vagyunk ezzel, mint amikor valóban olyannal sétálunk, akit nagyon szeretünk. Ha velük megyünk egy úton, nem arra fogunk emlékezni, hogy megbotlottunk útközben, hanem hogy együtt eljutottunk valahonnan valahová, miközben megéltük a természetes szeretetet. Így nem arra fogunk emlékezni, hogy megbotlottunk, amikor Istennel járunk. Mert nem az lesz a fontos, hanem a természetes szeretet, amelyet együtt megéltünk.

Az ég kék, a fű zöld, az Isten szeret.

Paptan a javából!

*De kit érdekel a paptan? Egyáltalán paptan ez, vagy valami más...?**

■ HAFENSCHER KÁROLY

Előszó

Nem kis izgalommal állok itt, ugyan negyedszázados felsőoktatási gyakorlattal a hátam mögött, mégis ősz fejjel: pályakezdőként. Bár már az is izgalmas lenne, ha a magam ügyében szólnék, mégis lelkeszként, tanárként vagy bármilyen minőségben, de Isten szolgájaként nem a magam ügyében állok itt, hanem az övében. Nem a magam bölcsességéről kell számot adnom, hanem – Pál szavaival élve – az evangélium bolondságáról, amely némelyeknek botrány, másoknak bolondság, de nekünk Isten bölcsessége. Így igaz az, amit legfőbb gyakorlati teológiai tanáromtól, édesapámtól tanultam: mi nem azért szólunk, mert tudunk beszélni, hanem azért, mert nem tudunk hallgatni. Ezért az egyetemi tanári székfoglalóm műfaja mégiscsak tanúságtétel (1Pt 3,15; ApCsel 1,8), tanúskodás a kereszt evangéliumáról (1Kor 2,2).

Ahogy ez az örömhír örök, úgy a tanúságtétel időhöz kötött, azaz minden korban, minden helyzetben, minden Krisztushoz kötődő embernek aktuálisan tanúskodnia lehet és kell a maga területén, a maga eszközeivel, a maga szóhasználatában, a maga élet- és létstílusában. A teológusnak még inkább. Nem azért, mert ez hivatali kötelessége lenne, hanem azért, mert úgy lett teológus, hogy meghallotta a megszólítást, a meghívást, és nem hagyja nyugodni az a csoda, amelyet kinyilatkoztatásnak nevezünk, Isten önközlése, amely nem tanítás, hanem a testé lett Ige (Jn 1,14), Jézus Krisztus maga. A teológust – Pál szavaival élve – Krisztus szeretete szorongatja (2Kor 5,14). S bár Luther azt állítja, hogy mindenki teológus, akinek azonban ez a „szakmája”, a hivatása, az nem menekülhet.

Csontjaimba rekesztett tűz – mondom a prófétával. S az én feladatom, hogy ezzel a motivációval adjam át a jövő tanúságtévé nemzedéknek azt az ismeretet és gyakorlati tapasztalatot, amelyet majd az ő tanúságtételükben használni tudnak.

E pár előzetes gondolat után szólni kívánok a paptanról, a gyakorlati teológia részéről és egész voltáról, a gyakorlati teológia mai fő irányairól, az egyes részekről, amelyek magukban hordják az egészet, majd arról, mit kínál a paptan a Magyarországi Evangélikus Egyháznak, végül két, jövő felé forduló záró gondolattal szeretnék továbbindulni egyetemi tanári szolgálatomban.

Alapvető tézisem most egyetlen mondatban foglalható össze, s ezt szeretném majd a következőkben kibontani, közel hozni: a gyakorlati teológiának mint összegző és előremutató teológiai tudománynak kulcsszerepe van az egyház jövőjében, ha identitását újrafogalmazva tudatosan akar *communio viatorum* lenni, úton az örökkévalóság felé.

Bevezetés

Paptan a javából – adtam címnek, de kit érdekel a paptan? Ez valami régen volt, idejétmúlt találmány? Egyáltalán paptan-e ez, vagy valami más, amiről most szólni szeretnénk?

1847-et írunk, amikor Sárospatakon napvilágot lát a *Paptan* című kétkötetes gyakorlati teológiai tankönyv (ZSARNAY 1847).

„A' paptan a' theologiai tudományoknak az az ága, mely illő összefüggésben adja elő azon szabályokat, melyek szerint a' lelkitanító minden szabados és lehető eszközöket használhat és használni tartozik, hogy a' keresztyén egyházban az igaz hitet és tiszta erkölcsiséget, mint a' papi hivatal célját előmozdítsa.

* Egyetemi tanári székfoglaló. Elhangzott az Evangélikus Hittudományi Egyetemen 2020. szeptember 3-án.

A' paptan applicata, practica, pastoralis theologianak is szokott nevezetni; de szorosán véve az a' theologianak nem alkotórésze, hanem alkalmazása.”

Igen, az akkor már református szellemi központban, a 18. század közepén vetették papírra e sorokat. Zsarnay Lajos¹ pataki teológiai tanár tollából származnak.

Amire elszegődtem az Evangélikus Hittudományi Egyetemre, az paptan a javából. S meggyőződésem, hogy a Magyarországi Evangélikus Egyháznak s benne a lelkészképzésnek nagy szüksége van a paptanra. Ha a Zsarnay-féle definícióval vitatkozom is, a diszciplína elnevezése egyre jobban tetszik – archaikus íze ellenére.

A paptan, ahogy Luther írja: *disciplina experimentalis, non doctrinalis*.

Ezzel már el is érkeztünk a *theologia practica* egyik fontos alapjához, az ekkleziológiához. Tudom, hogy ez legalább annyira tartozik a rendszeres teológiához, mint a gyakorlatihoz, de a teológiában az a gyönyörű, hogy minden mindennel összefügg, egymásra épül, egymást segíti. A dogmatika harmadik hitágazatról szóló tanítása, amelyben ott vannak az ekkleziológia alapjai, mindent meghatároz a gyakorlati teológiában. A teológia állandó feladata az újrafogalmazás, így az egyház egyház voltának definiálása is korszakról korszakra elengedhetetlen.

Az egyház nem a papokból áll, s az Evangélikus Hittudományi Egyetemen sem csak lelkész szak létezik – hallom az ellenvetést. A paptan azonban nemcsak a klerikusoknak szól, hanem az egyetemes papság értelmében minden megkereszteltnek, akik arra hívtak, hogy életükkel, olykor szavukkal, egyéni és közösségi rítusaikkal vagy hétköznapi aktivitással is Isten nagy tetteit hirdessék, és egymás terhének hordozásával, a testvér segítségével, az evangélium személyre és helyzetre szóló hirdetésével tanúskodjanak Isten szeretetéről, arról az irgalomról, amely egyszerre rejtőzködve és megnyilvánulva felismerhető a kereszten, pontosabban Jézus kereszthalálában.

A papi szolgálat – az egyetemes papság értelmében (is) – élethosszig tartó tanulást igényel. Az egyház lényege szerint tanítványi közösség, és sokszor nem gondolunk bele a szó értelmébe, hogy a tanítvány tanul. Az egyház a Szentlélek által Krisztus követésére összehívott tanuló (s így egyben tanító) közösség, ahol a tanulás-tanítás nem csupán továbbképzést jelent, hanem Isten elhívott gyermekeinek életformáját. A paptan értelme így kiszélesedik.

Ez az értelmezéstágulás azonban nem jelenti azt, hogy az egyetemi szintű paptan súlyát vesztené. Ellenkezőleg. A tanulóközösség léte függ attól, hogy van-e tanító-nevelő vezetője. Lelkészként, hitoktatóként, gyülekezeti munkatársként.

A gyakorlati teológia részei és egésze

Miből is áll a paptan, azaz mi is a gyakorlati teológia tárgya? Mielőtt részekre bontanánk, két megjegyzés:

– A gyakorlati teológia nem a teológia gyakorlata, hanem a gyakorlat teológiája. Ez a megközelítés akár döntő fontosságú is lehet. Nem az a helyzet, hogy mindazt, amit a többi klasszikus teológiai diszciplínában – a biblikus, a rendszeres, az egyháztörténeti teológiában és a vallástudományok világában – megfogalmazunk, azt aprópénzre váltjuk, gyakorlatban alkalmazzuk. Pont fordítva: arról van szó, hogy az egyház minden életmegnyilvánulásának teológiája van. A közösségnek, a rítusnak, az igehirdetésnek, a pásztori szolgálatnak egyaránt. (S itt vállalom a szembenállást a sárospataki paptannal, annak *applicata* kitételével.)

– A másik megjegyzés: A gyakorlati teológia egésze az evangélikus teológia egységén belül szervesnek mondható, ezért ahhoz, hogy az egyes részdiszciplínákat megismerjük és műveljük, egyben kell látnunk az egészet. Lehet külön tárgyalni a homiletikát és a liturgikát, az eucharistikát (imádságtant) és a poimenikát (a lelkipásztorokodástant), de ezek egységes egészet alkotnak, az egyházi szolgálat egészét, ahol legfeljebb kétirányú altéma van: az istentisztelet-teológia és a lelkigondozás. Persze magától értetődően a kettő összefügg, sőt egymásba kapaszkodik. A lelkigondozás is istentisztelet, és az istentisztelet is lelkigondozás.

Elgondolkodtató, hogy a teológia legfiatalabb tudományága az utóbbi húsz évben virágzásnak indult. Ez – az imént vázolt elméletünket is folytatva – nem a technicizálódó és gyakorlatiasodó világ igénye, hanem az egyház önazonossága újrafogalmazásának belső motivációja nyomán történik.

Egy hatalmas ívvel érkeztünk el a 21. századhoz. Nagyszerű könyv látott napvilágot néhány évvel ezelőtt, amely bemutatta Luthert mint gyakorlati teológust (ZIMMERLING–RATZMANN–KOHLE 2017). Számunkra természetesen ő az a tájékozódási pont, aki a gyakorlat teológiáját is a kereszt felől közelíti. Az ő munkásságától Schleiermacheren, Nibergallon, Leonhardt Fendten, Eduard Thurneysenen és Dietrich Bonhoefferen keresztül, Ernst Langén, Christian Mölleren, Karl-Heinrich Bieritzen, Hans-Christoph Schmidt-Lauberen és Manfred Josuttison át, Don Browningot és David Tracyt ki nem hagyva, a Lipcsében tevékenykedő fiatal, de ma leginkább meghatározó gyakorlati teológusig, Alexander Deegig fantasztikus az ív. (Meg kell jegyeznem, hogy a gyakorlati teológia története még ennél is nagyobb ívet jegyez. Erre hívja fel figyelmünket az a nemrég megjelent tanulmánykötet, amely a Szentírás gyakorlati teológiájáról értekezik [MOLDENHAUER 2018]. S ha nem is a fogalom Schleiermacher óta használt értelmében, de a teológiatörténetesek beszélnek – többek közt – Au-

¹ Zsarnay Lajos sárospataki teológiai tanár 1831 és 1861 között, 1858-tól a MTA rendes tagja.

gustinus,² Chrysostomos³ és Nagy Szent Gergely⁴ gyakorlati teológiájáról, ahol az ige, az igehirdetés, a lelkigondozás kulcsszerepet játszik, s hozzá teológiai megalapozás társul.)

Csupán néhány nevet és irányt említettem – inkább az útra koncentrálni, amelyet bejártak. A keretek szűkössége miatt az utóbbi évek meghatározó személyeiről és irányairól szólok – természetesen német dominanciával, hiszen a lutheránus teológia elsősorban mégiscsak itt gyökerezik.

Gyakorlati teológiák és teológusok

Önkényesen emelek ki négy olyan meghatározó, a gyakorlati teológia lényegét megfogalmazó és a mai irányt is megadó teológust, akikre az idő múlásával is nagyon kell, érdemes figyelnünk (Zsid 13,7).

*Dietrich Bonhoeffer*t nem a gyakorlati teológusok között szokták nyilvántartani. Ezt az álláspontot azonban felülírta Peter ZIMMERLING kötete (2006), amelyben Bonhoeffert mint gyakorlati teológust mutatja be. A mártír lelkész *theologia practica*ja konzekvensen spirituális és radikálisan egyházi teológia (uo. 9. o.).

Bonhoeffert egyszerűen és a lényegét kifejezve „teológusnak” tartjuk. Ő az, aki teljes egységben látta a teológiát – s éppen ez a szemlélete járult hozzá a holisztikus teológiai látás újbóli kialakulásához, amely átível és átjár határokon, s egyben látja a biblikumot, a rendszeres és a gyakorlati teológiát. Ekkleziológiai műveire vagy *Finkenwaldi homiletikájára* gondolva azt állapíthatjuk meg, hogy az a Krisztus-központság, amely minden írását átjárja, a genuin reformatori örökség kiteljesítése. A homiletika-előadásainak összefoglalását ebben a mondatban érhetjük tetten: A prédikáció szavának eredete Jézus Krisztus inkarnációjában van. Nem egy valamikor felismert igazságból és nem is átélt tapasztalatból ered, nem egy speci-

² Augustinus munkáiban számos olyan utalást tesz, amelyek a gyakorlati teológia tárgykörébe tartoznak, azaz az egyház gyakorlatának teológiáját fogalmazzák meg. A *De catechizandis rudibus* (A képzetlenek hitre neveléséről) című művében (399) egészen konkrét gyakorlati teológiai utalásokat tesz, de egyik legismertebb művének, a *De civitate Dei* (Az Isten városáról) című alkotásnak számos gyakorlati teológiai vonatkozása van – például az ekkleziológia és a kibernetika területén.

³ Aranyszájú Szent János (Chrysostomos) beszédeiben, liturgiaalkotásában egyaránt felleljük a gyakorlati teológia csiráit. Mintegy húsz elméleti művében érinti az egyház életének, működésének teológiai alapjait. A *Peri hierosynes* című műve szintén pasztorálteológiai vonatkozású (vö. NAIRN 2010).

⁴ Nagy Szent Gergely (540?–604) elsősorban a gregorián ének kapcsán ismert az egyháztörténeti köztudatban. A gregorián azonban liturgikus reformot is jelentett, ami a gyakorlati teológia tárgyának szerves alkotója. Ezenfelül egy olyan könyv alkotója is, amely alapjaiban meghatározta az egyházi életet: a *Regula pastoralis*ban olyan lelkipásztori kézikönyvet adott közre, amelyben kifejti a tanító és a pap feladatait. Ugyanebben az értelemben gyakorlati teológiai mű a középkor egyik legolvasottabb írása, a *Homiliae in Evangelium* (vö. GÖRFÖL–KRÁNITZ 2002, 133. o.).

ális lelkiállapot reprodukciója. A prédikáció szava nem is egy háttérben lévő tartalom formája. A prédikáció szava a testet öltött Krisztus maga. Ahogy az inkarnáció sem Isten egyfajta megjelenési formája, úgy a prédikáció sem egy lényeges megjelenési formája, hanem maga a lényeg. A prédikált Krisztus a történeti és jelen lévő Krisztus (BONHOEFFER 2016, 11. o.).

Zimmerling szerint Bonhoeffer teológiája kinyilatkoztatóteológiai megalapozású, amely krisztológiában csúcspontot ki, úgy, hogy mindig egyházi orientációjú. Mindennek háttérében természetesen Barth lelki öröksége áll (ZIMMERLING 2006, 13. o.). A *Követésben* (BONHOEFFER 2007) megjelenik mindennek a kontextusa, ahol a gyakorlati teológus reflektál az egyház szolgálatának környezetére, külső kereteire, a világ helyzetére, s ezt mindig személyesen teszi. Így egyszerre perszonális és szituatív a teológiai gondolkodása. Ahogy Bonhoeffer személyes életében összefonódik a teológia és a biográfia, úgy függ össze és utal egymásra a teológia és a gyakorlati tapasztalat a mindennapok valóságában. Itt, ebben a világban kell kereszténnyé válni, s nem szentekké, hanem emberekké! A keresztény hit mindent átfogó kerek egész, egy életaktus. Jézus ugyanis nem egy újabb vallásba hívott, hanem az életre. Teológiája így nem is íróasztal-teológia, hanem a mindennapok teológiája. Nem véletlenül mutatkozott némi feszültség korának akadémikus beállítottságú teológiájával szemben. Ez odáig ment, hogy bírálta az arrogáns teológiát űzőket, akik szerinte az első teológus – Lucifer – utódaiként magukat zárják ki az Isten országából. Bonhoeffer nem is alkotott nagy szellemi rendszert, teológiája mindig az élet kihívásaira reflektált. Ez különösen is tetten érhető, amikor az illegalitás vagy az ellenállás teológusaként működik (sokszor Pál apostolhoz hasonlóan). Nem fér bele a megszokott teológiai rendszerekbe, mégis kompatibilis az európai teológiatörténettel (ZIMMERLING 2006, 20. o.). Reflektál kora világára. Ahogy a börtönből írja: „A történelmet most már alulnézetben láthatom.” (BONHOEFFER 1998, 38. o.) Itt már a megszokott keresztény sémák nem működnek. Itt már nincs nagy ember és nincs hős, csak egy ember – másokért. A gyakorlati teológia helyes iránya ez.

Rudolf Bohren (1920–2010) gyakorlati teológiáján nőtt fel a mi nemzedékünk. Egyházas teológia ez a javából. Ez már önmagában jelzi, hogy nem elméleti tudomány a gyakorlati teológia, hanem elválaszthatatlan a Szentlélek által életre hívott és fenntartott egyháztól. A Szentlélek jelenléte és munkája, a teológia pneumatológiai megközelítése segít elkerülni, hogy az egyház csupán önépítő közösség legyen (vö. VARGA 2009, 59. o.). A pneumatológia azután elvezeti a gyakorlati teológiát a gyülekezet-központú gondolkodásra. Bohren teológiai alapállása ismét nagyon aktuális, amikor az egyház megújulásának szükségességéről és vágyáról beszélünk. Ez egyben az igehirdetés és lelkipásztori szolgálat megújulásának, megelevenedésének az alapja is. Az igehirdetésről szóló alapműve, amely minden változás ellenére az egyik legfontosabb szakirodalom ma-

radt a mai nemzedék számára is, kifejti, hogy a homiletika jól teszi, ha a pneumatológiából indul ki, és minden tekintetben a pneumatológiába ágyazódik bele (vö. BOHREN 1993, 66., 71. o.). A Lélek az ige ajándékozója és az ige ajándéka egyszerre (uo. 82–83. o.). A Lélek nemcsak tanúskodik, hanem bevon a maga cselekvésébe, s így válik a közösségünk gyülekezetté. A gyakorlati teológia létjogosultsága csak akkor nem kérdőjelezhető meg, ha az gyülekezet-központúan gondolkodik, fogalmaz, cselekszik. Amikor pedig a gyülekezet-központú szemlélettel az elpaposodásról beszél, akkor éppen a lelkészi szolgálat és az egyházi vezetés újragondolására sarkall (vö. VARGA 2009, 74–75. o.).

Manfred Josuttis személyéről és művéről nem tudok elfogultság nélkül beszélni. Önálló teológiai gondolkodásomat ő indította el. Az a neuendettelsai lelkészakadémia, amelyen együtt dolgozhattuk fel a *Der Weg in das Leben* (Út az életbe) című, istentiszteletről szóló teológiai bestsellert, meghatározta az egész életemet. (A személyes kapcsolat később is megmaradt.) Abban a kötetben a göttingeni professzor nemcsak a magatartás-tudományi (viselkedéseméleti) metódus bevezetésével jeleskedett, hanem összefoglalta teológiájának lényegét, ami egyben a kereszténység titka: „úton vagyunk vissza a Szenthez”. A lelkész dolga a Szenthez vezető úton segíteni, vezetni a rábízottakat. Josuttisszal tanultam és tanulhatjuk, mit jelent a Szent erőterében élni és ezt az energiát komolyan hasznosítani. Az energetikus lelkigondozás elméletének megalapozásával segít komolyan venni azt a Pál apostoltól való gondolatot, hogy az evangélium Isten ereje (Róm 1,16), s ha ezt valóban éljük, akkor a Mindenható energiájával végezhetjük az egyház szolgálatát. Az egyház erőtlensége ettől az energiaforrástól való eltávolodást jelzi. Az *Emlékezés a jövő egyházára* alcímet viselő jövőorientált ekkleziológiája (JOSUTTIS 1997) pedig abból a reménységből táplálkozik, hogy a Szent erőterében pozitív irányban formálódnak a dolgok mindaddig, amíg a Szenthez megérkezünk. Közben persze nagy kísértések közepette járunk, ahogy a kibernetikáról szóló könyvében – *Péter, az egyház és az örült hatalom* (JOSUTTIS 1993) címmel – ír a hatalomról (legyen az lelki, gazdasági vagy fizikai).

Michael Meyer-Blanck bonni teológus nemcsak hatalmas irodalmi munkásságával, tanári és előadói tevékenységével, hanem az egész gyakorlati teológiát átfogó gondolkodásával ma vezéregyénisége szakterületünknek. Úgy jártas a liturgiában, homiletikában, pasztorális teológiában, katekétikában, gyülekezetépítésben, hogy egy központi gondolatot képvisel: a keresztény gyakorlat (Praxis) hermeneutikáját vizsgálja és gyakorolja. Hogyan értsük a kereszténység gyakorlatát, hogyan reflektáljunk újszerű módon egy megváltozott társadalmi kontextusban zajló egyházi életre? Az evangélium közvétel (kommunikációja) és bemutatása alapvető teológiai szempontból elválaszthatatlan (MEYER-BLANCK 2001, 323. o.). Ez azonban nem megy anélkül, hogy a szemiotika tudományát bekapcsolva megpróbálnánk megfejteni azokat a kódo-

kat, amelyeket az egyház az adott kulturális közegben kialakított és használt. Ehhez kell értelmeznünk az egyháztörténelemben lezajlott elméletalkotást, és nélkülözhetetlen, hogy a rendszeres teológia és a gyakorlati teológia ne csak szorosan együttműködjön, hanem kölcsönösen egymásra épüljön. Egymást erősítve kell hogy értsék a hit nyelvét és a hit jeleit. Ez a kétnyelvű hermeneutika a gyakorlati teológia lényege. A gyakorlati teológiának egyrészt így valláselméletté kell válnia, ugyanakkor segítségnyújtássá a kereszténység számára a vallásgyakorlatban (uo. 324. o.). Ennek a látótérnek kell kinyílnia, hogy végigjárhassuk az utat: a teológiától indulva a társadalomtudományokon át vissza a teológiához.

Alexander Deeg (szül. 1972) a Lipcsei Egyetem egyik gyakorlati teológiai professzora, a doktori disszertációm-ban is irányító Wolfgang Ratzmann utódja, aki már fiatalon kerek egészet alkotva határozta meg szakterületünket a 21. században. Homiletikája,⁵ *Liturgikája*,⁶ istentisztele-teológiai tanulmányai⁷ hatással lesznek korunk tudományos teológiai életére éppen úgy, mint egyházi, gyülekezeti gondolkodására. Munkásságának középpontjában az igehirdetés áll, nem véletlenül került fiatalon az evangélikus prédikációkultúra wittenbergi intézetének (centrumának) élére első igazgatóként. Az igehirdetés számára azonban nem csupán egy részszakma azon a szakon belül, ahol egyetemi tanárként működik, hanem az egyház mindent átfogó küldetése. Külön izgalmas területe munkásságának, hogy a zsidó és keresztény tanúságtétel párhuzamos látása nyomán nem csupán az ó- és újszövetségi perikópák kiváló magyarázója, hanem két kultúra gazdag tárházából tud egységes egészet formálva gondolkodni. Martin Nicollal együtt képviseli a dramatizált homiletika irányvonalát, liturgiai munkásságában pedig a közös zsidó–keresztény tradíció ötvöződik a lutheránus örökséggel úgy, hogy egyszerre tud a liturgikus anyagok őrzőjévé és szabad kezelőjévé válni.⁸ Pasztorálteológiai munkássága is az igehirdetés tanúságtétele felől közelít. A tanúságtétel pedig nem az, hogy mi az érzéseinket, élményeinket meséljük el, hanem az, hogy segítjük Istent szóhoz jutni.

* * *

⁵ 2013-ban tette közzé Martin Nicol erlangeni teológussal közösen a *Dramatizált homiletika* második lépcsőjének számító művet *Im Wechselschritt zur Kanzel* címmel.

⁶ Számos liturgikus publikációja után az összefoglaló *Liturgikája* könyv formájában megjelenik – háromszori dátummódosítás után – 2021 áprilisában. Tartalma, felépítése azonban már ismert.

⁷ Ezek közül kiemelkedik lényege szerint alapvető liturgikának számító habilitációs irata, de fontos a zsidó–keresztény dialógus istentiszteleti vonatkozásairól szerkesztett kötet is (*Der Gottesdienst im christlich-jüdischen Dialog*).

⁸ Alexander Deeg a vezetője az EKD Lipcsei Egyetem mellett működő Liturgiatudományi Intézetének.

A gyakorlati teológia területén is tapasztaljuk a szakosodás folyamatát. S valóban, egy-egy tudósnak egy területen való elmélyülése is fantasztikus eredményeket hozott, így beszélhetünk Karl-Heinrich Bieritz egyházi évvel kapcsolatos kutatásairól, Hans-Christoph Schmidt-Lauber eukharisztikus megközelítésű liturgikájáról, Traugott Rosernek a *Spiritual Care* területén elért eredményeiről, Albrecht Grözinger esztétikai irányvonaláról, Christian Grethlein kommunikációt központba helyező gondolkodásáról, Christian Möller gyülekezet-építési koncepciójáról vagy éppen Konstanze Kemnitzernek az evangélium imaginációjáról szóló elméletéről.⁹ Mégis azt látjuk, hogy az igazán jelentős teológusok egységes egészben gondolkodnak, s nem csupán egy-egy részterületet érintenek.

Részek, amelyek magukban hordják az egészet

A gyakorlati teológián belül minden apró elágazásra nem térhetünk ki, de álljanak itt a klasszikus komponensek, azok a részkompendiumok, amelyek magukban hordozzák az egészet.

Liturgia

(Véletlenül a lista elejére került – ki tudja, miért...?) Mindenesetre ez az a pont, ahol minden találkozik: biblikus teológia, hiszen a liturgia koncentrált ige. Rendszeres teológia, hiszen a liturgia imádkozott dogma. Egyháztörténet, hiszen a liturgia a „bizonyágtevők fellegének” a lelki névjegyét hordozva összefog múltat, jelent és jövőt. Egyház- és társadalomtudomány, hiszen a liturgia sohasem légtüres térben szólal meg, hanem ordináriumi állandóságával és propriumi változatosságával hatással van a mindig változó világra. A liturgia oktató-tanító jellegű, ezért a valláspedagógiával elválaszthatatlanok egymástól.

A liturgia a nagy gyűjtő, a nagy rendező, ahol minden együtt van, kerek egészzé válik. Komplex teológiává lesz.

Homiletika

Az egyház alapvető küldetése Isten nagy tetteinek a hirdetése. A hit hallásból van, a hallás az igehirdetés által (Róm 10,17). Ezzel a Pál apostol által bolondságnak titulált (1Kor 1,21) küldetéssel foglalkozott a teológia évszázadokon keresztül a leglátványosabban, s ma is talán a legizgalmasabb feladatnak számít úgy megtalálni az igehirdetés korszerű, tárgyyszerű, életszerű tartalmát és módját, hogy ott a fejünk

⁹ Lásd a wuppertali teológiai főiskola gyakorlati professzorának 2018-as székfoglalóját: Konstanze Kemnitzer: *Von der Imagination des Evangeliums in der Virtualisierung der Lebenswelten*. <https://vimeo.com/316436376>.

fölött lebegő isteni rizikóállalás: „*Aki titeket hallgat, engem hallgat...*” (Lk 10,16) Közben ott lebeg a fejünk felett az a nem alaptalan vád, amelyet Erik Flüge hamburgi újságíró, egyházi szaktanácsadó fogalmazott meg, nem kis port felverve: az egyház a saját nyelvébe pusztul bele.¹⁰

Az igehirdetés hosszú és változatos utat tett meg a teológiatörténetben: a morálprédikációktól¹¹ az üdvösségtörténeti elbeszélésekig, az írásmagyarázatoktól a megható szentbeszédekig, a kinyilatkoztató stílustól a narratív módszerig (vö. VÁLYI NAGY 1999), a dramatizált homiletikától (vö. NICOL 2005) az élményprédikációig (vö. DEEG 2014). Az alapvető kérdés mindig az, hogy mennyire divatáramlatok az aktuális irányzatok, mennyire igeszerűek és életszerűek. Hiszen nem kiszolgálni kell az – ígét még egyáltalán hallgató – emberek elvárásait, hanem igényt ébreszteni a keresztről szóló tiszta evangéliumra azzal (is), hogy úgy találjuk, úgy csomagoljuk, úgy fogalmazzuk meg, hogy az szívet-agyat-lelket érjen. Minden homiletikai megoldáskíséletben ott van a lehetőség arra, hogy az Isten hatalmával és a jézusi személyességgel szólítsuk meg az embereket, ugyanakkor az a nagy kísértés is, hogy látványos, szép, izgalmas formában, de csak a magunkét mondjuk, s bármilyen csodacsomagolásban is tesszük, a célját nem éri el, így emberek életét és üdvösségét tesszük kockára. Mert afelől meg vagyunk győződve, hogy nemcsak valóságos szentbeszédet kell mondanunk, hanem Isten szavát hirdetnünk, akár alkalmas, akár alkalmatlan időben; s ez a szó nemcsak egy a szódömping piacán, hanem az ige, a teremtő, fenntartó, célba juttató ige. A homiletika felelőssége szinte felmérhetetlen. A tiszta tanítás, a lényegre törő (tehát feleslegest elkerülő) szó, a helyén mondott ige – az embert megszólító Isten szava. Ezer és egy metódus van, az eltérő irányzatok akár komplementer módon taníthatnak az igényes, minőségi igehirdetésre, de a jövőendő igehirdető-generációt nem zárhatjuk be egyetlen homiletikai skatulyába, s a sokféle tudás erényével felvértezve kell kinek-kinek megtanulnia a maga Isten adta hangját, stílusát és kommunikációs eszköztárát.

Euchetika

A gyakorlati teológia mostoha tudományága. Nem szokták kiemelni, de relevanciájához nem fér kétség. Sohasem volt aktuálisabb, mint ma, amikor az egyház a környezete és a

¹⁰ Flüge bestsellere nem finomkodó címet vállal fel: *Wie die Kirche an ihrer Sprache verreckt*. Korrekten ezt csak úgy lehet fordítani: „Hogyan döglök bele az egyház a saját nyelvébe”. Az erős szóhasználat a szerző a helyzet komolyságát fejezi ki. Itt nem csiszolgatásról, kis fazonírozásról van szó. Vészhelyzetről, amely az egyház létét fenyegeti. Az egyház szavát, nyelvét oly mértékben nem érti a mai ember, hogy ha nem változtat szóhasználatán és nyelvi kifejezőmódján, akkor megszakad a kapcsolata az étellel és az emberekkel.

¹¹ Vö. SCHÜTZ 1972, 8. o. Werner Schütz Cyprianust – Hieronymus tudósítása alapján – morálprédikátornak nevezi.

belső folyamatai nyomán olyan változásban van, amit alig tudunk (akarunk?) követni, s ahol úgy tűnik, egyre eszköztelenebb a tanítványi sereg. S a jézusi szituáció, amelyben Péterrel beszélget – „Péter, a Sátán kikért titeket, de én imádkoztam érted, hogy el ne fogyatkozzék a hited” (Lk 22,31–32) –, ma igencsak aktuális kérdéseket vet fel. Mit jelent imádkozni? Mit jelent Jézus nevében imádkozni? Mi a lényege az egyéni és közösségi imádságnak, azon belül a liturgikus könyörgéseknek? A 21. századi kultúraváltás kontextusa jelentős hatással van az imádságos életre vagy annak hiányára, az imádság individualizálódására vagy az imádság hálózatoságának kialakítására. Ezért mostohagyerekből jelentős szereplővé kell tenni az imádságtant, az eucharisztikát.

Liturgika, homiletika, eucharisztika: az *istentisztelet-teológia* a 21. századi magyar evangélikusság számára identitáskérdés, megmaradáskérdés, életformát meghatározó kérdés. Egy csomagban kell tanulnunk és tanítanunk ahhoz, hogy paptanná válva szervesen beépüljön a 21. századi releváns lelkesítő szolgálat lényegébe.

Gyülekezetpedagógia

A tanítványság Jézus közelében kialakult és tőle tanult életforma. A „jó pap holtig tanul” gondolat a paptan szerves része, éppen azért, mert a jó pap holtig tanít. Azok, akiket rábíztak, leendő vagy már gyakorló Jézus-tanítványok.

Ez az a koncepció, amelyet áldott emlékü professzorom, Groó Gyula oly sokszor emlegetett: az „összgyülekezeti katechumenátus”. Igen, az egész közösség: Isten népe, annak részegységei és egyéni tanítványként okulnak egy életen át. Ennek a tanulási folyamatnak meg kell találni minden korban a hagyományos, de még működő és az addig még nem használt eszközeit. Bibliaórák, gyülekezeti és regionális keresztény szabadegyetemek, szeretetvendégségek – olyan műfajok, amelyeket újra kell gondolnunk, s ha megtölthetők tartalommal, újra kell definiálnunk. Ugyanakkor a digitális fejlődés, a közösségi médiumok hihetetlen távlatokat nyitnak meg a gyülekezetpedagógia számára. Ezek kimunkálása a mai lelkesítő- és teológusgeneráció feladata. Igazán izgalmas, az evangélium lényegéhez (örömhír-kommunikáció) méltó feladat.

Poimenika

Az egyház jövőjével foglalkozók úgy tartják, hogy ha lesz egyház a jövőben, az az irgalmasság egyháza lesz, vagy gyakorlati teológiai terminus technicusszal élve lelkigondozó egyház. Ez a jövő – nemcsak azért, mert az egyház szerepe nem a hatalom gyakorlása, nem is a biztos tippet adó megmondó szerepe, hanem a rászorulókat felemelőjének, a gondban lévők gondozójának, a kiutat nem találók útmutatójának és a fizikai-lelki bajban lévők segítőjének szere-

pe. Jézus szerint az utolsó ítélet alkalmával sem a tudást, a teljesítményt, az ügyességet fogják tesztelni, hanem azt, hogy a beteget meglátogattuk-e, a börtönben lévőhöz elmentünk-e, a mezítelennek adtuk-e ruhát, az éhezőknek kenyeret, a szomjazónak tiszta vizet (Mt 25,31–46). Ezt a jézusi sort lehetne folytatni, hiszen Isten irgalmasságot kér, nem áldozatot, és a cél mégiscsak az, hogy „*legyetek irgalmassok, mint a ti mennyei Atyátok is irgalmas*” (Lk 6,36; 1Pt 3,8; Ef 4,32; Júd 1,22). Az irgalmassághoz a jézusi értelemben vett boldogság ígérete kapcsolódik (Mt 5,7).

Nem véletlen hát, hogy a lelkigondozásban az elmúlt időben felvirágozott, hiszen az irgalmasság örök imperatívusa mellett ott a világ ínsége, amely más ugyan, mint ötven, száz vagy kétezer évvel ezelőtt, de aktuálisan még égetőbb. A társtudományokkal való összefogás, azok ugrásszerű fejlődése is arra készíti, hogy a jóságos egyház ideáját elhagyva a tudatosan lelkigondozó egyház útjára térjünk, aminek természetesen számos szociális következménye van. Itt azonban egy külön teológiai vonatkozás nem feledhető: miközben kifelé a segítők képét mutatjuk, tudnak-e az egyházban szolgálók egymás pásztoraivá, gondozójává válni? A pályaelhagyás abban a tekintetben is fontos figyelmeztető jel számunkra, hogy a vezetői feladatban a pásztori és az adminisztratív tennivalók aránya meg kell hogy változzék. Ebben persze közös szabályaink (törvényeink) is új fejezetet kell hogy kezdjenek. Ennek teológiai alapját korszerűen kidolgozni és biblikusan újragalmazni a poimenika kiemelkedő feladata. Ebben pedig jó lenne, ha az eddig ismert fő irányvonalak: a kérügmatis, a terapeutikus és az energetikus lelkigondozás helyes arányt találnának, és nem külön alternatívaként, hanem lelkigondozói ösztömvészetként jelenhetnének meg. Mégis kiemelem a kevésbé ismert harmadikat: az energetikus lelkigondozást. S csak egy kérdés, amelyet ez a gyakorlati teológiai metódus felvet: hisszük-e, hogy az evangélium Isten ereje? Merünk-e ilyen értelemben erős egyházzá válni, akiknek erejük, energiájuk az evangélium?

Kibernetika

Szintén kissé elfeledett, majd eléggé komolyan nem vett feladat a vezetés az egyházban. Az a téveszme, hogy bármilyen egyházi hivatallal (legyen az hitoktatói, lelkesítő, esperesi, püspöki, felügyelői) az ember rögtön szakszerű vezetési képességet is kap. Nos, ezt ritkán adja meg az Úristen. De lehet tanulni, s ma, amikor a világi környezetben a vezetési, szervezési, irányítási feladatokhoz magas profeszionalitást rendelnek és várnak el, ideje, hogy a keresztény vezetőképést mi, evangélikusok is komolyan vegyük. Akkor, amikor egy teológiai hallgató – nem egy esetben huszonnégy évesen – kikerül az egyetemről, azonnal vezetővé válik, ahol emberek, üdvösség és anyagiak vannak rábízva.

Ezt felkészületlenül végezni több mint hazárdírozás. De a kibernetika szakterületének intenzívebb művelése¹² egyetemünkön nagy segítséget jelentene egyházunk közép- és felsővezetésének is. A lelkeszi életpályamodell elindította ezt a folyamatot képzés és továbbképzés formájában. Szándékomban áll e terület megerősítése egyetemünkön is.

Diakonika

Szervezetileg – hasonlóan a valláspedagógiai tanszékhez – ez a diszciplína most nem a gyakorlati teológiai tanszékhez tartozik, hanem önálló intézettel indul. Kulcskérdés, hogy a kereszténység megnyilvánulásának a lényege – az irgalmasság cselekedete – megfelelő teológiai alapokkal rendelkezzen. A számarányunkhoz képest hatalmas intézményrendszer és a reménység szerint épülgető gyülekezeti diakónia megkívánja, hogy világosan és naprakészen megfogalmazott ismeretekkel segítsük a hivatásos és önkéntes szeretetszolgálatban dolgozókat.

* * *

Lehetne még folytatni a sort, s külön szólni a *gyakorlati ekkleziológiai*ról, amely mára rég átlépte a szisztematikus teológia határvonalát, és a maga interdiszciplinaritásában az egyház gyakorlatának elméleteként tanszékünkön is megjelent – ha egyelőre még szabadon választott kurzusként is.

Mindezen teológiai szakterületek háttérében kulcskérdés a digitális korszak és világ jobb megismerése, szakszerű és kreatív felhasználása – ez szinte hozzátartozik a páli és a reformátori alapelvekhez: evangéliumot minden időben, minden kompatibilis eszközzel, mindenkinek.

A 21. századi kontextus ismerete – gyakorlati teológiai megközelítésben – elkerülhetetlen ahhoz, hogy az egyház ne a világtól elvonulva, hanem a bonhoefferi értelemben másokért éljen (az önmagáért élő, önmagát féltő, önmagát mentő egyház nem egyház többé). Ez ügyben pedig jobban kell figyelni a társadalomtudományokra, beépítve azt a tudást, amely nélkülözhetetlen iránytűt és jó helyzetfelismerést biztosíthat az evangélium szolgálatában.

A korszerű gyakorlati teológia azonban nem a korszellem hatására korszerű, hanem az Isten aktuálisan megjelenő, verbálisan és cselekedetekben megmutatkozó szeretetének teológiai bázisa, amely ugyan tradicionális alapú, de mindig aktuális és csakis jövőorientált. Különben Magyarországi Evangélikus Múzeumnak fognak hívni miniket – az egész egyházat.

¹² Komoly magyar biblikus irodalma is van már, lásd TOMKA–BÓGEL 2019–2020.

Mit kínál a paptan a magyarországi evangélikus egyháznak?

Az, hogy a Magyarországi Evangélikus Egyháznak szüksége van az Evangélikus Hittudományi Egyetemre, nem kérdés. Hogy az Evangélikus Hittudományi Egyetem a Magyarországi Evangélikus Egyház nélkül nem értelmezhető, az is egyértelmű. Ezért megítélésem szerint létfontosságú, hogy az EHE sokkal inkább az egyház konstruktív részeként működjön, s az egyház sokkal tudatosabban éljen az EHE adta lehetőségekkel. A megszokottnál szorosabb együttműködés hiánya mindkét félre nézve életveszélyes! Nem függelmi viszonyról van szó, mert az ugyan jogilag indokolt lenne, de az egyetem autonóm voltát deformálná. Mindezt olyan emberként mondom, aki nem egyszerre mindkét oldalon áll, hanem egy oldalon látja mindkét felet.

De maradjunk a gyakorlati teológiánál. Mit kínál a paptan egy egészséges egyház–egyetem kapcsolatban?

- Teológiai reflexiót a világ kihívásaira.
- Teológiai megfogalmazást az egyház aktuális és örök kérdéseire.
- Helyzetkövető magatartást az egyház kontextusa adta változásokban.
- Újrafogalmazást az egyház örök küldetésében.
- Útmutatást a lelkeségi mozgáster meghatározásában.
- Ekkleziológiai megközelítést a strukturális, menedzsment- és kommunikációs kérdésekben.
- Aktuálpolitikától független, elsősorban lelkigondozói véleményt a társadalmi kérdésekben.
- Teológiailag végiggondolt arányokat az egyház kegyességi élete szélsőségeinek kezelésére.
- Alázatos tanácsadást az igehirdetés, a liturgia, a lelkigondozás kérdéseiben.

Ha igénylik, teszi ezt jó szívvel az alapképzésben, a továbbképzésben és az egyházi élet megannyi területén.

Záró gondolatok

Home office – ismerősen cseng ez a kifejezés a még mindig meg nem oldott járványhelyzet miatt. Gyakoroltuk, és lehet, hogy hamarosan ismét ez vár ránk. A teológushumor szerint a home office biblikus alapja a mennybemenetel, amikor az Úr hazatért az Atyához, és otthonról, az Isten országából munkálkodik (Jn 5,17; 14,1–3). Isten Krisztusban megvalósuló gyakorlati teológiája ez, az általa a világháló által, amelyben a Szentlélek energiái áramlanak. Az általa életre hívott, fenntartott és ismételten megújított egyház éli a maga életét abban a küldetésben, amelyet a mennybe menő Úr bízott rá földi létéből való távozása után (ApCsel 1,8).

Azzal a – talán már közismertté vált, de a „szakmában” nem eléggé végiggondolt – egyházi viccel zárnam, amely

az egyház küldetésének lényegére kérdez rá. A gyakorlati teológusok görbe tükre ez:

Az ejtőernyőst elsodorja a szél, s nem a nyílt téren, a mezőn landol, hanem egy fa tetején. Ahogy ott lóg, s próbálja pozicionálni magát, meglát egy járókelőt, és lekiabál neki:

– Mondja, hol vagyok?

– A fa tetején – hangzik a válasz. Majd ismét megszólal az ejtőernyős:

– Mondja, maga lelkész?

– Miért – kérdezi meghökkenve a járókelő –, honnan tudja, hogy lelkész vagyok?

– Hát onnan – így a fa tetején lógó –, hogy olyat mond, ami igaz, de nem tudok vele mit kezdeni.

A mi felelősségünk, hogy szavunkkal, tetteinkkel olyat mondjunk, ami igaz, s amivel a ránk bízottak tudnak mit kezdeni. Ez lenne a gyakorlati teológia lényege – minden pap számára. Erről szól a paptan.

Felhasznált és ajánlott irodalom

- BOHREN, Rudolf 1963. *Predigt und Gemeinde*. Zwingli Verlag, Zürich–Stuttgart.
- BOHREN, Rudolf 1993. *Predigtlehre*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh.
- BONHOEFFER, Dietrich 1998. *Widerstand und Ergebung*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh. (Dietrich Bonhoeffer Werke 8.)
- BONHOEFFER, Dietrich 2007. *Követés*. Ford. Böröcz Enikő. Luther Kiadó, Budapest.
- BONHOEFFER, Dietrich 2016. *Homiletika*. Ford. Steinbach József. Kálvin Kiadó, Budapest.
- DEEG, Alexander 2014. *Erlebnis Predigt*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig.
- DEEG, Alexander – KOLL, Julia – OXEN, Kathrin (szerk.) 2018. *Gott zur Sprachen bringen. Die homiletische Herausforderung neu zu buchstabieren*. Evangelische Akademie, Loccum.
- DEEG, Alexander – NICOL, Martin 2013. *Im Wechselschritt zur Kanzel. Praxisbuch Dramaturgische Homiletik*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- DEEG, Alexander – PLÜSS, David 2020. *Liturgik*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh. (Lehrbuch Praktischer Theologie 5.)
- FENDLER, Folkert 2019. *Kundenhabitus und Gottesdienst. Zur Logik protestantischen Kirchengangs*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- FLÜGGE, Erik 2016. *Der Jargon der Betroffenheit – wie die Kirche an ihrer Sprache verreckt*. Kössel Verlag, München.
- GÖRFÖL Tibor – KRÁNITZ Mihály 2002. *Teológusok lexikona*. Osiris Kiadó, Budapest.
- GRETHLEIN, Christian – MEYER-BLANCK Michael (szerk.) 1999. *Geschichte der praktischen Theologie. Dargestellt anhand ihrer Klassiker*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig.
- JOSUTTIS, Manfred 1993. *Petrus, die Kirche und die verdammte Macht*. Kreuz Verlag, Stuttgart.
- JOSUTTIS, Manfred 1996. *Einführung in das Leben. Pastoraltheologie zwischen Phänomenologie und Spiritualität*. Chr. Kaiser – Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh.
- JOSUTTIS, Manfred 1997. *Unsere Volkskirche und die Gemeinde der Heilige. Erinnerung an die Zukunft der Kirche*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh.
- JOSUTTIS, Manfred 2000. *Der Weg in das Leben. Eine Einführung in den Gottesdienst auf verhalten-wissenschaftlicher Grundlage*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh.
- JOSUTTIS, Manfred 2004. *Heiligung des Lebens. Zur Wirkungslogik religiöser Erfahrungen*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh.
- JOSUTTIS, Manfred 2006. *Verführung zum Leben. Über Geheimnisse des christlichen Glaubens*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh.
- JOSUTTIS, Manfred 2008. *Kraft durch Glauben. Biblische, therapeutische und esoterische Impulse für die Seelsorge*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh.
- KARLE, Isolde 2020. *Praktische Theologie. Lehrwerk Evangelische Theologie*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig.
- MEYER-BLANCK, Michael 2001. *Zweisprachige Hermeneutik christlicher Praxis. Hilfe zum Reden über Religion – Hilfe zum religiösen Reden*. In: Georg Lämmlein – Stefan Scholpp (szerk.): *Praktische Theologie der Gegenwart in Selbstdarstellungen*. A. Francke Verlag, Tübingen. 317–331. o.
- MEYER-BLANCK, Michael 2009. *Das Gebet*. Mohr Siebeck, Tübingen.
- MEYER-BLANCK, Michael 2011. *Gottesdienstlehre*. Mohr Siebeck, Tübingen.
- MOLDENHAUER, Christiane 2018. *Praktische Theologie der Bibel. Exemplarische Felder des Bibelgebrauchs in kirchlich-gemeindlicher Praxis*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- MÖLLER, Christian 2004. *Einführung in die Praktische Theologie*. A. Francke Verlag, Tübingen–Basel.
- NAIRN, John Arbuthnot 2010. *Peri Hierosynes, De Sacerdotio of St. John Chrysostom [1906]*. Reprint. Kessinger Publishing.
- NICOL, Martin 2005. *A dramatizált homiletika*. Ford. Percze Sándor. Luther Kiadó, Budapest.
- ROSER, Traugott 2007. *Spiritual care. Ethische, organisationale und spirituelle Aspekte der Krankenhauseseelsorge. Ein praktisch-theologischer Zugang*. Habilitationsschrift. Kohlhammer, Stuttgart. (Münchner Reihe Palliative Care 3.)
- SCHÜTZ, Werner 1972. *Geschichte der christlichen Predigt*. De Gruyter Verlag, Berlin – New York.
- SZENT ÁGOSTON 2005–2009. *Isten városáról*. 1–4. köt. Kairosz Kiadó, Budapest.
- TOMKA János – BÖGEL György 2019–2020. *Biblia és menedzsment*. 1–3. köt. Harmat Kiadó, Budapest.
- VÁLYI NAGY Ágnes 1999. *Narratív teológia, narratív igehirdetés. Théma*, 1. évf. 2–3. sz. 4–12. o.
- VARGA Zsolt 2009. *Rudolf Bohren homiletikája*. Doktori értekezés. DRHE, Debrecen.
- ZIMMERLING, Peter 2006. *Bonhoeffer als praktischer Theologe*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- ZIMMERLING, Peter – RATZMANN, Wolfgang – KOHNLE, Armin (szerk.) 2017. *Martin Luther als praktischer Theologe*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig.
- ZSARNAY Lajos 1847. *Paptan*. Vezérfonalul tanításaihoz kézirat helyett. Sárospatak.

Teológiai reflexiók – a 2020. első félévi járványhelyzet egyházi vonatkozásairól

Az Evangélikus Hittudományi Egyetem oktatóinak gondolatai a Magyarországi Evangélikus Egyház Országos Presbitériumának 2020. szeptemberi 24-i ülésére – 1. rész

Ajánlás

■ CSEPREGI ZOLTÁN

Az országos presbitérium 2020. júniusi ülésén az a többek által megfogalmazott és egységesen támogatott igény merült fel, hogy az EHE oktatói teológiailag reflektáljanak mindannyiunk közös tavaszi tapasztalataira. Ekkorra már az oktatói közösségekben komoly kutatások is folytak a járványhelyzet egy-egy aspektusáról, kész¹ és félkész tanulmányokra is lehetett támaszkodni, illetve mindannyian figyelemmel követtük a nemzetközi szakirodalom első reakcióit. Feladatunk az volt, hogy – nem várva meg a megkezdett kutatások lezárását és megelőzve 2021-re tervezett tanulmánykötetünk megjelenését – röviden összefoglaljuk első

¹ A kész tanulmányokat a *Lelkipásztor* folyamatosan jelenteti meg.

eredményeinket, és ezzel támogassuk a megalapozott helyzetértékelést, valamint az újabb kihívásokra való válaszkeresést. Az alábbi összeállítás azoknak a kollégáknak a szövegeit tartalmazza, akik nyári szabadságuk terhére vállalták, hogy összegyűjtik szakterületük legfontosabb felismeréseit. A reflexiókból világos, hogy a folyamat és a feladat elején állunk, nem pedig a végén, a felvetődött kérdésekre pedig az egyház teljes közösségének kell válaszokat találnia. Ebben az erőfeszítésben akár az EHE-nek, akár az országos presbitériumnak az lehet a felelőssége, hogy inspirálja, fenntartsa és, ha szükséges, továbbblendítse a diskurzust, fórumokat, felületeket teremtsen a témák artikulálására, és táplálja az általános igényt a közös gondolkodásban való részvétellel.

Vírus és jövő

■ BÉRES TAMÁS

„*Sámuel elment, és lefeküdt a helyére.*” (1Sám 3,9)

Az egyetemes kereszténység nagy eseményét, a 2017-es reformációi megemlékezést követő első nagy globális egyházi téma a Covid19-fertőzés értékelése lett, s ezzel a történelem Ura láthatóan nem kelt sem az ortodoxia képviselőinek, sem a folyamatteológusoknak a pártjára annak a kérdésnek az eldöntésében, hogy őt magát vagy teremtményeinek valamely absztraktabb szimbolikus csoportját kell-e, lehet-e felelőssé tenni a járvány elterjedéséért. A két párt között zajlik a vita olyan hangosan, hogy az ortodoxia oldalán érvelőket már alig lehet megkülönböztetni az evangélikál, a

„komoly”, a gnézioprotestáns, a historista és konfesszionalista lutheránusok jelentős részétől, míg a folyamatteológiai érvekkel élők az evolutív teremtéshívők mellett jellemzően a vitalizmus, az autonóm történelemfilozófia, a felelősség-étika képviselőivel és a változatos jelenkori deista nézeteket vallók csoportjaival olvadnak össze velük szemben.

A protestáns etika elmúlt fél évszázadának nagy alakja, Johannes FISCHER zürichi teológus a *Covid-19 und Gott* című cikkében (2020) kizárólag ezzel a teodiceát idéző kérdéssel foglalkozik Paul Gerhardt harmincéves háború után született énekszövege segítségével. A teodicea mint a járvánnyal kapcsolatos kérdések rendszerének belépőpontja sok lehető-

séget rejt e racionális érvelésnek évezredek óta ellenálló kérdéskör tipologikus újratematizálására, és fényt derít arra a jelenségre is, hogy a keresztények számára nemcsak didaktikailag lehet hasznos eszköz az istenvédő propagandatevékenység (misszió?) gyakorlása során, hanem e tematika révén évezredes történelmi legitimitással tekinthetnek önnön megosztottságukra is. A történelemben mindig is meglevő, de a technika által egyre láthatóbbá váló fájdalomkon élősködő, divatos katasztrófaturizmus jelensége a kereszténységet sem kerüli el hivatalból, ezért a járvány „jelentésének” értelmezéséhez kapcsolódó moralizmus vagy szenttelen intellektualizmus kísértésével szemben szükség van annak a sokrétű bibliai szemléletnek a tudatos felidézésére, amelynek értelmében a hit nem mozdítja át az embert az isteni mindentudás örökkévalóságába, hanem a hívő ember testtől-lelkestől megmarad egynek a többi, veszélynek kitett és szenvedésre töretlenül képes ember közt. Amennyiben hihetünk Fischer – hazai viszonyok között is visszaigazolódni látszó – problémaérzékenységének, ez az „Isten vagy »valami más« okozza-e szenvedésünket a koronavírus árnyékában?” közötti durva és hamis teológiai döntéserőltetés feltétlen szerénységre kell hogy indítsa minden keresztény hívőt. Mivel ugyanis erre a kérdésre az „is-is, sem-sem” lakonikus kincstári bölcsességen – azaz semmitmondáson – kívül az objektív véleményformálás igényével semmilyen megvédhető kognitív válasz nem létezik, kénytelenek vagyunk felismerni, majd belátni, hogy a Teremtő akaratára vonatkozó jól feltett kérdések nyomán emberi büszkeségünk tagadásba és szembeállításba kapaszkodó alapja az objektivitás „szentségébe” vetett hitünkkel együtt omlik össze.

A Kis-Ázsia legpatinásabb bibliai településeit Krisztus után 17-ben letaroló lydiai földrengés, a Vezúv 79-es kitörése, a japánokat a mongol haderőtől megszabadító Kamikaze tájfun Szent Ferenc évszázadában az ószövetségi természeti zsolttárokkal megegyező irányban és lendülettel lökte ki a jó dolgokban pótolhatatlan kultúrákat építő embereket közös kincseik gyarapításának termékeny színhelyeiről a civilizáció ismeretlen erővel határos lakatlan sivatagi zónába, és (ők) tanácstalanságukat nem tudták mással leplezni, mint hiedelemviláguk engedelmes kibővítésével, az ismert jóakarátú uralkodóknak épített szobrokkal vagy az emberéleten túlmutató közösségi emlékek rögzítésével. Nincs ez másképp a racionalizmus szellemének mentális képét rögzítő lisszaboni földrengéssel, a 2004 karácsonyán helyi érdekességnek induló könyörtelen indiai-óceáni cunamival és az egészen eddig önmagát a közép-kínai Vuhan melletti erdőségben meghúzó, mára globálisan elterjedt koronavírusörzsszel sem.

„A legkisebb féreg kimúlása olyan, mint a napfelkelte.” Ahol Dosztojevszkij gondolatának értelmezését az önfeledt kultúraépítgetésbe merült civilizációk nem a gyökerekhez való visszatérés napi feladataként gyakorolják, ott nem marad más kulturális perspektíva a véletlenek stigmatizálásán (lásd fatalizmus) vagy az elkerülhetetlen katasztrófák kény-

szeredett vallási keretezésén kívül. A földrengésben érintett i. sz. 1. századi tizenöt kis-ázsiai település a patrónus-kliens korabeli politikai toposzának megfelelően szoborral, pénzfeliratokkal és helységnév-változtatásokkal igyekezett emlékeztetést tenni az eseményt az adókedvezményt nyújtó Tiberius nevének nyíltan túlzó dicséretével, holott a császár, hozzájuk hasonlóan, nyilvánvalóan tehetetlen volt a tragédia lényegét illetően, és csak a továbblépésben nyújthatott segítséget (így lett például Sardisból röviden Caesarea, Tiberiusból újraalapító). Pompeii tragédiájának időpontját már a korabeli szemtanú szerzők is a Vulcanus istenről elnevezett augusztusi Vulcanalia ünnepére helyezték el, ami végeláthatatlan kérdéssorozatot indít el a véletlenekről vagy az isten és embervilág közötti titokzatos kapcsolatról. A japánokat a 13. században megszabadító „isteni szél” pedig szándékos „gondviselés-ébresztő” utóéletet kapott 1944-ben, a halálosan elszánt (vagy a hivatalos narratívától eltérő források szerint egyszerűen csak halálra szánt, életüket féltő) pilóták által vezetett különleges repülőgépflootta esetében.

Az ebbe a sorba illeszkedő koronavírusról, mint egy eltévedt veszett rókáról, még azelőtt több bőrt nyúztak le a nem létező teljesítményükre büszke nemzetek politikai ideológusai az elmúlt hónapokban, hogy kimutathatta volna igazi természetét. Erre egyelőre még mindig várunk kell. A 21. század első évtizedei biztos nem a türelem vagy a Dosztojevszkij és a vele párhuzamosan haladó gondolatok kínálta bölcs mérlegelés (lásd: „*Taníts úgy számolni napjainkat, hogy bölcs szívhez jussunk!*” – Zsolt 90,12) okán kerülnek majd be az emberiség gestájába. A gyanú múlt századi filozófiai divatja mára kiterjedt bizalmatlanságot szült, amelynek nyomában – legyen szó bármely, bármilyen módszert igénylő, elhárítható vagy elháríthatatlan akadályról – úton-útfélen megjelent és meghonosodott a háborús retorika. A legtöbb jel arra mutat, hogy a természet ajándékait egyébként gátlástalanul élvező kultúrák és szószólók a (természeti erővel és jelenségekkel szemben totálisan értelmezhetetlen) fenyegetés hangvételéhez nyúlnak először, amikor elveszteni érzik az objektivitás mítoszába zárt uralkodástechnikai bástyáikat. Ennél természetesen sokkal őszintébb választás volna a tévedés vagy a teremtettség ajándékaival való visszaélés beismerése, amelynek az erőszak képeivel szemben léteznek az emberi közösségeket felemelni képes formája is. Vannak jó minták erre is a közelmúlt *közös magyar szavai* között, akad például költő, aki az *igazi* probléma néven nevezését minden elvárással szemben a közösségért vállalt egyéni teherként hordozta, s fejezte ki ezekkel a szavakkal: „S dúlt hitének kicsoda állít / káromkodásból katedrálist?”

Valljuk be: nem sok reálisan létező intézmény rendelkezik azzal a kiváló lehetőséggel, hogy nem kell beleszakadnia az önnön szervezeti túléléséért folytatott harcba, hogy saját retorikájára is képes felülről tekinteni, ha itt az ideje, és hogy élő tradícióval rendelkezik dúlt hitének megrendült kifejezésére. Legyen szó teljesítménykényszerről, izgó-mozgó sürgölődésről, a zsol-

tárbéli erős bástya képeinek szervezetre alkalmazási késztetéséről, újtáskényszerről, lemaradástól való félelemről, tagtoborzásról vagy egyéb komplexusok sokaságáról, az egyházra vonatkoztatható bibliai hagyományban semmilyen kényszer sem dominál. Még a hit egyházat építő realitásának forrása is a legnagyobb szabadságfokkal fogalmazódik meg dogmatikánkban az evangéliumot hallgató emberek körében az *ubi et quando visum est Deo* nyomán (CA V.). Az egyház Jézus szavaiban megtalálható alapja az olyan emberi közösség, amely kizárólag az Atya szeretete miatt részesül Isten országának elközeledésében. A teodiceakényszer és az egyházat érintő évszázados társadalmi kényszerek hagyománya másodlagos érvényességű artefactumok – hurrá, 21. század, már erre is van szavunk: *fake news* származékok, az azonos kulturális és kommunikációs térben létező hasonló intézmények közti visszhangkamra-hatás elkerülhetetlen lenyomataival –, amelyek mindig változó jelene elől nem lehet kitérni ugyan, de a látható kényszerpályák bevésséje ellen fel lehet lépni az evangélium üdvösséget ajánló, felszabadító szavainak elfogadásával. A koronavírus-jelenség által támasztott kérdések – átmeneti apphiány miatt – felkészületlenül érik a fél percnél rövidebb problémamegoldási szintidejű 21. századi lakókat, és máig nem látja senki pontosan, hogy milyen jövőt várhatunk nyomában.

Sokat segíthetne az egyház – saját tagjain túl több figyelmes embernek – azzal, ha a Jézus szavaival ráháruló *munus triplex* attribútumok közül félretenné egy időre a próféta kényszert, és töredelmesen belekezdené a tanácstalanságát nyíltan vállaló főpapi hivatásának nyilvános kifejezésébe és gyakorlásába. Az EKD zsinatának néhány hónappal ezelőtt, a 2017-es reformációi megemlékezésorozat utáni első határozattal megalapított „Jövőcsoport” által készített *Kirche auf gutem Grund – Elf Leitsätze für eine aufgeschlossene Kirche* című dokumentuma (EKD Z-Team 2020) a jövőbelátás bevallott hiánya ellenére is viszonylag sok tennivalót fogalmaz meg a jövőért. Ezek a célok még csak prófétainak sem nevezhetők, hanem inkább a szervezet túlélésével kapcsolatos gondosan átbeszélt cselekvési terv keretprogramjának. Nyilván erre is szüksége van egy húszmillió, csökkenő lélekszámú egyháznak. Ám sok észre-

vétel, kérdés és kritika is megfogalmazódik vele szemben. Az egyik az a szokatlan jelenség, hogy a mérvadó újságokban egyáltalán nem szerepel vagy csak nem lényeges hírként szerepel az EKD zászlóshajó-projektje. Mintha jó érzékkel ismernék fel az együttműködésre mindig kész, nyitott szellemű emberek Németországban is, hogy az olyan mondatok, mint „[a] jó beszéd-készség, a párbeszédre való hajlandóság és a hitelesen megélt hit elengedhetetlen az egyház kommunikációs tevékenységéhez” vagy „erősíti az evangélikus profilt a külvilág felé”, kizárólag egy szervezeteépítési terv részei, amelyhez kívülről legfeljebb sok szerencsét lehet kívánni.

Teológusoknak is sok gondja van a szöveggel. Ulrich Körtner nem tudja hova tenni azt a jelenséget, hogy egy a jövőről szóló és címében is az egyház alapját emlegető, jelentősnek szánt tervben hogy nem kaphatott helyet a halál és feltámadás témája. Az egyház bölcsessége az igen-igen, nem-nem tisztasága a felismerés és kifejezés szintjén is. A vírus-terjedés jövőjére vonatkozó tudatlanság beismerése nem volna szégyen, mégis alig van olyan hallható „közszerelő”, aki ne a kevés információból elvégzett következtetéseinek vagy valamilyen mechanikusan használt idézetnek adna hangot ezzel kapcsolatban. Az egyház igene lehet a jövőbelátás hiányának beismerése, kiváltképpen akkor, ha ehhez köreinkben hagyjuk életre kelni az olyan egyházra vonatkozó bibliai előképeket, mint Sámuel, aki egészen addig nem értette meg az Úr hangját, amíg a segítségére siető Éli fel nem szabadította őt a céltévesztett szaladgálás terhe alól, és meg nem találta a türelmes figyelem közvetítő jelentőségű útját.

Hivatkozott mű

EKD Z-Team 2020. *Kirche auf gutem Grund – Elf Leitsätze für eine aufgeschlossene Kirche*. <https://www.ekd.de/11-leitsaetze-fuer-eine-aufgeschlossene-kirche-56952.htm>.

FISCHER, Johannes 2020. Covid-19 und Gott. Die Seuche stellt erneut die Frage: Wie allmächtig und gut ist Gott? *Zeitzeichen*, szeptember. <https://zeitzeichen.net/node/8493>.

A spiritualitás összeköt

■ VARGA GYÖNGYI

A járványhelyzet nyomán kialakult új életforma, a *karantén* az egyik leggyakrabban használt fogalom, jelzővé vált az egyházi aktivitásokra utaló szókapcsolatokban. A bezártság, bezárkózás, elszigetelődés fokozatosan erősödő tapasztalataival egy időben – egy ezzel ellentétes irányú folyamatként – jelentkezett a virtuális térben va-

ló találkozás és a lelki összekapcsolódás általános igénye a megnyílás, a nyitottság, a megosztás és elfogadás attitűdjével együtt.

Alapvetően két irányba indult el a gyülekezeti tagok, a közösségekhez szorosan vagy lazábban kapcsolódók pasztorációja: egyrészt a „spirituális tartalomszolgáltatás” felé,

másrészt pedig a személyes lelkigondozás, lelki kísérés irányába. Mindkét területen a kommunikáció digitális technikai lehetőségeinek (telefon, internet) igénybevételével történtek a szolgálatok.

A Magyarországi Evangélikus Egyház gyülekezeteiben és intézményeiben szolgáló lelkészek, gyülekezeti munkatársak, hittantanárok, presbiterok és meglehetősen sok gyülekezeti tag is különféle kommunikációs csatornákon, online felületeken és a közösségi hálózatokon osztott meg sokféle lelki tartalmat. A gyülekezeti közösségek számára alapvetően a Facebook-felület vált be: a napi útmutató igék, illetve napról napra egy-egy rövid, biztató üzenet (bibliai idézet, vers, áldás, rövid történet, életbölcesség, etikai útmutatás) kipoztolása volt a leggyakrabban alkalmazott és leginkább bevált gyakorlat. E „műfajok” természetesen magukon hordozták az e közösségekben szolgálók lelkiségét, hitbeli beállítottságát, teológiai látásmódját, ugyanakkor azonban a szolgálattevők arra is igyekeztek figyelni a tartalmak kapcsán, hogy ki a „célközönségük”, kiknek szánják ezeket az üzeneteket.

E kérdés tekintetében megfontolás tárgyát képezte, hogy az idősebb generáció tagjai, akik egyáltalán nem vagy csak kevésbé ismerik ki magukat az internet világában (illetve nem elérhető számukra ez a kommunikációs forma), milyen alternatív (jobban mondva hagyományos) pasztorációs támogatásban részesülhetnek. A postaládákba bedobott áhítat-, illetve prédikációszövegek mellett a telefonos lelkigondozás volt a leggyakrabban alkalmazott „módszer”, ám ezek mellett idővel kreatívabb műfajok is megjelentek (például Béren a gyülekezet tagjainak meglátogatása vasárnapi „stációk” formájában)

Mivel a virtuális „tér-idő-dimenziók” tágasabb és sokrétűbb kommunikációs lehetőséget jelentenek, a tapasztalatok azt mutatták, hogy a közösségek tényleges tagjainál általában kétszer-háromszor többen fedezhették föl, követhették nyomon, olvashatták el (vagy futották át) ezeket a lelki tartalmakat. Ilyen módon a gyülekezeti közösségek keretei kitágultak, a kontúrok elmosódtak: a megosztások láncolatai nyomán egészen messzire is elért egy-egy „lokális” kezdeményezés.

A három hónap „templomtávolság” arra is lehetőséget adott, hogy a technikai lehetőségekkel élve a lelkészek, hittantanárok, a gyülekezetek elkötelezett, aktív tagjai „beletanuljanak” a professzionálisabb digitális tartalmak elkészítésébe. A járványhelyzet kapcsán felvetődő teológiai kérdések nyomán elindultak a különböző beszélgetések, kerekasztal-disputák közvetítései (például uzsonnateológia, püspökök párbeszéde), alternatív ígéhirdetések (például dialógusprédikációk) felvételei, valamint ige- és képmeditációk videó kerület fel a közösségi oldalakra (TikTok-videók, Szélrözsza online stb.)

Természetes módon adódik a kérdés, hogy a jövőre nézve a kiugró színvonalbeli különbségek csökkentése érdeké-

ben az MEE fel tud-e ajánlani megfelelő technikai segítséget azoknak a szolgálattevőknek, akik mellett nem állnak digitális technikához értő szakemberek.

Ehhez kapcsolódóan néhány további szempontot is szeretnénk megfogalmazni.

Az egyik alapvető kérdés e karanténhíttatok és lelki tápláléknak szánt üzenetek kapcsán a mennyiségi és minőségi szemlélet közötti választás „kitapinthatósága”. Az a kérdés, hogy a spiritualitás körén belül, a lelki élet területén az egyházi gyakorlatunkban vajon áttör-e a minőségi szemlélet, és ahol igen, ott hogyan. Mik ennek a „markerei”? További fontos kérdés, hogy miként lehet segíteni egyházszervezeti, egyházvezetői szinten a minőségi szemlélet terjedését.

A másik tanulság, amelyre ez az időszak rávilágított, az, hogy az üres templomban, Luther-kabátban fölvetett, egyszemélyes lelkészi „performansztól” érdemes egyre inkább elmozdulni az életközeli, a valós helyzetet tükröző, nem kizárólagosan lelkészi megnyilvánulások felé. (Vannak erre nagyon jó példák, amelyek közkinccsre tehetőek, például egy mindenki által elérhető felületen.)

További izgalmas kérdés, hogy miként látjuk a „hagyományos – konzervatív – vallásos” és a „progresszívebb – egyházi kereteket is feszegető” spirituális lelki tartalmak interferenciáit, illetve hangsúlykülönbségeit. Mely közösségek és szolgálattevők milyen megfontolásból választották egyik vagy másik utat, vagy éppen keresték a kettő közös metszetét? Számít-e döntésükben az, hogy kiket láttak maguk előtt valós „célközönségként”? Vagy ez inkább a lelkész, a hittanár lelki-ségéből következett?

A karanténidőszak alatt ezek voltak a legfontosabb gyülekezetépítéssel összefüggő gyakorlati teológiai kérdések, amelyek gyakran visszaköszöttek az egyházi kommunikációs csatornákon:

- Hogyan kell elképzelni egy közösséget templom nélkül, a virtuális térben? Vagyis hogyan nyithatunk, ha be vagyunk zárva?
- Mi a spirituális üzenete a bezárt, üres templomoknak? (Isten odakint van?) Lehet-e a járványhelyzetben kialakult új gyakorlat érzékenyítő felkiáltójel, amely a lelki megújulást sürgeti?
- Hol és hogyan tapasztalhatjuk meg az imádság erejét? Hogyan erősödhet meg az imaéletünk?
- Istentisztelet és úrvacsora – Hogyan éljük meg a hiányt, ráadásul paradox módon éppen az úrvacsora évében? Egyáltalán: mi az úrvacsora lényege valójában?
- A hívő emberek másokért vállalt szolgálatait: milyen lehetőségeink adódnak a mobilizálásra?
- A spirituális önismeret alapvető kérdései: hogyan „működünk” mi, keresztény emberek krízishelyzetben? Mi segít abban, hogy normálisak maradjunk?

Hol vannak az erőforrásaink? És mi segítheti az ön-reflexiót?

A gyakorlati kérdések mellett fontos szerepet kaptak az egyházi kommunikációban az alapvető létkérdések, elsősorban is az istenkérdés:

- Hol van Isten a bajban? (teodicea)
- A járvány: ítélet vagy próbatétel Isten részéről?

- A félelem és az istenfélelem összefüggései: jó-e, hogy félünk?
- Az Isten irgalmasságába vetett hit és az erről való tanúságtétel összefüggése: a hitből fakadó cselekedetek helye és ereje a mindennapok kihívásai között.
- Mi az egyház? És hol van az egyház (ilyenkor)?

Rendszeres teológiai reflexiók

■ OROSZ GÁBOR VIKTOR

Isten teremtett világa egyaránt elgondolható a kinyilatkoztatás tárgyaként és médiumaként, jóllehet ezzel az állítással felszínre kerül a természetes istenismeret kérdése is. Istent és akaratát nem ismerhetjük meg közvetlenül a természetből, mert először Isten igei kinyilatkoztatása által ismerhető fel a természet *teremtésként*. Ezért *Isten velünk való kapcsolatára nem a természet, a biológia, a patológia vagy a virológia ad választ*, hiszen az pusztán naturalista következtetés lenne, és nem teológiai megállapítás, azaz nem a kinyilatkoztatás értelmezése, hanem csupán természetismeret.

Az életet nem szabad összetéveszteni Istennel. *Isten nem szinonimája a bioszféra vagy a természet egészének*. Az Isten szó arra a transzcendenciára utal, amelyről a „sík evilágiságban” könnyen megfélemeznek. Az élethez hozzátartoznak a baktériumok és a vírusok is, mint például a Covid19. Az „élet” az evés és a fogyasztás körforgása is, de mindennek kevés köze van ahhoz az élethez, amelyet a húsvéti örömhír tárt fel a keresztények előtt.

Az evangélikus teológia életünknek bátorságot adó értelmezése, amely *Isten megváltó munkájából reményt merítve tulajdonít jelentőséget egyéni és közösségi cselekedeteinknek a legkilátástalanabbnak tűnő helyzetekben is*. Az élet teljességének felfedezéséhez nélkülözhetetlenek tartja a Biblia lapjain kibontakozó örömhír személyes elfogadását, a Krisztus-hitből születő szabadság megélését, amely a másikért és másokkal valósul meg.

Isten legértékesebb teremtményéről a reménységgel is gondoskodik, ami a dán evangélikus filozófus, Søren Kierkegaard szerint „a lehetséges iránti szenvedély”. A szabadság tágas terébe állította Isten az embert, teremtett világának közepére. *A reménytelen élet lehetőségeit az ember Krisztusban visszanyert szabadságában (a bűntől, a haláltól és a céltalanságtól), bátorsággal, a hit szenvedélyével ragadhatja meg*, mert benne Isten valóban gond-viselőnek bizonyul, azaz gondjainkat hordozza, de nem nélkülünk! Mégis hogyan? Aki remél, az elővételezi a jövőt. Jézus Krisztus arról

a jövőről beszélt, ahol nem lesz félelem, rettegés és fogak csikorgatása, hanem az Atyával való teljes béke és öröm. Ez a remény segít elhordozni mindazt, ami teherként nehezedik ránk a járvány idején is. Egyszer vége lesz a jelenlegi helyzetnek, de addig a jelent kell nagyon komolyan venni.

Különbség van a félelem és a rettegés között. *A kegyes ember féli az Istent. Ez a félelem nem a vírusfertőzéstől való rettegés, hanem Istenre figyelés*. Aki rá figyel, környezetét és a benne történeteket rajta keresztül értelmezi. Nem a riadt tekintet, a kétségbeesett sikoly, a tehetetlenség és a hiábavaló erőlködés határozza meg, hanem a világ teremtőjének közelsége. Nem a nincs, hanem a van; nem a betegség, hanem a gyógyulás; nem a reménytelenség, hanem maga a Remény. A kegyes szó alapjelentése: helyet adni valakinek, és követni. Az istenfélelem tehát az Isten jelenlétével teli élet, ami radikálisan más a rettegéstől, attól, hogy megfertőzödünk, és súlyos betegek leszünk. Ezt a bizonyosságunkat adhatjuk át akár online is.

Amennyiben reménységünk jelenlegi életünk vég nélküli folytatására irányulna, vagy „jelen állapotunk továbbfejlődésére”, akkor ezt a reménységet „nem lehetne megkülönböztetni az ember öntökéletesítésének tervétől”. A teológiában a kontinuitás és diszkontinuitás helyes értelmezésének kulcsa Jézus halála és feltámadása. Jézus valóságos halála jelenti azt a diszkontinuitást, amely által megszakad az összes aktív vonatkozás, amelyben az emberi élet élhető. A folytonosságot Isten hűsége biztosítja, azé az Istené, aki feltámasztotta Jézust a halálból, és a vele való emberi kapcsolatot újjáteremtette. Ezért csak a halálban és a halál által kifejeződő diszkontinuitással lehet valósággá az folytonosság, amely Isten kegyelme által bennünket is „átvezet a halálból az életbe”. A transzhumanizmussal szemben a keresztény teológiában a biológiai halál feltétele az örök életnek, az élet kontinuitása magában foglalja a halállal bekövetkező diszkontinuitását. A keresztény eszkatológia feladata ezért a kontinuitás és diszkontinuitás eme jelentőségének tudatosítása minden olyan kísérlettel szem-

ben, amely hamis elvárásokat támaszt az orvostudomány-nal szemben. Nem az emberé, nem a vírusé, *nem a halált hozó betegségé az utolsó szó*, hanem az Élet folytonosságát számunkra is biztosító Istené.

A személy felelőssége Isten előtt szabadságot is jelent mindennel szemben, ami nem Isten. Másként: *az ember szabadságával felelős Isten színe előtt*. Ez a fajta kommunikatív erkölcsiség szándéka szerint megóvja az embert attól, hogy áldozatul essen a személytelen, tárgyiasító gondolkodásmódnak, amelynek során az egyik ember a másik eszközüvé, vagyis szolgálává válhat.

Aki a vallást kutatja, az mindenképpen szembesül a titokkal. A szenttel, ami mindenki számára tudott, de még nem ismert. Az Újszövetség viszont azt nevezi titoknak, amit mindenképpen el kell mondani. Valóban nagy a kegyességnek a titka: aki megjelent testben, igaznak bizo-

nyult lélekben, megjelent az angyaloknak, hirdették a pogányok között, hittek benne a világon, felvitetett dicsőségben (1Tim 3,16). A nyilvánosság a titok lényegéhez tartozik. A misztérium maga a „megragadhatóság alanya”: önmagát titokként tárja fel. Nekünk pedig nincs más választásunk: Istenről beszélni kell! A beszéd által pontosított hallgatás az, ahogyan szólhatunk róla, mert a mi „saját szavainkkal” elérhetetlen. Hogyan lehet akkor Istenről helyesen beszélni? Felelősséggel! Ha őt hagyjuk szóhoz jutni, mert ő az Ige erejében lesz jelen. Nem elgondolás, hanem esemény, az ő jelenlétének eseményében akar részesíteni bennünket karantén idején is. *Engedjük-e Isten szóhoz jutni? Saját elképzeléseink, magyarázataink, kiútkeresésünk karanténjába zárjuk őt, vagy engedjük, hogy húsvét hajnali dicsősége beragyogja életünket?*

Gyakorlati teológiai reflexiók

■ HAFENSCHER KÁROLY

A pandémia hamar megtette hatását, és olyan intézkedéseket hívott életre az egyházban, amilyenekre ritkán volt példa a kereszténység történetében. *Be kellett zárni a templomokat*. A kereszténység tapasztalata az, hogy Isten mindig újabb kaput nyit ott, ahol bezáródnak korábban ismert ajtók. A hitünk és liturgiánk középpontjában álló Feltámadott Úr az evangéliumi leírása szerint nincs tekintettel a zárt ajtókra, *ő megjelenik akkor is a tanítványai között, ha zártak az ajtók*. Ezért hisszük, hogy a zárt időszak biblikus, liturgikus, ígéhirdetési alkalmi nem csupán pótlékok s végképp nem pótcselekvések voltak, hanem a húsvéti helyzet továbbgondolása. Az egyház mindent megtesz azért, hogy még a *zárt kapuk mellett is megérkezzen a feltámadott Jézus Krisztus, az élet Ura – a maga valóságos jelenlétében, az Igében*.

Az alaphelyzet a József-történetből valóhoz hasonlítható: *a rossz kezelhetővé vált, sőt az Isten a rosszból is áldást tudott előhozni*. Ennek felismerése fontos feladat volt az egyház, annak tagjai és munkásai számára. Számos magyarázat és találgatás zajlott a vírushelyzet céljával és értelmével kapcsolatban. Isten az ellenünk rosszat tervező Gonosz munkáját is fel tudta és fel akarta használni. *Az egyház munkásainak igyekezete, amely a váratlan és zárt helyzetben megoldást keresett, innen értelmezhető*. Elő tudjuk-e hozni a legrosszabból is azt, ami jó, tudjuk-e alkalmas és alkalmatlan időben hirdetni az evangéliumot (2Tim 4,2)? Azt, hogy ezt a készséget és igyekezetet Isten mennyire használta fel egyháza és országa építésére, többnyire titok marad, az Is-

ten titka. Talán évek, évtizedek múltán – megfelelő rálátással – emberi szemmel is láthatók lesznek eredmények vagy kudarcok ezzel az időszakkal kapcsolatban. Nyomokat, utalásokat tudunk csupán összegyűjteni, ugyanakkor nagyon fontos a folytatás, a jövő tervezése okán, hogy az *emberi mérleget* megvonjuk, s az eddigi eseményekből, folyamatokból a következtetéseket nevesítsük.

Az alapvető kérdés, hogy eleget tudott-e tenni az egyház a lényegét érintő küldetésének: az evangélium kommunikációjának. A közhelyszerű kiegészítés, hogy ti. szóval és cselekedettel kell hirdetni az evangéliumot, meghatározza reflektív vizsgálódásunk tárgyát.

A cselekedettel való evangéliumhirdetés alapvető kérdéseit vizsgálni nincs kompetenciám. Az, hogy az egyház ebben a krízishelyzetben tudott-e intenzívebben szociális munkát végezni, hogy a karanténhelyzetben lévő gyülekezetekben létrejött-e és működött-e az intenzívebb diakóniai tevékenység – elsősorban az öregek gondozásában, illetve a fiatal családok megnehezedett iskolai követelményeinek támogatásában –, az egyszerű egyháztagnak érdekel, de rálátásom nincsen. A kérdés azonban releváns. A bonhoefferi értelemben *másokért élő egyház* katasztrófa helyzet idején tud-e valóban másokért ott lenni, akik segítségre szorulnak, vagy önmagát menti, *önmagával van elfoglalva?* A karanténidőszak látható, legjobban észlelhető szolgáltatási megnyilvánulása az online világban keresendő. Mivel a feladatunk az *evangélium kommunikációja*, ezért az online kommunikáció számos eszközét használták fel gyülekeze-

tek és lelkészeik. Megítélésem szerint a következő csoportokra oszthatók a kísérletek:

- istentisztelet-közvetítések,
- áhítatközvetítések,
- sajátos liturgikus formák kialakítása,
- egyéni áhítatformákkal való kísérletezés,
- online bibliaórák,
- Facebookon, Twitteren vagy más közösségi oldalon közzétett bejegyzések,
- podcastok.

Az *istentisztelet-közvetítések* szándéka a televízióból, rádióból megismert évtizedes gyakorlatok továbbfolytatása volt. Ennek előnye, hogy a gyülekezet a megszokott formákat láthatja/hallhatja, a megszokott helyről és a megszokott szolgáltatóvóktól. Ez egyfajta lelki otthonosságérzetet ad. Ugyanakkor az istentisztelet-közvetítések korábbi gyakorlata sem, a mostani helyi kísérletek pedig még annyira sem számoltak azzal, hogy az *istentisztelet nem televíziós, nem rádiós műfaj*. Annak egyszerű közvetítése legfeljebb alkalmilag fejt ki különösen is erős, pozitív hatást, ugyanakkor nagyon beszűkült célközönséggel számolhat: betegekkel (ágyhoz vagy házhoz kötöttekkel), mozgásukban korlátozottakkal, de azok közt is csak azokkal, akik korábban szorosán kötődtek a templomhoz, és az istentisztelet rendszeres résztvevői voltak. Az istentisztelet-közvetítés *missziói hatékonysága* már-már minimálisnak mondható. A szekuláris néző és hallgató, a gyülekezethez nem kötődő számára mint műfaj idegen, az istentisztelet nem érdekes, s bármilyen médium is közvetíti azt, rövid időn belül továbbkattint más csatornára, programra. Így csak egészen kivételes esetben lehet *missziói karaktere*, hiszen a kívülállók rétegét nem tudja bevonni, lekötni, érdemben megszólítani.

Hasonló a helyzet az áhítatokkal, áhítatközvetítésekkel, ha az megmarad eszköztelen, az adott médium műfaji sajátosságait figyelmen kívül hagyó „közvetített” beszédnek. Ha azonban képi, hangiszközökkel olyan *figyelemfelkeltő karaktere* van, amely eléri a megszólítandók ingerküszöbét, akkor van esély arra, hogy a következő lépcsőként a tartalmi kérdések is előkerüljenek. A Jézus által emlegetett keskeny út az eszközök, a megszólítás módjának megválasztásában is kijózanít: sem a tradicionális formák, sem pedig az extravagáns, kihívó megjelenés nem segít a tartalom előkészítésében, meg kell találni a tartalomhoz a formát, de úgy, hogy az tudatosan a helyén legyen. Ahol az egyház és a szolgáltatóinak (lelkészeinek) tekintélye nem magától értődő, ott meg kell szerezni a *célközönség megnyílókészségét*, le kell győzni az ösztönös vagy tudat alatti ellenérzéseket, ellenkezéseket. Csak ez után a talaj-előkészítés után következhet a magvetés.

Az online megjelenésben a sajátos liturgikus formák kialakítása lehetőségeket és veszélyeket egyaránt rejt. Az elmúlt időszak tapasztalata, hogy a *liturgikus egyszerűsítés nem mindig jelentette a nyelvi, rituális, értékes mozgáskultú-*

rát megvalósító igényesség létrejöttét. A túlzott egyszerűsítés a liturgia értelmének elvesztéséhez vezet, vagy olyan elskélyesedéshez, amelyben azután a szertartási jelleg csupán terhet jelent, és nem hordozza annak felemelő, minőséget adó voltát. A liturgia tele van olyan jelekkel, amelyeknek dekódolásához egy bizonyos ismeretre van szükség, így ha olyan új elem kerül bevezetésre, amely nem a *közvetlen megértést vagy megérzést* segíti, akkor szintén kontraproduktív válnak.

Egyéni áhítatformák kialakítása nagy leleményességet igényel. Ha nem a tradíció erején nyugszik, akkor olyan megérintő erővel kell hogy rendelkezzen, amely hidat épít a szolgáltató és a befogadó közé. A formabontás a „magányos” gyülekezeti tagokat megzavarja, a „külsősöket” pedig csak nagyon *pontos bemérés nyomán történő célzás* éri el. A „zsidónak zsidóvá, görögnek görögé lenni” páli elmélete azt a kapcsolatteremtési és kapcsolatfenntartási módot is meghatározza.

Online bibliaórákat kisebb számban tettek közzé. Az eredmény és a hatás megegyezett azzal, hogy a program készítője érzi-e az eredeti bibliaóra-forma küldetését és mozgásterét, hiszen csak akkor tudja *modulálni a műfajt online változatra*. Az, ahol a készítő komolyan vette a tanító, missziói, hitvallói és közösségépítő jelleg adott pillanatban helyes arányát, az tudott áttörni a kiválasztott médiaburkon. Ezen a területen az ismeretterjesztő anyagok youtube-os példái segíthettek, ennél azonban többre volt szükség, hiszen a tanítás jellege és tartalma egy keresztény megszólaláskor eltérhet az információkat egyszerűen továbbadni akaró ismeretterjesztésnél. Azoknál az online bibliaóráknál, ahol „átjött az üzenet”, nyilvánvalóvá vált, hogy a személyes és frontális bibliaórák az eredeti formában is érdekesen és figyelemre méltóan zajlanak. A *tematika fajsúlyos voltának megfelelő kiválasztása* éppen úgy tudatos átgondolást és *empatikus közönségfigyelést* igényel, mint az időkerettel való megfelelő gazdálkodás, amely rövidebb, de intenzívebb műfajt teremtett.

A Facebookon, Twitteren vagy más közösségi oldalon közzétett bejegyzések lehetőségeivel viszonylag kevesen foglalkoztak. Pedig ez a műfaj igen hatékony lehet rövidege, tömörsége és célzott megszólítása révén. Látszólag könnyű, hiszen két-három mondatot kell megfogalmazni, közzétenni. Ahhoz azonban, hogy ennek mély teológiai üzenete, missziói kisugárzása és életformáló ereje legyen, nagyon koncentrált evangéliumi üzenettel és mély emberi bölcsességgel kell bírnia. E fogalmazási módot, ezt a fajta gondolkodást komoly fáradsággal kell *kimunkálni* és időigényesen *begyakorolni*, továbbá szükség van a közösségi alkotás kontrolljára éppen úgy, mint a folyamatos frissülés belső igényére. Ez nagy kihívást jelentett abban a helyzetben, amikor időkényszerben kis csapatral vagy magányosan végezve a kommunikációt, a folyamatos tartalomszolgáltatás nyomasztó hatással lehetett a szolgáltatóvókra.

Pozitívumok

- Igyekezet és készség új evangéliumhirdető médiumok megtalálására, használatára
- Nagy idő és energiaáldozat a betanulásnál és használatnál
- Új képességek kifejlődése, eddig szunnyadó tehetségek megmutatkozása
- A vártnál nagyobb érdeklődés és szörfözés az egyházi tartalomhordozók között
- Külső és belső késztetés a megújulásra

Negatívumok

- Professzionális hiánya
- Minőségi felvevő- és vágóeszközök hiánya
- Rendezői elképzelések hiánya
- Alacsony volt az interaktivitás lehetőségének szintje
- Kevés szervezett visszacsatolás született

Nagyobb lehetőség nyílt az istentisztelete, áhítatok és egyéb alkalmak széles körű látogatására, a „kínálat” gazdagságának megismerésére, a megszokott gyülekezeti határok átlépésére.

Ilyen értelemben a Magyarországi Evangélikus Egyházon belül egyfajta *közösségformáló erő* volt az evangélikus programok kínálatának megsokszorozódása – kinyílt az istentiszteleti és egyéb alkalmakkal kapcsolatos ismeretek lehetősége, *átértékelődtek a saját közösség alkalmai a másokhoz való természetes viszonyításban*, szélesedett a látókör a liturgiai, szokás- és tartalomgazdagságban.

A nem saját lelkész és közösség megismerése a saját közösség és lelkész szerepének, képességének, szolgálata minőségének egymáshoz mérése *új értékelési szempontokat*, megelégedést vagy kérdőjeleket szült. Ha nem is konkurenciaként fogtuk fel, de elgondolkodtató információként hatottak ezek az önkéntelen összehasonlítási folyamatok.

Az ige hirdetés nem vallásos előadás, a prédikáció nem csupán egyoldalú kommunikáció, hanem a *gyülekezet jelenlétében* történik meg. Ezért a valós idejű és valós találkozást kínáló egyházi programok helyett a virtuális közösség kialakítása, megélése és „karbantartása” komoly teológiai és gyülekezetszervező feladatot jelentett. Ennek tavaszi kísérleti fázisa után elkerülhetetlen egy magasabb szintre lépő őszi gyakorlata akkor, ha a fertőzésveszély új helyzeteket és új kihívásokat teremt. A teológiai feldolgozás – amely elválaszthatatlan a kommunikációs tudományok bevonásától – folyamatos igény és feladat.

Az egyház azonban nem feledheti, hogy a ránk bízott isteni kommunikáció célja a kommunió létrejötte és megmaradása a Mindenhatóval és az embertársakkal. Ebben kiemelt ekkleziológiai kérdés a „*testközeli*” és a „*virtuális*” egyházi közösség mibenléte s az új virtuális közösségbe való domesztikálás. Ebben ugyan az *imádság világhálója* és a *szentek közössége* kapcsán a kereszténységnek elvileg nagy gyakorlata van, de a mostani nehéz helyzetben kell ezt valóban életközelivé tenni, új, gazdagabban aktuális értelemmel megtölteni.

ÉVFORDULÓK ◀

A württembergi reformátor, Johannes Brenz emlékezete

■ BLÁZY ÁRPÁD

A nagy reformátorok (Luther, Melanchthon, Kálvin vagy éppen Zwingli) mellett Johannes Brenz neve kevésbé ismert. A kezdetektől Luther-hű tanítvány nevéhez fűződik a reformáció térhódítása Sváb- és Frankföldön. Halálának négyszázötvenedik évfordulója alkalmából emlékezünk rá.

Brenz a Stuttgart melletti birodalmi városban, Weil der Stadtban látta meg a napvilágot 1499. június 24-én. Apja, akit Prentznek is becéztek, fia tehetségét látva a vaihingeni latin iskolába íratta be. Alaptanulmányait kitűnő eredménnyel végezte, és tizenöt évesen már Heidelbergben találjuk. A bölcsészkaron a hét szabad művészet tantárgyai mellett klasszikus görög nyelvet is tanult, méghozzá Bázél későbbi neves reformátorától, Johannes Oecolampadiustól.

Életre szóló elköteleződése a reformáció mellett a nevezetes heidelbergi disputához köthető (1518. április 26.). A bölcsészkar előadótermében tartott Ágoston-rendi káptaláni ülésen nyilvános vita keretében került tárgyalásra a 95 tételt követő újabb 28 lutheri tétel. Wittenberg rendíthetetlen professzora a Jézus Krisztus váltságáról értekező hitcikkelyeiben először állította nyilvánosan szembe a skolasztikus *theologia gloriae* tanítását a *theologia crucisszal*. A jelen lévő diákokból komoly visszhangot váltott ki Luthernek a Római levélen alapuló teológiai eszmevuttatása. A hallgatóság soraiban Brenzen kívül ott ült jó néhány, később reformátorrá lett diaktárs is, például Martin Bucer (Strassburg), Erhard Schnepf (Marburg, Tübingen, Jena), Martin Frecht (Ulm, Tübingen) vagy Theobald Bilibicanus (Nördlingen, Marburg, Neuburg). A vita hatására Brenz és Bucer személyesen is felkereste a Heidelbergben vendégeskedő szerzetes-tanárt.

A magiszteri fokozat megszerzését (1518. október 18.) követően 1519-től immár a heidelbergi sváb diákok rektor-

ra (bursae realium regens), akiknek filozófiát és nyelveket tanított. 1520-tól mint olvasókanonok nagy feltűnést keltett a heidelbergi Szentlélek-templomban tartott igemagyarázataival. Csak idő kérdése volt, hogy mikor vádolják meg Luther tanainak terjesztésével.

Ennek köszönhetően viszont a huszonhárom éves fiatal embert Schwäbisch Hall városatyái meghívták a Szent Mihály-templom prédikátorául. Az előírt huszonötödik életévét betöltve pappá szentelték, majd szülővárosában, Weil der Stadtban került sor – ünnepi keretek között – első miséjére. A reformáció bevezetését paptársaival vállalva prédikációkon keresztül indították el. Az új hit egyházfelfogása szerint rövid időn belül maguk mögött hagyták a szentek tisztelétét, a pápa főségét, valamint a misegyakorlatot.

A német parasztháború kapcsán féltve óvta városát egy parasztok elleni támadástól. Lutherhez hasonlóan magát a parasztfelkelést vagy az újrakeresztelők (Täufer) mozgalmát elítélte ugyan, de önvizsgálatra, megtérésre és engedékenységre biztatta az egymással küzdő feleket.

A tizenhárom teológus által jóváhagyott és 1525. október 21-én napvilágot látott *Syngrama suevicum* című iratával immár széles körben ismertté vált. Ebben a már említett Oecolampadius által preferált szimbolikus értelmezéssel szemben (*De genuina verborum Domini* – Bazel, 1525. szeptember) egyértelműen Krisztusnak az úrvacsorában való valóságos jelenléte mellett tört lándzsát. Iratával sikerült érvényre juttatni a lutheri úrvacsorát az északi svábok, valamint a frankok körében. Az első evangélikus úrvacsoraosztásra Schwäbisch Hallban ugyanezen év karácsonyán került sor.

Luther elkötelezett híveként vett részt a döntő jelentőségű marburgi kollokviumon (1529). Az 1530-as augsburgi birodalmi gyűlésen pedig Melanchthon oldalán ő volt a legmeghatározóbb evangélikus teológus.

Ulrich württembergi herceg mömpelgardi száműzetését (1534) követően Brenzet bízta meg a reformáció beveze-

tésével országában. A herceg rátermett egyházi tanácsadójaként kátét (*Katechismen*, 1535) szerkesztett, amely Luther *Kis kátéja* mellett a maga 518 kiadásával ugyancsak nagy hatást gyakorolt. Württembergben kívül évszázadokon át más német tartományokban is használták és több nyelvre lefordították. Ezt követte az istentiszteleti, iskolai és egyházi rendeket tartalmazó *Egyházi rendszabályzata* (*Kirchenordnung* – 1536). Majd két másik neves reformátor, az egykor Budán is rektorkodó (1521–1523) Simon Grynaeus (Bazel) és a volt bencés szerzetes, Ambrosius Blarer (Konstanz) mellett kivette részét a tübingeni egyetem megreformálásából is (*Neuordnung der Univesität Tübingen* – 1537/38).

Mivel nem értett egyet az 1548-as regensburgi interim végső határozatával, amely szerint az evangélikussá lett tartományi egyházakat rekatolizálni kell, a császár parancsára felmentették Schwäbisch Hall-i állásából. Ezt követően többször kellett bujdosnia. Először újra Ulrich herceg (†1550), majd utódja, Christoph herceg karolta fel. 1553-tól azután egészen 1570. szeptember 11-én bekövetkezett haláláig a württembergi tartományi egyház legfőbb vezetőjeként és Stuttgart főtemplomának (Stiftskirche) lelkészeként végezte tovább áldásos és hűséges szolgálatát.

További fontos munkái az 1551-es *Württembergi hitvallás* (*Confessio Virtembergica*), amely a trienti zsinatra való válaszként született, és 1552-ben az evangélikusság egyetlen irataként került a zsinat asztalára. A rákövetkező évtől kezdve ez lett a württembergi evangélikusság hivatalos hitvallása. A szervezeti és teológiai alapokat az 1559-es *Württembergi nagy egyházi rendszabályzatával* (*Große württembergische Kirchenordnung*) sikerült véglegesítenie, amely egészen a 19. századig érvényben volt.

A négyszázötven évvel ezelőtt elhunyt Brenzet igehirdetési és igemagyarázatai a megfontoltság mintaképévé avatják. Élete végéig elszántan küzdött az egyre inkább szakadozni látszó lutheránusság egyben maradásáért.

KRISZTUSBAN MINDNYÁJAN ÉLETRE KELNEK ◀

Emlékezés Béres László evangélikus lelkész szolgálatára

1964–2020

■ VARGA TAMÁS

1964. február 23-án született Csornán, szülei első gyermekéül. Az általános iskolát szülőfalujában, Sopronnémetiben, tanítónő édesanyja osztályában kezdte, majd a felső osztályokat a szili általános iskolában fejezte be. Gimnáziumi tanulmányait a csornai Hunyadi János Gimnáziumban végezte 1978-tól 1982-ig.

1975-ben meghalt a szülői házban élt nagyapja – aki Béres Lászlónak becsületességével, istenhitével örök példaképe volt –, majd rá egy évre hirtelen az édesapja is. (Gyermekként ezután testvérével közösen keresték a felhők mögött a mennyországot s benne őket és a jó Istent.) Édesapja elvesztése indította el a lelkési hivatás felé.

Gimnáziumi éve alatt érdeklődött a mezőgazdaság iránt is. Felvételt nyert a szarvasi mezőgazdasági főiskolára. De az Isten iránti elkötelezettsége és elhívása erősebb volt, ezért nem kezdte meg tanulmányait.

Az Evangélikus Teológiai Akadémiára 1982-ben nyert felvételt, és 1989-ben kapta meg teológus-lelkészi diplomáját. Egyetemi tanulmányait a katonaság félbeszakította, besorozták Marcaliba katonának. A másfél év katonaság után még fél évet ápolóként dolgozott Berlinben. 1989-ben szentelték lelkésszé a budavári templomban. Lelkészi szolgálatára legkedvesebb igéjével indult: „*A megrepedt nádszálat nem töri össze, a füstölgő méceszt nem oltja ki.*” (Ézs 42,3)

Ugyanebben az évben kezdte meg szolgálatát a Beledi Evangélikus Egyházközségben. Emellett helyettes lelkészi szolgálatot is ellátott a Rábaszentandrási Evangélikus Egyházközségben.

1991 szeptemberében a Helsinki Teológiai Egyetemre nyert egyéves ösztöndíjat. A skandináv élet mindettől fogva álomként lebegett előtte. Lehetőségeihez mérten egy-egy nyarat igyekezett ott tölteni. Felsőfokú finn nyelvtudásával tolmácsként segítkezett a gyülekezeti alkalmakon.

1993-ban meghalt az édesanyja is. Ettől fogva már csak testvére maradt számára, akivel a kapcsolatuk még szorosabb lett. Keresztgyermekait saját gyermekeiként szerette és nevelte.

A beledi egyházközségben 2015-ig végezte lelkipásztori szolgálatát. Közben az újonnan létrejött Soproni Egyházmegyének lett az espereshelyettese, valamint ő látta el a megyei GAS-felelős tisztségét is. 2014 karácsonyán a beledi gyülekezet aranygyűrűvel köszönte meg huszonöt évi kitartó és odaadó lelkészi szolgálatát.

2016 óta a pápai gyülekezet főállású hitoktatója volt. De a hitoktatáson túl tartott a gyülekezetben bibliórát, és amíg egészsége engedte, énektudását a gyülekezet énekkarában kamatoztatta. A lelkész mivoltától még ekkor sem szakadt el, mert alkalmanként helyettesített Pápán és Rábaszentandráson, valamint Soboron, Sopronnémetiben és Szilsárcányban. 2018-tól a szilsárcányi gyülekezetben presbiterként is szolgált, és gondozta a parókia udvarát.

2020. augusztus 22-én szerető Atyja átölelte, magához hívta. Utolsó útjára szeptember 4-én kísértük a sopronnémeti temetőben. Hamvait a szülői sírban helyeztük örök nyugalomra.

Mindezek csak számok és adatok, amelyek mögött egy szeretetteljes, mindenkinek segíteni kész személy volt. Ahol csak tudott, segített. Segített a gyülekezeteknek, ahol szolgált, segített a gyülekezeti tagoknak és a lelkész kollégáknak.

Béres László gyermekkorától minden útjáról egy-egy kővel tért haza. Mára ezekből a kövekből emlékek lettek, a szeretet, a béke, a hálaadás, a megbocsátás, a reménység és az irgalom emlékei.

Igehirdetés Béres László temetésén*

Jn 14,18–19

■ VARGA TAMÁS

„*Nem hagylak titeket árván, eljövök hozzátok. Még egy kis idő, és a világ többé nem lát engem, de ti megláttok, mert én élek, és ti is élni fogtok.*” (Jn 14,18–19)

Gyászoló testvéreim az Úr Jézus Krisztusban!

Itt állunk most Béres László lelkész hamvai mellett, és nagyon nehéz most bármi jót és okosat mondani. Hiszen a gyász fájdalma erősen dolgozik mindannyiunk szívében, a család szívében, a rokonság szívében, gyülekezeti tagok szívében, nekünk, lelkészeknek a szívében, és azok szívében is, akik ismerték őt. Ami egyedül erőt adhat mindannyiunk számára, és amibe kapaszkodhatunk, az nem más, mint Isten igéje. Az, hogy Krisztus nem hagy bennünket árván, nem hagy bennünket magunkra, még a gyászunkban sem.

Béres László is korán megtapasztalhatta ezt az érzést,

hiszen szüleit fiatalon veszítette el. Csak tizenkét éves volt, mikor édesapja meghalt. Ez nagy törés volt az életében, de ennek ellenére nemhogy elfordult az Istentől, hanem akkor és ott megfogadta, hogy egész életét neki szenteli, és lelkészként szeretné őt tovább szolgálni. Árva lett, mert elveszítette édesapját, de ugyanakkor mégsem, mert ezt az úrt Krisztus be tudta tölteni. Krisztusba kapaszkodva tudta átvészeln ezt a számára nehéz időszakot. Istentől hatalmas nagy segítséget kapott, hogy árvasága ellenére Krisztusban mégsem volt az. Isten Krisztuson keresztül tudott rajta segíteni, és erőt kapott ahhoz, hogy az életben ő is segíteni tudjon másokon. Szívesen látta családtagjait a parókián, Tamás unokaöccse nyaranta nagyon sokat volt vele. A gyülekezetekben, ahol szolgált, sokak segítségére volt, nemcsak Beleden, hanem Rábaszentandráson is. A pápai bibliakörösök is jó szívvel emlékeznek vissza rá. Több lelkész kolléga is elmondta, hogy sokuk segítségére

* Elhangzott 2020. szeptember 4-én Sopronnémetiben.

volt. Rám is mindig gondolt, számon tartott, nem felejtett el. Luther sekrestyeimádságát kaptam tőle lelkészszenlésemre, jó tanácsként, hogy mielőtt Isten igéjét hirdetem, ne felejtsem el ezeket a szavakat, és ennek fényében végezzem szolgálatomat.

Utolsó éveiben is kitartóan jött helyettesíteni. Soha senkinek nem panaszkodott, senki terhére nem akart lenni. Pedig nagy fájdalmai lehettek az utolsó időkben, napokban. Ám ő tette a dolgát, és Isten kezébe helyezte teljes mértékben az életét. Éneklésével is mindig szolgált, az imádságon túl ez volt az, amin keresztül szólt teremtő Atyjához. Varga Györgyné Bárány Ágota így emlékezett meg róla: „Isten csodálatos énekhanggal áldotta meg, mely betöltötte a templomteret. Még dicsőbb lesz ott, fenn a hallelujája, angyalok kórusában, Isten országában.” Böröcz Sándor, aki keresztapja volt, sok jó tanáccsal látta el, és szeretettel fordult felé.

Gyászoló testvéreim! Az életben oly sok mindent szeretnénk látni. Szeretnénk látni, hogy mi lesz ezzel a világgal, mi lesz velünk, mi lesz gyermekeinkkel, ismerőseinkkel. Bár Béres Lászlónak nem volt felesége és gyermeke, de ugyanilyen szeretettel figyelte és kísérte keresztgyermekei életét, és nemcsak keresztgyermekei életét, hanem mindazokét is, akik közel álltak hozzá. Névnepomon felköszöntött, karácsonykor, húsvétkor gyermekeimnek is mindig adott egy kis ajándékot.

Azon túl, hogy szeretnénk látni, mi lesz családtagjainkból, szeretnénk világot is látni, szeretnénk megismerni különböző embereket, kultúrákat. Béres László jól tudott finnül, többször is járt Finnországban, ösztöndíjként egy évet is kint töltött.

De Istennel is sokszor úgy vagyunk, hogy szeretnénk őt látni, főleg életünk nehezen érthető időszakában. Amikor elveszítjük egy-egy szerettünket, amikor azt érezzük és látjuk, hogy a halál győz az élet felett. Ilyenkor mindig

Istennel szegezzük a kérdést: Hol voltál? Miért nem mentted meg azt, akit nagyon szeretek? Béres László is így érezhetett édesapja halála után, hogy látni szeretné Istent. Biztos vagyok benne, hogy meg is látta őt még az életében, bár nem szemeivel, hanem hitével. Szeretnénk Jézust látni szemeinkkel, ahogy Tamás is azt mondta, hogy nem hiszem el, hogy ő él, míg meg nem láthatom őt saját szemimmal. Jézus, miután megjelent Tamásnak, ezt mondta: „*Boldogok, akik nem látnak, mégis hisznek.*”

Jézus viszont másként lát, mint mi, másként látja az elmúlást is, mint mi. Mert számára a feltámadás egészen más, mint számunkra. A mi számunkra a feltámadás csak hittel ragadható meg, eszünkkel, szemünkkel, érzékszerveinkkel sajnos nem látható, nem felfogható. Viszont Krisztus számára egészen mást jelent. Számára a biztos jövőt jelenti, hiszen ő él, és vele együtt mi is élni fogunk, megláthatjuk őt odaát. Most még csak homályosan, hitünk által láthatjuk meg, de halálunk után már színről színre láthatjuk őt, ahogy most elhunyt testvérünk és szolgatársunk, Béres László is láthatja.

Ez az, amibe most a gyásszal teli percekben, órákban, napokban kapaszkodni tudunk, kedves testvéreim: hogy Jézus él, és vele együtt mi is élni fogunk. Jézus feltámadása az, amibe a gyászoló szív bele tud kapaszkodni. Mi is mindnyájan Jézus feltámadásába kapaszkodjunk, abba, hogy a sír húsvét hajnalára üres volt.

Nekünk, akik most búcsúznak Béres Lászlótól, az adjon vigasztalást, hogy Jézus él, és éppen ezért mi is, akik benne hiszünk, meg fogjuk őt látni.

Így búcsúzik tőle testvére és sógora. Búcsúznak tőle keresztgyermekei, unokatestvérei, barátai, ismerősei, lelkész kollégái, mindenki, aki ismerte őt, a falu lakossága, azok a gyülekezetek is, ahol szolgált, és szülőfalujának gyülekezete, a sopronnémeti evangélikus gyülekezet is. Isten velünk! Viszontlátásra. Ámen.

Fiú vagy szolga – ApCsel 3,13.26 és 4,27.30 fordítási kérdései

Válasz László Virgil kétrészes tanulmányára

■ MISSURA TIBOR

A kérdéssel 2010 körül kezdtem foglalkozni a Biblia új fordítása próbaszövegének közzéadásán. Az 1975-ös fordításban még csak három helyen fordították tévesen ezt a négy igehelyet, s ezt jeleztem is a bibliafordító bizottságnak. Elutasító választ kaptam. 2014-re igen bő anyagot gyűjtöttem, s azt egy kis könyvecskében közre is adtam, de válasz nem érkezett (MISSURA 2014).

Később ezt az anyagot vizsgálva rájöttem, hogy az túl sok irányba mutató, vagyis a fától már nem látszik az erdő. Ezért leszűkítettem a kérdést tizenkét pontra, ami meg is jelent a *Lelkipásztor* 2019 februári számában (MISSURA 2019), valamint németül a Martin-Luther-Bund 2020-as évkönyvében *Vier irreführende Übersetzungen in der Bibel* címen. Számomra külön érdekes, hogy közvetlenül a tanulmányom utáni oldalon (109. o.), de nem az én tanulmányom hatására olvasható Rainer Stahltól egy konferencia beszámolójában ez a mondat: „Außerdem hat mich bei meiner Arbeit mit der hochinteressierten Gruppe eine bibelwissenschaftliche Erkenntnis bestimmt: Alle untersuchten Bibeltexte wurden von der Dimension der »Zeit der Erzählers«, also der Aussageabsicht der Verfasser der Texte her gelesen.” (Minden vizsgált bibliai igehelyet a szerző idejének, tehát az író véleményének megfelelően vizsgáltunk...)

Idén januárban még ezt is lerövidítettem, és megküldtem László Virgilnek és a *Lelkipásztornak* közzéadás céljából. Ezen már jól látszik, hogy csak a lényegre koncentrálni röviden. Sajnos ez a cikk már nem jelent meg, ezért az alábbiakban ebből idézek.

A vita szűkítése

Az Újszövetség görög szövegében van egy szó: παῖς, amelynek kettős az értelme. Lehet fiúgyermeknek vagy szolgának fordítani. A helyes fordítást akkor kapjuk meg, ha nem a mai ismereteinkkel közeledünk a szöveghez, hanem a Kr. u. 30–60-

as évek tudásával, szokásaival és ismereteivel. Hogyan értette Lukács evangélista, a szöveg írója a fenti négy igehelyet, és hogyan értette, érthette Teofilosz az olvasott szöveget? Az eddigi teológiai viták nem az újszövetségi idők érvelésére épülnek, hanem más korok érvelését hozzák, vagyis belemagyarázások a szövegbe, és ezért a fordítás szempontjából nem hitelesek. Érvelésünket korlátozzuk csak az Újszövetség keletkezésének idejére, hogy az eredeti értelmet megkapjuk.

Lukács, az Apostolok cselekedetei könyvének szerzője pogány származású orvos (Kol 4,14). Talán az orvostudománybeli érdeklődése készítette arra, hogy ne csak halljon a dolgokról, hanem a Jézus körüli eseményeknek utána is járjon. Ezért fontos Lukács evangéliumának bevezetése: „Miután sokan vállalkoztak már arra, hogy írásba foglalják a közöttünk beteljesedett eseményeket úgy, amint ránk hagyták azok, akik kezdettől fogva szemtanúi és szolgálói voltak az igének, magam is jónak láttam, hogy miután elejétől kezdve mindennek pontosan utánajártam, szép rendben megírom neked, nagyra becsült Teofilosz, hogy meggyőződhess annak a megbízhatóságáról, amire tanítottak.” (Lk 1,1–4)

Mivel utánajárt az eseményeknek, mint egy történész, ezért írhatta le Jézus születésének intim ígérését is, ahol Gábrriel angyal a születendő Jézust a Magasságos Fiának és Isten Fiának mondja (Lk 1,31.35), majd a pásztorok történetét, ahol az angyal hírül hozza: „Üdvözítő született ma nektek, aki az Úr Krisztus...” (Lk 2,11) Leírja a tizenkét éves Jézus történetében, hogy Jézus a templomot „az én Atyám házána” nevezi.

A további történetek már a nyilvánosság előtt történnek. Ezért olvashatóak részben a többi evangéliumban is. Jézus nyilvános szereplése akkor kezdődik, amikor Keresztelő János megkereszteli a Jordán folyóban, a Szentlélek leszáll rá galamb formájában, és mindenki hallja a hangot a mennyből: „Te vagy az én szeretett Fiam, benned gyönyörködöm.” (Lk 3,22)

Lukács a fenti négy igehelyhez nem fűz semmilyen magyarázatot, noha máshol szükségesnek tartja a zsidó szo-

kások magyarázatát (Lk 22,7; 23,17) Teofilosz számára. Ez arra mutat, hogy előtte is ismeretlen volt az „ebed Jahve” észaiási fogalom, ahogy azt ma értelmezzük, de ez elfelejtett volt a kortárs zsidóságban is. Mindenki a harcos messiást várta, aki kiveri a rómaiakat. Ezért Lukács ezen a négy ige helyen csak a „fiú” értelemben használhatta a $\pi\alpha\upsilon\varsigma$ szót.

A pogány származású Teofilosz számára is – akinek íródott az Apostolok cselekedeteinek könyve – csak a „fiú” fogalom volt érthető, mert azt magyarázkodás nélkül is érthette. Már olvasta a neki íródott evangéliumban Jézus születése történetét, a megkereszteléskor hangzó ígét, a megdicsőülés hegyén hangzó isteni kijelentést és Jézus feltámadásának eseményeit. Így számára csak a „fiú” értelem az érthető és elfogadható.

Azt biztosan tudhatjuk, hogy az Újszövetség egyes könyveinek írói mind nem találkozhattak egymással, és nem beszélhettek össze, hogy hogyan nevezzék írásaikban Jézust. A Szentlélek titka az, hogy hogyan következett be egyöntetűen a szóhasználat változása Jézus halála és feltámadása után. Addig az evangéliumok Jézust Názáretinek, Dávid fiának, tanítónak, gyógyítónak, Mesternek, prófétának, Isten küldöttének, az Eljövendőnek stb. nevezik. A feltámadás után következetesen Krisztusnak, Isten Fiának, a Feltámadottnak, Úrnak, a megöletett Báránynak (Jelenések könyve) nevezik. Vagyis megadják a transzcendens Úrnak, a Kyriosnak és kozmikus Krisztusnak kijáró teljes tiszteletet. Péter is megadja ebben a történetben a teljes tiszteletet (ApCsel 3,20). Ezért sem ő, sem más az Újszövetségben Jézust feltámadása után szolgának nem nevezi. Ezért a Biblia szövegének torzítása, ha mi a szolga szóval fordítjuk a fenti négy ige helyet.

Érdekes továbbgondolni a szó jelentését a 19. századi magyar irodalomban, ahol az apa a fiát nevezhette még kis cselédjének, szolgájának, amivel belső szoros, szeretetteljes kapcsolatot fejezte ki.

De ilyen „irodalomhoz értő”, „nyelvi finomságokat” értékelő gyülekezet jön össze ma a vasárnapi istentiszteletünkön? Vagy az utca átlagembere, akik megtanulták és tapasztalták az osztályharc kegyetlenségét, bőrükön érezték a kizsákmányolást, és Móricz Zsigmond *Édes Annáját* olvasták kötelező olvasmánynak. Ma nekünk a magyar „szolga” szó a kiszolgáltatottságot jelenti, ha nem kezdjük azt külön magyarázni: de az a Biblia eredeti szövegében...

Egy analóg esetet mutat a tót-szlovák kifejezés változása. A 19. században még kedélyesen beszél Mikszáth és mások a tót atyafiakról, a tót iparosokról, Pesten a tót gyülekezetről stb. Aztán eltelt másfél évszázad, s ma nem ajánlja egy bölcs ember sem, hogy beszéljen valaki a tótokról, különösen nem Szlovákiában, mert ott még meg is vernék az illetőt. Ha az emberi bölcsesség mer változtatni a szóhasználaton, akkor mi miért nem kerüljük Jézussal kapcsolatban a szolga kifejezést? A szolga szónak ma nálunk negatív tartalma van, ezért ne használjuk ma ilyen értelemben Jézussal kapcsolatban.

Mindenki tudja és tapasztalja, hogy ma mindent meg lehet magyarázni és ideologizálni. Ezért a hosszú magyarázatokat, magyarázkodásokat, a kimagyarázást bizony idegenkedve fogadjuk. Szükséges ezért a Biblia figyelmeztetését komolyan venni: „*A ti beszédeitekben az igen legyen igen, a nem pedig nem: ami pedig túlmegy ezen, az a gonosztól van.*” (Mt 5,37)

Legyen a mi gyülekezeti istentiszteletünk mindenki számára egyszerű és érthető, és nem „titkos szövegek” ismétlése.

Ezek után nagy érdeklődéssel és örömmel vettem kezembe László Virgil cikkét. Végre valaki mer foglalkozni az általam fontosnak tartott „fiú vagy szolga” kérdéssel. Egy kicsit meghökkentett a címben a „krisztológiai értelmezés kérdése” kitétel. Vagyis a mai ember hogyan értelmezheti ezt a kérdést? Ez a kérdés a mai szubjektív emberi véleményektől függ? Hát nem egy fordítás kérdéséről van szó, ahol az objektivitásnak van jelentősége?

1973-ban Erlangenben egy szemeszteren keresztül ösztöndíjas voltam. Ott mondta az egyik professzor, hogy moderneknek, haladóknak kell lennünk, ezért a dolgozatainkban húszévesnél régebbi irodalmat ne használjunk, mert arra ő egy jeggyel rosszabbat ad. Bizony, a 19. századtól terjed az a vélemény, hogy az a haladó és felvilágosult, aki mer valami mást mondani, mint az elődök. A kor szelleme szerint tehát legyünk individualisták, az számít valakinek a teológia tudományában is, aki valami újat mond. Ezt igen kérdésesnek érzem az adott négy ige hely fordításánál is.

A szakszerű és pontos fordítást a szövegkörnyezet határozza meg, vagyis a *szöveg írójának szándéka*, és hogy *hogyan érthették az olvasók*. A fenti négy ige helyet ilyen értelemben kellene vizsgálni: milyen értelemben használhatta Péter, az ősgyülekezet, a főpapok, Fülöp diakónus, az etióp kincstárnok, Lukács, az irat írója, és hogyan értette Teofilosz, a könyv olvasója? Nem azt kell vizsgálnunk, hogy később vagy ma hogyan lehet értelmezni, magyarázni vagy belemagyarázni esetleg dolgokat, hanem hogyan értette Lukács, a könyv írója és Teofilosz vagy más olvasó Jeruzsálem pusztulása és Néro vérengzése előtt ezeket az ige helyeket.

Annyit talán érdemes még hozzáfűzni, hogy a későbbi félremagyarázások hatására – ami például jelentkezik a *Didakhéban* is – az Apostoli, a Niceai, az Athanaszioszi hitvallás határozottan kijelenti, hogy Jézus Isten fia, és nem szolgája. Vagyis az őskereszténység igaz hitében nincs helye a „Jézus az Isten Szolgája” felfogásnak. Ezt világosan leírtam a *Lelkipásztorban* is megjelent cikk elején.

Ennek ellenére László Virgil részletes tanulmányának első része nem a felvetett kérdésekkel foglalkozik, nem az általam írt tizenkét ponttal, noha huszonhárom alkalommal idéz engem névvel is az első cikkében. Magának tesz fel kérdéseket, azokat aprólékosan vizsgálja, hogy az Ószövetségben hogyan fordítja a LXX a fiú-szolga fogalmakat, hogyan használja az Újszövetség általában a fenti szavakat, de nem teszi fel a kérdést, hogy Lukács és a többi új-

szövetségi szövegíró miért nem használja Jézusra az ebed Jahve fogalmat, ha az másoknál az Újszövetségen kívül elő is fordul. Igazolni próbálja a *Didakhé*, hogy az majdnem egyidős az Apostolok cselekedeteinek könyvével, mert a 80-as években keletkezett, sőt idősebb annál.¹ Számomra elképzelhetetlen, hogy az Apostolok cselekedetei ne beszélne Pál és Péter római haláláról, Néro vérengzéséről vagy a keresztyének üldözéséről, ha csak a 80-as években keletkezett volna. A *Didakhé* keletkezésének idejét a „régén” megjelent könyvek még a 2. század első felére teszik (pl. BARTHA 1993).

Részletesen foglalkozik a kérdéssel: dehonesztáló-e Krisztusra nézve az Isten szolgája cím? Hogyan értelmezhetette ezt az ókorban Epiktétosz, Afrodiziász, Suetonius és más hírességek – akik nem voltak közismertek Jeruzsálemben –, de nem vizsgálja, hogy az Újszövetségben mi olvasható, illetve mi igazolható. Összegzésül megállapítja: az „Isten Fia” és „Isten szolgája” krisztológiai címeknek nem kellett feltétlenül egymást kizáró ellentéteknek lenniük Lukács számára. Sőt nagyon is elképzelhető ennek éppen az ellenkezője (LÁSZLÓ 2020, 309. o.). Ha egyesek számára elképzelhető, akkor az úgy is volt?

Érdeemes még elolvasnunk a tanulmány első részének utolsó mondatát: „De hogy mégiscsak élő lehetett az ézsaiási locus exegézisének alapuló Krisztusra vonatkoztatott valamilyen fokú »Isten szolgája«-hagyomány, azt éppen a már tárgyalt első század végi Római Szent Kelemen első levele, illetve a *Didakhé* valószínűsíti.” Figyeljük meg: *valószínűsíti*, vagyis nem bizonyítja. A későbbi lehetséges tévedés nem bizonyítja a korábbi fordítást, amikor minden korabeli szóhasználat, idézet, fordítás az „Isten Fia” fogalmat támasztja alá.

Az újszövetségi nézőpontok alapján a szakszerű „fiú” fordítást nem szabad az Újszövetségen kívüli sejtésekkel megkérdőjelezni. Különösen nem egy 19. században megtalált iratra hivatkozva Luther, Sylvester, Károli fordítását helytelennek minősíteni.

Örömmel olvastam a tanulmány második része *A messiás* című szakaszában (LÁSZLÓ 2020, 380–381. o.) László Virgil megállapítását, amikor kritikailag megállapítja, hogy én tévedek, amikor azt írom, hogy az Újszövetség korában elfelejtett fogalom volt az Isten szenvedő szolgája ézsaiási képe. „Ezzel szemben a helyzet sokkal inkább az – írja –, hogy egyáltalán nem volt elfejtve, hanem a prekeresztény zsidóságban Ézs 53-at soha nem is tekintették

messiási próféciónak. Az olyan közismert mondatok, mint »Mert egy gyermek születik nekünk, fiú adatik nekünk« (Ézs 9,5) vagy »Pedig a mi betegségeinket viselte, a mi fájdalmainkat hordozta« (Ézs 53,4) semmilyen Krisztus előtti zsidó messiási váradalomhoz nem voltak köthetőek. Messiási prófécijává már az *interpretatio christiana* fényében váltak, jelesül amiatt, hogy a benne hívők a názáreti Jézusra vonatkoztatták őket, akiben történetesen egyébként felismerték a Messiást.”

Ebből a helyes megállapításból viszont az következik, hogy Péter ApCsel 3,13.26-ban nem mondhatta „közismert hagyományok és messiási váradalmak alapján” Jézust Isten szolgájának, ahogy azt ma sokan mondják, de nem adhatott hálát az ösgyülekezet sem 4,23.30-ban Isten szolgája nevében. Ismét ezt próbálom hangoztatni: ezért csak a „fiú”, „Isten Fia” fordítás a helyes.

Két igét kellene még behatóan vizsgálnunk. Az egyik 1Jn 5,5.10b: »Ki az, aki legyőzi a világot, ha nem az, aki hiszi, hogy Jézus az Isten Fia? [...] Aki nem hisz Istennek, az hazuggá teszi őt, mert nem hisz abban a bizonyágtételben, amellyel Isten bizonyágot tesz Fiáról.« (Lásd Lk 9,35: »Ez az én Fiam, akit kiválasztottam, reá hallgassatok.«) Szabad ezen ige után Jézust ma nekünk az Isten szolgája fogalomba erőltetni?

A másik 2Kor 3,14: »De az ő gondolkodásuk eltompult, mert az Ószövetség felolvasásakor ugyanaz a lepel mind a mai napig felfedetlenül megmaradt, mivel az csak Krisztusban tűnik el. Sőt mindmáig valahányszor Mózeset olvasák, lepel van a szívükön.« Más szavakkal az újszövetségi fogalmakat (Isten Fia) nem lehet egyszerűen ószövetségi fogalommal értelmezni (Isten szolgája) és magyarázni.

Nem bibliai érvelés, de az emberi gondolkodás évezredes felismerése, amelyet a matematika már az ókorban is képletbe foglalt: Ha A = B és B = C, akkor A = C. Tehát ha A, a πᾰϛ (a bizonytalan) egyenlő B-vel, azaz Jézussal (ApCsel 3,13; 4,27), és B egyenlő C-vel, azaz a Fiúval (υἱός – fiú, Isten Fia: Lk 3,22; 9,35) akkor a πᾰϛ nem bizonytalan többé, hanem ebben az esetben „fiú”, „Isten Fia”. Ezért Péter és az ösgyülekezet számára már nem volt bizonytalan a πᾰϛ, hanem Isten Fiát jelentette.

Hivatkozott művek

- BARTHA Tibor 1993. *Keresztyén bibliai lexikon*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- LÁSZLÓ Virgil 2020. *Fiú vagy szolga? A πᾰϛ τοῦ Θεοῦ kifejezés krisztológiai értelmezhetőségének a kérdése*. 1–2. rész. *Lelkipásztor*, 95. évf. 8–9. szám. 302–310. o. 10. szám. 380–385. o.
- MISSURA Tibor 2014. *Ó πᾰϛ? Fiúgyermek vagy szolga. ApCsel 3,13 és 26, valamint 4,27 és 30 kérdése*. Magánkiadás, Budapest.
- MISSURA Tibor 2019. *Négy téves fordítás a Bibliában. ApCsel 3,13.26; 4,27.30. Lelkipásztor*, 94. évf. 2. szám. 66–68. o.

¹ „Az Apostolok cselekedetei és a Kr. u. 96 körülre datált első Kelemen-levél között körülbelül egy bő évtized telik el, hiszen az újszövetségi bevezetéstudomány kurrens többségi álláspontja szerint az ApCsel keletkezése az első század 80-as éveinek a közepére tehető (...). A *Didakhé* keletkezésével kapcsolatban az utóbbi egy-két évtizedben már meglehetősen széles konszenzust élvez, hogy mindenképpen az 1. században keletkezett, még hozzá valamikor (50–)70–90 között...” LÁSZLÓ 2020, 305. o.

Advent 1. vasárnapja

►► 1Pt 1,22–25

Igehirdetési előkészítő

Új élet csak a romolhatatlan magból. . .

A vasárnap jellege

Advent első vasárnapjával nem egyszerűen egy új szakasz indul az egyházi esztendő ünnepi sorozatában, hanem maga az új egyházi év kezdődik el. Emiatt az új kezdet gondolata joggal kap nagy hangsúlyt ezen a vasárnapon. Az advent a karácsony felé vezető négyhetes felkészítő időszak, vagy más kifejezéssel ráhangoló út. Bűnbánati idő, amelyet a lilába öltöző oltár vizuálisan is jelez számunkra. Advent az Úr eljövételére, az inkarnációra, az Ige testté léételének csodájára mutat, és e felé vezet bennünket. Várákoszról és a találkozásra való készüléstről szól ez az időszak, amelyben mind a négy vasárnap más üzeneti hangsúlyt kap.

Az evangélikus többszólamúságra jellemző, hogy advent első vasárnapjának üzenetét is többféle hangsúllyal szólaltatják meg a hazai evangélikus liturgia irányadói. Jánossy Lajos *Az egyházi év útmutatása* című könyvében így foglalja össze: „Az Úr jön – méltóan fogadd”. A Pröhle-agenda ezt a címet adja neki: „Az új kezdet: megtérésre hívó szó”. Az új *Liturgikus* könyvben pedig ez áll: „Készítsétek az Úr útját: térjete meg”.

A textusról

Az igehirdetésre kijelölt szakasz egy nagyobb egységnek, az 1Pt 1,13–25-nek a második fele. A legtöbb bibliafordítás (így az általunk használt, a Magyar Bibliatársulat

által kiadott új fordítású Újszövetség is), illetve a kommentárok együtt kezelik az egész szakaszt, Bibliánkban a *Szentek legyetek* cím alatt. Arról nyilvánvalóan nincs szó, hogy a teljes szövegrész második feléről önmagában ne lehetne prédikálni, de fontos, hogy az egész szövegrészre figyeljünk, hogy az eredeti kontextusból ne essünk ki. Annál is inkább, mivel a nagyobb egység első fele szól arról, hogy az új élet lehetősége Isten munkája révén valósul meg, lásd 1Pt 1,18–19-et: „...tudván, hogy nem veszendő dolgokon, ezüstön vagy aranyon váltattatok meg atyáitoktól örökölt hiábavaló életmódotokból, hanem drága véren, a hibátlan és szeplőtelen Báránynak, Krisztusnak a vérén.”

A szövegrész második fele, a kijelölt textusunk csak ebben az összefüggésben érthető jól. A hitnek szeretetben kell konkrétá válnia. Azt viszont fontos tudatosítani, hogy ez a hit nem belőlünk fakad. A romolhatatlan és örökké megmaradó mag az, ami/aki a változást el tudja végezni bennünk.

A *ἀγιότητα* szó eredetileg a kultikus értelemben vett tisztaságot jelentette, amit az Újszövetség a szentség kifejezésére használ. Az újszövetségi történeti könyvekben az előbbire találunk példákat, pl. Jn 11,55-ben, ApCsel 21,24.25-ben és 24,18-ban, míg a levelekben inkább átvitt értelemben kerül elő, és az erkölcsi tisztaság kifejezésére szolgál, lásd 1Jn 3,3; Jak 4,8.

Az *ἀναγεννημένοι* azt jelenti: újjászületés által válunk Isten gyermekeivé, és egymás testvéreivé. A misztériumvallásokban is szó van az újjászületésről, de egészen más tartalommal. A misztériumvallások újjászületés-fogalma esetenként a természet tavaszi életre kelését jeleníti meg, és bizonyos rítusokhoz, varázsigékhez kötve egyfajta extatikus élményt ad a résztvevőknek, az újszövetségi újjászületés viszont egy személyhez, Jézus Krisztushoz, a feltámadotthoz, valamint a benne hívők-

höz, az egyház tagjaihoz kapcsol, és a hívők gyülekezetébe köti be az embert.

A σπορά 'mag' szó ebben a formában egyedül itt fordul elő az Újszövetségben. Az Istentől jövő romolhatatlan magból (ἐκ σπορᾶς ἀφθάρτου) jöhet az újjászületés.

A 24. versben található ószövetségi idézet szinte szó szerint egyezik a Septuaginta szövegével. Ez az idézet az emberi törekénységet és mulandóságot mutatja meg az egyik oldalon, kontrasztként pedig az Úr örök beszédét, amely a mulandó ember reménye.

Igehirdetési vázlat

A szív és a lélek megtisztítása

Néhány éve volt egy autómossós reklám, amelyben az erősen piszkos autó le- és kitakarítása után valami ilyesmi mottó jelent meg: „Újjávarázsoztuk”. A szennyeződések eltávolítása valóban látványos eredményt mutathat, de azért az az autó ettől még nem lesz új!

A víz tisztító hatását a régi korokban is mindenki ismerte. Régen is vízben mosakodtak, vízzel mosták tisztára a ruhákat, a fegyvereiket és a használati eszközeiket. A válások gyakorlatában is jelen voltak a tisztulással kapcsolatos szokások és rituálék. Fontos jelzést adtak ezek az embereknek. Kifejezően mutattak rá arra, hogy mindenkinek újra és újra szüksége van a külső és a belső megtisztulásra is.

Arra, amire mai igénk is buzdít: „...*tisztítsátok meg lelketeket...*”

Igen ám, de hogyan mehet ez végbe?

A vízzel és némi oldószerezrel meg tudjuk tisztítani a bőrnünket, a külsőnket, a belsőnket viszont nem.

A kereszteleési gyakorlatunk formailag hasonlít a kultikus fürdésre, mégis egészen más. Az a kifejezés, hogy a keresztség az „újjászületés fürdője”, fontos tartalmi többletre utal. Nemcsak az autó nem lesz újjá a mosástól, de az ember sem a kultikus tisztálkodástól. A keresztség vízének más funkciója van. Az alámerülés a halálba merülést jelzi. A földi élet alapelemét jelentő víz a keresztségnél éppen a halálra utal, míg a vízből való kiemelkedés az új életre. Az újjáteremtést azonban nem a víz végzi el.

A természet törvénye szerint hervad el a virág

Az ember a természet részeként a mező füvére és a rét virágára is hasonlít. Hasonlíthat a szépségével, a sokszínűségével, az üdeségével vagy éppen a hervadtságával, és legfőképpen a törekénységével.

Ahogy az útszéli virág vagy a kavicsok között kinőtt fűszál, ki van szolgáltatva a külső körülményeknek. A talaj menti fagy, a nyári hőség, az arra járó állatok vagy gépek egy pillanat alatt kárt tehetnek benne, ledönthetik, tönkreteszhetik. Pedig egy-egy réti virág olyan gyönyörű, hogy az ember ámulva csodálhatja meg benne a teremtő Isten keze

nyomatát. Jézus sem véletlenül hozta példaként elő azt, hogy a gazdagságáról híres Salamon király nem tudott olyan szép ruhát varratni, mint amilyen ruhába a réteket öltözteti az Isten. Ugyanakkor Jézus utal arra is, hogy ezeknél a kis törekény növényeknél az ember mégis sokkal fontosabb az Isten számára.

A romolhatatlan magból fakad az új élet

Az új egyházi esztendő szembesít bennünket az idő múlásával és egyben a mi életünk idejének fogyatkozásával is. Az új egyházi esztendő küszöbén mégis örömhír szól. Bár az ismeretlen jövő felé haladunk, azonban biztos támpontot kapunk. A természet, a világ és mi magunk is mulandók vagyunk ugyan, de ennek kontrasztjaként megszólal az üzenet, hogy az Úr beszéde viszont örök.

Advent már Krisztus eljövételére, az örök Ige testté léételére irányítja a figyelmünket. Az az Ige jött el és fog újra eljönni a világunkba, aki a teremtés hajnalán létre hívta a mindenséget és elindította az életet. Akitől a létünket kaptuk, és aki megígérte, hogy mindent újjáteremt.

Kellőképpen felfogni nem tudjuk, hogy micsoda kincset kaptunk éltető igéjében, amelyet hirdethetünk és hallgathatunk, s amely el tudja végezni azt, amit a víz önmagában nem. Isten igéje képes arra, amire a víz önmagában nem, hogy a lelkünket is megújítsa.

Illusztráció

VERS

Babits Mihály: *Esti kérdés* (részlet)

...minek az est, e szárnyas takaró?
miért a dombok és miért a lombok
s a tenger, melybe nem vet magvető?
minek az árok, minek az apályok
s a felhők, e bús Danaida-lányok
s a nap, ez égő szizifuszi kő?
miért az emlékek, miért a multak?
miért a lámpák és miért a holdak?
miért a végét nem lelő idő?
vagy vedd példának a piciny fűszálat:
miért nő a fű, hogyha majd leszárad?
miért szárad le, hogyha újra nő?

HÍR

Ókori magból nőtt a datolya

„Az új kísérlet azt bizonyítja, hogy a mára eltűnt júdeai datolyák magjai igen ellenállóak.

A szakértők ókori lelőhelyeken feltárt magokat használták fel a különleges kísérlet során – számol be a *Science*

Alert. A kutatók szerint az új eredmények sokat elárulnak az ókori fajta eredetéről. A csapat úgy véli, hogy a júdeai datolyát vagy helyi fajtákból vagy keleti változatokból alakították ki, majd később keresztezték nyugati típusokkal.

A több száz, 2400-1800 éves magot egy I. Heródes által épített palotában, illetve kelet-izraeli barlangokban fedték fel. Szarah Szallon, a Hadasszah Orvostudományi Szervezet munkatársa és kollégái 34 életképesnek ítélt maggal kezdtek el dolgozni, végül 6 bizonyult megfelelőnek a természetésre.

A növényeken utóbb genetikai elemzést is elvégeztek, az adatokat pedig ismert fajták DNS-ével vetették össze. A júdeai datolya genetikája arról árulkodik, hogy a korabeliek kifinomult technikával keresztezték a különböző változatokat.

A különleges datolyákról számos ókori szerző emlékezett meg, leírásuk szerint a gyümölcs nagy, lédús, tápanyagokban gazdag, tartós és gyógyító hatású volt. A júdeai datolyának is több típusa volt, egyes változatok gyümölcse 11 centiméter hosszúra is megnőhetett.

A növény népszerűsége a Római Birodalom bukása után látványosan csökkent, természetése legkésőbb a 19. században ért véget.”

Forrás: ng.24.hu/tudomany/2020/02/06/okori-magbol-nott-a-datolya/

GONDOLATOK

Levél Diognétoszhoz (részlet)

V. A keresztények viselkedése

A keresztényeket sem területi, sem nyelvi szempontból, még faji szempontból sem lehet megkülönböztetni a többi embertől. Sehol nincsenek olyan városok, melyekben mint sajátjukban lagnának, nincs külön nyelvük sem, melyet beszélnének, nincs sajátos, rájuk jellemző életmódjuk. Nem gondolkodás és bölcselkedés révén jöttek rá a tanításra, nem is kíváncsi emberek eszmefuttatásai által, nem is emberi tételeket vallanak, mint mások. Görög és barbár városokban egyformán laknak, kinek mi jutott osztályrészül, étkezés és öltözködés tekintetében alkalmazkodnak azon vidék szokásaihoz, s az élet egyéb területén mutatkozik a közösségi életük alkotmánya különösnek és elismerten meglepőnek.

Saját hazájukban laknak, de mégis jövevényekként; mindenben részt vesznek polgárokként, de mindent elviselnek, mint idegenek; bárhol, idegenben is otthon vannak, de minden haza idegen számukra. Mint mindenki más, házasodnak, gyermeket nemzenek, de a magzatot nem hajtják el. Közös az asztal, melyhez letelepednek, de nem közös az ágy. Testben vannak ugyan, de nem a test szerint élnek.

A földön időznek, de a mennyben van polgárságuk. Engedelmeskednek a meghatározott törvényeknek, de életük-

kel felülmúlják a törvényeket. Mindenkit szeretnek, mindenki üldözi őket.

Felhasznált és ajánlott irodalom

- HAFENSCHER Károly (ifj.) 2010. *Liturgika. A keresztény istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben.* Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Tanszéke – Luther Kiadó, Budapest.
- JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása.* Fraternitas, Veszprém.
- Jeromos bibliakommentár.* Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2003.
- LENKEYNÉ SEMSEY Klára 1985. *Péter első levele.* Debreceni Református Theológiai Akadémia, Debrecen. (A Debreceni Református Theológiai Akadémia tanulmányi füzetek 1.)
- MACDONALD, William 2012. *Újszövetségi kommentár.* 1–2. köt. Evangéliumi Kiadó, Budapest.
- MAGASSY Sándor (id.) 1997. *Óegyházi perikópák.* Magánkiadás, Budapest.
- RAVASZ László 1991. *Az Újszövetség magyarázata.* 2. köt. Református Egyház Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.
- SZÜCS Eszter 2009. Advent 1. vasárnapja. Igehirdetési előkészítő. *Lelkipásztor*, 84. évf. 11. sz. 428–431. o.
- TAMÁS Bertalan (szerk.) 2003. *Megszentelt élet. Gyakorlati bibliamagyarázat Péter első és második leveléhez.* Kálvin Kiadó, Budapest.
- TÚRÓCZY Zoltán 2013. A szeretet parancsa és ajándéka. *Keresztény Igazság*, új folyam 100. sz. 3–6. o.
- VEÖRÖS Imre 1996. *Az Újszövetség színgazdagsága.* A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest.

■ SZEMEREI JÁNOS

Advent 2. vasárnapja

▶ Jak 5,7–11

Igehirdetési előkészítő

A türelmes várakozás átélése

A vasárnap jellege

Advent második vasárnapján a karácsony ünnepének megünneplésére való felkészülésben különleges hangsúlyt kap az a tény, hogy a világ Megváltója, Jézus Krisztus hatalomban és dicsőségben fog megjelenni közöttünk újra. Ezért az első eljövételére való emlékezésünket és a második eljövételére való előretétekintésünket az öröm mellett az iránta érzett szent félelem is be kell hogy töltsen. Advent nemcsak a passzív várakozás időszaka számunkra, hanem a cselekvő felkészülés ideje is.

Exegézis és teológiai összefüggések

7. vers

Türelem a szenvedések között: az előző versekben Jakab a gazdagokra váró isteni ítéletről beszél, akik kihasználták és elnyomták a szegényeket. Az egyház kezdeti időszakában egyre inkább súlyosbodott a keresztények üldözése, ezért itt a gazdagokra való utalás még a keresztényeket üldözőkre is vonatkozhat, főként az 5,6-ban a Jézus megölésére vonatkozó kijelentés miatt. Jakab már a levele legelőjét is a szenvedések közötti bátorítással kezdi, amire nagy szüksége volt a Jézusért az életüket is kockára tevő hívőknek. A türelemre intés itt azt erősíti a hívőkben, hogy történjék bármi, Isten a kezében tartja az eseményeket, és sem az ő szabadítása, sem az ő igazságos ítélete nem fog elmaradni.

„...*testvéreim, az Úr eljöveteleig*”: bár Jakab Jézus féltestvére volt, levelének címzettjeihez pedig nem fűzték rokoni szálak, mégis Jézust Úrként nevezi meg, a rá bízotakat pedig testvéreinek mondja. Isten országát és benne az egymáshoz való viszonyainkat nem a földi keretek határozzák meg.

A földműves és a gyümölcsstermés: nem az ő kezében van, hogy lesz-e eső, mégis biztos benne, hogy lesz, mert Isten megadja. Hasonlóan: Istennek a világra vonatkozó tervének beteljesülése nem a mi kezünkben van, de éppen ezért biztos.

Türelmes várakozás (μακροθυμέω): valamilyen céllal várakozni, valamiért vállalni a szenvedést. A türelmes, szenvedéseket is elhordozó, felvállaló várakozásunk célja, hogy az életünk Istennek tetsző gyümölcsöt teremjen. A türelmünk alapja pedig Jézusnak az a biztos ígérete, hogy vissza fog jönni.

8. vers

„...*erősítsétek meg a szívetekeket*”: a türelem, amellyel Jézus tanítványainak a szenvedéseket kell viselniük, nem valami passzív, gyengeségből következő állapot, hanem egy döntés által választott viselkedési forma, amit Jakab a következő versekben fejt ki.

9. vers

„*Ne panaszkodjatok... egymásra*”: ezt jelenti a türelem megélése. Nehéz körülmények között, külső nyomás alatt minden közösség hajlamos belső feszültségeket is generálni. A türelem a Jézusba vetett bizalom megélésének a jele, ami segít mások hibáit is elhordozni. Ez kapcsolódik a 3. fejezetben a nyelv bűneiről mondottakhoz is, különösen is a 2. vershez.

„...*a bíró az ajtó előtt áll*”: az Úr közelsége egyszerre jelent bátorítást a benne bízóknak és fenyegetést a bűnök felé fordulóknak.

10–11. vers

A próféták példák: az életükben megfigyelhető Isten munkálkodása: szenvedés – türelem – boldogság. Ha Istenben bízó türelemmel hordozzuk a szenvedést, akkor Isten boldogságra vezet minket.

„...*túrni tudtak a szenvedésekben*”: Jeremiás, Illés, Dávid és Jób is sokat panaszkodott ugyan Istennek, és akár haraggal is fordultak felé, mégis Isten felé fordultak, és vele együtt mentek át a szenvedéseken. Ebben példák a számunkra.

„...*irgalmas és könyörületes az Úr*”: Jób történetéről ennek éppen az ellenkezője jut eszünkbe, ha csak felületesen gondolunk rá. Valójában azonban Isten kiszabadította a szenvedéséből Jóbot, és gazdagon megáldotta.

„...*igen irgalmas*” (πολύσπλαγχνός): „együttérzéssel teli” – csak itt szerepel az Újszövetségben. Jakab hangsúlyozza Isten jóságát, irgalmát és szeretetét, még a szenvedések között levők számára is.

Igehirdetési vázlat

A türelmes várakozás alapja és célja

Mielőtt átfordítjuk egy az egyben ezt az ígét a mi mostani adventi várakozásunk helyzetére, érdemes legalább két fontos különbséget a szemünk előtt tartani a mi helyzetünk és azoknak a helyzete között, akik számára eredetileg íródott ez a levél. A saját helyzetünket ismerjük: adventben nagy örömmel készülünk annak megünneplésére, hogy az Isten Fiának az emberré születésével a mindenható Isten lehajolt hozzánk, és közénk jött, kegyelmet és életet hozva nekünk. Természetesen minden adventünkhöz hozzátartozik Jézus második eljöveteleének a várása is, de nem ez az adventi készülődésünk elsődleges középpontja. A mai ígékben szereplő „Úr eljövetele” viszont egyértelműen és kizárólagosan Jézus újbóli, immár dicsőséges megjelenésére vonatkozik, amikor megítéli és újjáteremti a világot.

A másik fontos különbség, hogy a levél eredeti címzettjeinek nem azért volt szükségük a türelmes várakozásra való buzdításra, mert már nagyon kíváncsiak voltak, hogy mit kapnak karácsonyra, hanem azért, mert kegyetlen üldöztetésnek voltak kitéve, és arra vártak, hogy a Jézusért vállalt szenvedéseik befejeződjenek, és Isten igazságot szolgáltatson nekik. Jakab, a levél írója ebben a helyzetben erősíti őket, hogy az üldöztetések között se felejtsek, hogy minden Isten kezében van. Ha Istenbe vetett bizalommal, a szívük megerősítésével türelmesen várakoznak Isten szabadítására, akkor közben be is teljesítik földi életük célját, hogy Istennek tetsző gyümölcsöt teremjen az életük, miközben az ő szeretetéről tesznek bizonyosságot mindenkinek. A türelmes várakozásuk alapja pedig, amelyből erőt meríthetnek, Jézusnak az az ígérete, hogy vissza fog térni, megszábadítja a gyermekeit, és megítéli a világot.

A türelmes várakozás megélése

A nehéz helyzetben a türelem megélésének jele elsősorban az, hogy a hívők nem panaszkodnak egymásra. Mert a panaszkodás megtöri az egységet, amire pedig különösen is nagy szükség van a gyülekezet megmaradása szempontjából, de a misszió miatt is (Jn 13,35). Jézus közelségének tudata egyszerre ad erőt, de figyelmeztet is a bűnök elkerülésére. Adventben, a karácsonyra való készülődésben is kérjük az Urat, hogy így tudjunk készülni az ünnepre.

Szenvedés, türelem, boldogság

Karácsonyhoz közeledve mindig felerősödik az emberekben a boldogság utáni vágy vagy akár a fájdalom annak hiánya miatt. Nem baj tehát, ha most is odafigyelünk arra, amit Isten a Bibliában mond nekünk a boldogságról. Alapigénk záró verseiben ugyanis Jakab a boldogságról beszél, olyan példaképeket állítva elé, akik talán magunktól nem jutnának eszünkbe a boldogsággal kapcsolatban. Az ószövetségi próféták és Jób sem arról híres, hogy milyen gondtalan és szép életük volt. Inkább a megpróbáltatások és a szenvedések sokasága jut róluk eszünkbe. Jakab azonban nem is tagadja ezt, sőt kifejezetten a boldogsághoz vezető út részeként említi a szenvedéseket. A szenvedés – türelem – boldogság íve rajzolódik ki előttünk Jakab érvelésében. Mert ebben a bűnbe esett világban a boldogságunk nem a szenvedés elkerülésében, hanem a szenvedés felvállalásában és a szenvedésre adott válaszukban rejlik. Mert akkor leszünk boldogok, ha Istennel szoros közelségben leszünk, ehhez pedig a legtöbbször szenvedéseken keresztül vezet az út. Jób, Jeremiás, Dávid vagy Illés nem azért példaképek számunkra, mert sosem panaszkodtak volna, hanem mert végig, még a haragjukkal is Isten felé fordultak, és nem hagyták el őt! Rádásul az a szenvedés, amely számunkra szükséges ahhoz, hogy Isten közelébe jussunk, semmi ahhoz képest, amit Isten vállalt magára, amikor végtelen hatalmú Úrból törekeny emberré lett értünk, és a keresztén magára vette a bűneink ítéletét, hogy mi közel kerülhessünk hozzá.

További javaslatok az istentisztelethez

Imádság

Szerető Urunk, Jézus Krisztus! Köszönjük neked, hogy te mellettünk állsz minden szenvedésben, és osztozol velünk minden örömkömben is. Köszönjük, hogy örömmel készülhetünk a te emberré születésed csodájának a megünneplésére is. Akkor is, ha nem minden tökéletes az életünkben, vagy éppen nagy mélységekben vagyunk. Mert tudhatjuk, hogy egy napon te minden fájdalmunknak véget vetsz, és beemelsz magadhoz az örök boldogságba, hiszen ezért jöttél közénk, és ezért áldoztad fel magadat értünk. Kérünk, te fogd a kezünket, te szőlj hozzánk

békét adó szavaddal, és erősíts minket Szentlelkeddel, hogy türelmesen viseljük a próbatételeket, és szilárd bizonyossággal tudjuk rábízni magunkat a te hatalmas és csodálatos ígéreteidre. Ámen.

Illusztráció

GONDOLATOK

Az egyik legijesztőbb érzés, amikor az embernek eltűnik a gyermeke. Ilyenkor már fél óra vagy akár néhány perc várakozás is örökkévalóságnak tűnhet. A szülő aggódik, hogy mi lett a gyermekével, és talán a legrosszabb az egészben, hogy nem tudja, mikor lesz vége ennek a szörnyű állapotnak, és milyen vége lesz... József és Mária is átéltek hasonlót, amikor Jézust tizenkét éves korában felvitték a templomba. Ha ilyenkor a szülők előre tudnák, hogy néhány óra múlva nevetve előszalad valahonnan a gyermekük, egészen más lelkiállapotban élnék végig azt az időt, amíg nem tudják, hogy hol van. Hasonlóan, ha tudjuk, hogy Jézus egészen biztosan meg fog jelenni dicsőségesen, hogy megítélje és újjáteremtse a világot, egészen máshogy éljük meg minden nehézségünket, az érte vállaltakat, de a neki való engedelmességünkől függetleneket is, mint ha ennek a bizonyossága elhomályosodik bennünk. Ez a bizonyosság volt az egyik oka annak, hogy olyan erős volt a kezdeti keresztény egyház, és ennek a bizonyosságnak az elhalványulása az egyik fő oka a mai kereszténységünk gyengeségének.

A türelmesen viselt szenvedés a hitünk kipróbáltságának gyümölcset is hozza. Ha türelmetlenek vagyunk, és elmenekülünk a Jézusért vállalt szenvedések elől, akkor lehet, hogy nem erősödik meg annyira a hitünk, hogy az Isten által számunkra a jövőben adott nagy próbatételekben meg tudjunk állni. Isten akkor adja az esőt, a szabadulást, az enyhülést, amikor ő elérkezettnek látja az idejét. Ha siettetni próbáljuk, csak ártunk vele. Mint például a dinnyetermesztés során, ha a palánta növekedésének korai szakaszában a természető kevesli a természetes csapadékot, és még meg is öntözi a palántát, akkor előfordulhat, hogy nem hatol elég mélyre a földbe a növény gyökere. Így a későbbiekben elszárad, mert a természetes csapadék nem lesz elég számára, és nem vészeli át az esetleges szárazabb időszakot, amelyet átvészelt volna, ha a korai szakaszban nem kap idő előtt enyhülést, és mélyre növeszti a gyökereit.

Felhasznált irodalom

Asbury Bible Commentary. <https://www.biblegateway.com/resources/asbury-bible-commentary/toc/>. (Megtekintés: 2020. szeptember 20.)

JÁNOSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása.* Fraternitás Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közössége, Veszprém.

Matthew Henry's Commentary. <https://www.biblegateway.com/resources/matthew-henry/toc/>. (Megtekintés: 2020. szeptember 20.)
Reformation Study Bible. <https://www.biblegateway.com/resources/reformation-study-bible/toc/>. (Megtekintés: 2020. szeptember 20.)
The IVP New Testament Commentary Series. <https://www.biblegateway.com/resources/ivp-nt/toc/>. (Megtekintés: 2020. szeptember 20.)

■ DOBÓ DÁNIEL

Advent 3. vasárnapja

▶▶ 2Tim 1,8–14

Igehirdetési előkészítő

A jézusi irányt tartó egyház

A vasárnap jellege

A 2020. évi adventet igen sok minden árnyékolja be. Egyre erősödő helyi és globális konfliktusok, új világrendek őszinte és hamis prófétái, hírek és álhírek összekeveredése, értékek és érdekek párviadala, és mindenekelőtt a Covid19-járvány következményei, a második hullám kiteljesedésének félelme, az „online karácsony” eddig elképzelhetetlen réme családban, egyházban, közösségeinkben.

Egyszerre több lehetséges forgatókönyvet kell végiggondolni gyülekezeti vezetőknek, családanyáknak, politikai döntéshozóknak. Van-e még üzenete ebben a kontextusban a hagyományos adventi gondolatnak: „Két advent között – senki ne tévesszen meg titeket”? Az úton lévő egyházat mindig sok kísértés fenyegette. Először is az, hogy az élet labirintusában elveszíti a tájékozódási képességét, és két advent között csak vánszorgó egyház lesz. Az úton lévő közösségre továbbá az a veszély is leselkedik, hogy rossz támpontokra figyelve eltévedt egyházzá silányul.

Ebben az adventben sok-sok félelmünk, veszélyünk közepette Pál apostol szavai abban segíthetnek, hogy vánszorgó egyház helyett célját pontosan tudó vándorló egyház, és eltévedt egyház helyett a labirintusokban is eligazodó, vonzó egyház legyünk.

Amit a textusról tudni kell

Az úgynevezett pásztorlevelek az őskeresztény gyülekezetek életének nagyon nehéz időszakában születtek. A nemzedékváltás komoly nehézségekkel járt; meg kellett pontosan határozni, hogy mi az egyház apostoli jellege, kik és hogyan viszik tovább a szem- és fültanúk halála után a hiteles üzenetet. A különböző gyülekezetek külső üldöztetéstől szen-

vedtek, belső viták gyengítették őket, a mozgalmi jellegű egyházat át kellett alakítani egy jézusi szervezeti kultúrát képviselő professzionális missziói közösséggé. A levél címzettjének szolgálatát is nagyon sok minden nehezítette: „A levél őszintén elismeri Timóteus és egyháza nehéz helyzetét. Ennek az egyháznak a virágzása már hervadásnak indult, és Timóteust mindennapi problémák gyötrik; kellemetlenségek (ld.: »üldözések« a 3,12-ben) kínozzák. Munkája cseppet sem elbűvölő, aligha lelkesíthet bárkit, hiszen egyébből sem áll, mint mások hibáinak javítgatásából és irányításából.”¹

Az idős Pál, aki mindezzel tisztában van, különösen is a második levélben ad bátorítást, segítséget fiatal munkatársának, bízva rá a lehetetlennek tűnő körülmények között az evangélium hirdetését, a gyülekezet vezetését. (A levél szerzőségét most nem feladatom alaposan vizsgálni, de éppen e személyesség nagyon erős érv mellett, hogy mégis ő lehet a levél szerzője.)

A perikópa megértése – teológiai összefüggések feltárása

Milyen teológiai prioritások mentén vezet Pál a fiatal tanítványát?

Először is az értékek megőrzésének fontosságára hívja fel Timóteus figyelmét: „A rád bízott drága kincset őrizd meg...” (1,14) A lelkészek, az egyház, a gyülekezetek máig tartó fontos küldetése az, hogy a változó, kiszámíthatatlan világban az örök evangélium őrzői legyenek, nem olcsó konzervatívizmussal, hanem az eredeti jézusi üzenet-hoz való következetes ragaszkodással.

Másodszor azt kéri Pál Timóteustól, hogy legyen képes az evangélium üzenetét újrafogalmazni, a gyülekezet helyzetéhez aktualizálni. A család anyai ágán látható képmutatás nélküli hit (1,5) nem csupán átvett örökség. A lelkészek, az egyház, a gyülekezetek máig tartó fontos feladata, hogy a kortársak számára érthetővé, megszólító erővé tegyék a jézusi üzenetet.

Harmadszor arra figyelhetünk, hogy Pál számára itt is mennyire fontos az evangélium üzenetének igényes, racionális megfogalmazása: „Az egészséges beszéd példájának tekintsd, amit éntőlem hallottál, a Krisztus Jézusban való hitben és szeretetben.” (1,13) Az egészséges beszéd egyszerre jelenti a teológia igényes művelését és a kortársak számára közérthető megfogalmazást. Abban az információs szökőárban, amelyben a mai gyülekezetek élnek, még nagyobb szükség van az egészséges beszéd példájára.

Negyedszer világossá válik Pál szavaiból, hogy nem egy megfáradt „ügynök” adja át a haszonszerzés trükkjeit, hanem egy a jézusi evangélium mellett végsőig elkötelezett ember szólal meg. Túl van már a szégyen minden blokkoló hatásán, a kétely és megbizonyosodás harcában mindig gazdagodott a hite, a börtönökben is megtapas-

¹ <http://mek.niif.hu/00100/00188/html/9pal.htm#A%20TIM%C3%93TEUSHOZ%20%C3%8DRT>.

talta a krisztusi szabadságot, a halál közelében az örök élet ajándékát. A „hit egyensúlyának” megteremtéséhez mind a négy szempontot egyszerre kell alkalmaznia a jézusi utat járó egyénnek éppen úgy, mint Krisztus vándorló népének.

Igehirdetési vázlat

Üzenet: Csak a jézusi erőterben élő közösség tudja megtartani az eredeti, istenhez és emberhez vezető irányt. A tájékozódáshoz fontos eszköz a hit egyensúlya mint iránytű, ennek értékmegőrző, újrafogalmazó, igényes és személyes dimenzióival együtt. Így egyéni és közösségi életünk még a kiszámíthatatlan járvány idején is igazodhat a jézusi irányhoz, és ehhez segíthet másokat is.

Mit jelenthet 2020 adventjében a hit egyensúlya?

Ady Endre kétségbeesett kiáltása, az *Intés az őrzőkhöz* 1915-ben íródott, azonban ennyi idő távlatából is elemi erővel mondja el az őrzők felelősségét:

„Őrzők, vigyázzatok a strázsán,
Az Élet él és élni akar,
Nem azért adott annyi szépet,
Hogy átvádoljanak most rajta
Véres s ostoba fenéségek.
Oly szomorú embernek lenni
S szörnyűek az állat-hős igék
S a csillag-szóró éjszakák
Ma sem engedik feledtetni
Az ember Szépbe-szött hitét
S akik még vagytok, őrzőn, árván,
Őrzők: vigyázzatok a strázsán.”²

A vírushelyzetet keresztül Isten leteteti velünk egyéni és közösségi életünk hátizsákjait, hogy elvégezzük a legfontosabb feladatot: szelektáljunk értékes és értéktelen, fontos és lényegtelen között. Ha egy családi, gyülekezeti hátizsákban a szelektálás után nem marad semmi, akkor nagy baj van, ha pedig ott marad a szeretet, akkor minden adott a folytatáshoz.

A hit egyensúlyához tartozik az újrafogalmazás képessége Isten vándorló népe nem ragaszkodhat külsőségekhez, szervezeti formákhoz, társadalmi berendezkedéshez, hanem csak az eredeti jézusi üzenethez. Ehhez képest minden újrafogalmazható, mégpedig azért, hogy a kortárs hallgató lényé legszemélyesebb mélységében érezze megszólítva magát. Ehhez pedig az ő kontextusában kell érthetővé fogalmazni az üzenetet. Ma talán ebben van a legnagyobb elmaradásunk. A vilá járvány félelmei között karácsony ősi üzenetét is érthetjük így: Isten életmentő védőoltás gyanánt hozta el nekünk a megtestesülés és a feltámadás csodáját.

² <https://youtu.be/wOmW9X7EKPo>.

Az egészséges beszéd modelljének tartsd, amit tőlem hallottál
Az egészséges beszéd modelljének tartsd, amit tőlem hallottál – írja az apostol. Szükséges hát ennek a példának pár fontos elemét megfejteni. A keresztyén bizonyágtétel elengedhetetlen része a beszéd, amely Jézus Krisztus életén, az apostoli hagyományon tájékozódik. A bizonyágtétel további eleme az, hogy gyógyító szó. Ha nem is teremtő, mint az Istené, de képessé tehet arra, hogy Isten szemszögéből lássak a világra. A modell további része az, hogy mások helyett is megszólal, amikor a szenvedés miatt elfogynak a szavak. Ez a szeretet nyelve. Nem üres beszéd, hanem hitből fakadó cselekedet is, irányt mutat két advent között is.

A hit egyensúlyához a személyes érintettség is hozzátartozik Pál apostol szavai ebben a vonatkozásban a szégyenen túli valóságba vezetnek bennünket. A szégyen egyszerre szükséges és bénító. Szükséges, mert védi személyiségünk legintimebb mélységeit, de bénító lehet, mert lehetetlenné teszi a két ember közötti felelős, szeretetteljes, játszma nélküli kapcsolatot, és megakadályozza a valódi bűnbánatot is. Ezért hív meg az apostoli szó a szégyenen túli világra.

További javaslatok az istentisztelethez

Énekek
EÉ 140, 136

Illusztráció

VERS

Paul Roth: *Mentsd meg a karácsonyt*

Óh Jézusom, mentsd meg a karácsonyt.
Nekünk már nincs hozzá erőnk.
Mi vásárolunk és rohanunk,
kis csomagokat készítünk,
karácsonyfákat díszítünk,
és énekeljük: „csendes éj”
De a titok,
Isten Fiának titka,
hogy emberré lett értünk,
gyakran csak szirupos érzélgés, dekoráció.

Jézusom, a mi bűnünk is,
hogy ezt az ünnepet elborítják a reklámhegyek.
Mi tudjuk,
Kinek jár karácsonyi üdvözet és kötelező ajándék,
mindenki tudja.
De meg akarunk szabadulni végre
a vásárlási és ajándékozási görcstől.

Szent ünnepet akarunk ülni,
amelyen nem az a mérték, ki mennyit ad.

Jézusom, segíts,
nehogy elsüllyesszük egészen,
mit jelent ez az ünnep,
segíts, hogy ne csak télapók legyünk.
Segíts, hogy az adventi hetekben
a lelkünkbe nézzünk.
Segíts, hogy az útra visszatérjünk,
s elinduljunk megint.
Csak így lesznek az ajándékok
jeleivé a szeretetnek -
mint megannyi tükre a Te Szeretetednek.

Óh Jézusom, mentsd meg a karácsonyt,
ments meg minket.
Ezért vállaltál embersorsot.

IMÁDSÁG

„Jöjj, népek Megváltója! Jöjj, Urunk Jézus, és örvendeztess meg minket isteni jelenléteddel. Szükségünk van tanácsra, segítségre, oltalomra. Jöjj hát, és gyógyítsd meg vakságunkat. Jöjj, és segíts minket emberi gyengeségünkben. Jöjj, isteni dicsőség fényessége! Jöjj, Isten ereje és bölcsessége, világosítsd éjszakánkat nappallá, oltalmazz a veszélytől, gyógyítsd vakságunkat, erősítsd bennünk a bátorságot, vezess bennünket kézen fogva, akaratod szerint földi vándorlásunkban, míg föl nem veszel minket az örök városba, amelyet magad készítettél nekünk. Ámen.”

Clairvaux-i Bernát (1090–1153) francia
ciszterci apát, egyházi író, hittudós

Az alábbi verseket, feldolgozásokat javaslom még a készülés folyamán olvasásra, meghallgatásra:

Bálint György: *Karácsony előtti vers*³

Ghymes együttes: *Mogyorófavirág*⁴

Kalácsa együttes – Szabó T. Anna: *Az ég zsolttára*⁵

Korniss Mihály – Cseh Tamás: *József*⁶

Ajánlott irodalom

SZABÓ Gyula 1967. Advent 3. vasárnapja. *Lelkipásztor*, 43. évf. 10. sz. 632–635. o.

NEYREY, Jerome H. 1995. 1. és 2. *Timóteushoz és Tituszhoz írt levél, Jakab, Péter 1. és 2. és Júdás levele*. Bencés, Pannonhalma; Korda, Kecskemét. (Szegedi Bibliakommentár, Újszövetség 9.)

■ LABORCZI GÉZA

Advent 4. vasárnapja

▶▶ Jel 22,1–9

Igehirdetési előkészítő

Összeérnek a szálak

A vasárnap jellege

Advent negyedik vasárnapja olyan, mint amikor az esti peronon állva az ember várja a vonatot, amelynek a fénye már feltűnt a sötétben, sőt egyre közelebből látszik. A távoli, aprócska fényforrás egyre nagyobb lesz, s bár még nem gördült be a szerelvény teljesen az állomásra, de már minden arra utal, hogy pár pillanat és megérkezik, felszállhatunk rá, és a várakozást követően megkezdődik az utazás. Advent negyedik vasárnapja is hasonló érzéseket ébreszt bennünk, amikor az első vasárnapon felhangzó evangélium még hangsúlyosabban szólal meg: „Az Úr közel!” Nyomatékosítva ezzel, hogy amiről a régiek szóltak és jövendöltek és amit várva vártatok, most beteljesedik, az érkező már itt van a kapuban. Ezzel pedig „kisbőjt” bűnbánati, önvizsgálati jellegéről egyre inkább áthelyeződik a hangsúly az Úr közelségéből fakadó örömré. Milyen jó lenne ezt valóban így megélni, időt adva a várakozás utolsó pillanatainak is, megérezni az áthelyeződő hangsúlyokat, nem pedig adventből beesni az ünnepre, s fáradtan lehuppanni a fotelba!

Amit a textusról tudni kell

Kijelölt textusunk szerkezetileg és üzenetét tekintve két részre osztható, első felében (1–5) az üdvösség állapotát kiteljesítő mennyei Jeruzsálemhez kapcsolódó képek vannak előttünk, míg a második rész (6–9) központi üzenete az ígéretek megbízható volta és annak az Istennek a személye, aki mindezt hitelessé teszi, hiszen ő üzen a próféták lelke által. Így kapcsolódik össze személyében múlt, jelen és jövő, és bontakozik ki a vele való kapcsolat teljessége.

Az első rész számtalan ószövetségi képet tartalmaz, elképesztően gazdag képi világot állítva elének az élet vizének folyamatától a havonta termő élet fáján át – amelynek levelei nem melleleg a népek gyógyulására szolgának – egészen Isten arcának látásáig és nevének a homlokokon való viseléséig. Mindegyikről hosszasan lehetne beszélni, hiszen érdemes látni azt, ahogyan az ószövetségi képek letisztulnak az újszövetség ígéreteiben, illetve az is szembetűnő, hogy egyfajta fokozás van előttünk azzal, ahogyan egyre csak bővül és bővül a mennyei Jeruzsálemmel kapcsolatos képi világ. Átfogóan szemlélve láthatjuk, ahogyan az Isten országának ígérete kibontakozik az Ószövetségben, majd ezt követően Krisztus már arról beszél, hogy ez az ország

³ <http://mek.oszk.hu/12300/12390/12390.htm#21>.

⁴ <https://youtu.be/1IiQxnLTVTo>.

⁵ <https://youtu.be/2yZ92Dgo5Sc>.

⁶ <https://youtu.be/pWQjU2GfReI>.

közöttetek van, János pedig ennek az országnak a kiteljesedett, jövőbeni ígérését állítja elének.

Textusunk második része a megszólalók sorrendjének felállításával az elhangzottak hitelességét támasztja alá. Az előző versekben még az angyal mutatja számunkra a mennyei Jeruzsálem képeit, itt azonban már a megdicsőült Krisztus szólal meg, aki a jövőbe néző tekinteteket ismét a jelenre irányítja, és eljövételének közelsége mellett arról is beszél, hogy boldog, aki megtartja a könyv próféta beszédeit.

Ezután következik János, aki szem- és fültanúként tanúskodik a Megdicsőültről, valamint azt is láthatjuk, ahogyan az angyallal való találkozás konzekvenciájaként összekapcsolódik a tanúságtevők, szolgatársak, a könyv próféta beszédeit megtartók közössége, akik attól egyek, hogy Istent imádják.

A perikópa megértése

Olyan igeszakasz van előttünk, amely az egész Szentírason átíelve köti össze a kezdetet a befejező látomásokkal. Így teljes és így egész a kép, az új Jeruzsálemről szóló fokozások pedig mintegy felfokozott vágyakozással zárják a Biblia utolsó könyvét. Olyan ez, mint amikor a korábban élénk kerülő képek és leírások a végén tisztulnak ki, a jövőre vonatkozó ígéretek befejezésével áll össze a kép, amelyben egészen gazdag ígérést kap az olvasó. Mindennek a háttérben pedig Isten, az élet forrása áll, aki az üdvösségben olyasmivel akar megajándékozni, amit senki mástól és sehol sem kaphatunk meg.

Advent negyedik vasárnapja pedig pontosan arról szól, hogy már szinte itt van, már látható ez a forrás, amelyet Isten az érkezőben, Jézus Krisztusban tett láthatóvá és megismerhetővé a számunkra. Hiszen egyik oldalon Krisztus emberré létele már megtörtént, elérhetővé téve számunkra az élet forrását, másfelől pedig a közelgő ünnep emlékeztet erre, és erősít hitünkben, ünnepváró reménységünkben. Nekünk pedig az ünnep kapujában nem lenne igazából más dolgunk, mint odatelepedni az élet forrása mellé.

Igehirdetési vázlat

Ígérni mindenki tud. . .

Az élet egyik alapvető kérdése az emberi létezésnek, amelyet sokszor természetesnek, magától értődőnek tartunk. Viszont amikor fenyegetettségével kell szembenézni, mert betegségek, katasztrófák és tragédiák mutatnak rá törékeny voltára, akkor felértékelődni látszik, legalábbis sokkal több mindent teszünk meg érte. Valahol ezt éljük át most is, amikor a jelenlegi vírus helyzetben próbáljuk védeni magunkat, elkerülni akár az életet is fenyegető fertőzést, és várako-

zunk arra, hogy elkészüljön a védőoltás, amelytől a megoldást reméljük, életünk megtartását, hiszen ezt ígérik. . .

Óhatatlanul eszembe jutnak a jézusi sorok, amikor a szinoptikusoknál ezt olvashatjuk: „*Mert aki meg akarja menteni az életét, elveszíti, aki pedig elveszíti az életét énért, megtalálja.*” Mindez persze nem azt jelenti, hogy fá-tumszerűen jöjjön, aminek jönnie kell, és ne tegyük meg azt, ami rajtunk múlik. Hanem sokkal inkább arról van szó, hogy különösen így az ünnep kapujában állva a gyógyulást, az élet védelmét és sok egyéb más tartalmazó emberi ígéretek felől az élet Urának ígéretei felé fordítja a tekintetünket. Meglátatva azt, hogy az élet vízének folyója Isten és a Bárány trónjánál fakad, vagyis onnan indul el az élet. Advent vége felé pedig az „itt van egészen közel” élethelyzete felerősíti a kérdést: Mit is várunk valójában? Másként megfogalmazva – hiszen ez a kettő összefügg egymással – emberi létezésünk felől tekintünk az Isten ígéreteire, vagy pedig utóbbiak felől próbáljuk értelmezni és meghatározni jelenlegi földi életünket?

Az érkező összeköti a múltat és a jövőt

A jelenben elhangzó és a jövőre vonatkozó ígéreteknek mindig van előzményük. Itt és most a bűnesetben megszakadt Isten–ember kapcsolatról van szó, ami miatt megszületik az ígélet a helyreállításról és számunkra a jövőben kiteljesedő Isten országáról. Ennek az ígéletnek része az *adventus Domini*, az Úr eljövele, amelyre várunk, miközben múltunkkal, saját életünk előzményeivel hallgatjuk az ígéréteket, a reményteljes jövőről szóló próféta szavakat. A múlt foglyaként a szabadságról szóló jövőt. Ez a mi életünk, ilyen a jelenünk, amely sokszor megfoszt bennünket a reménységtől, és így lesznek igazzá ránk is a szárdiszi gyülekezetéről szóló sorok: „*Az a neved, hogy élsz, pedig halott vagy.*”

Mert valami hiányzik; talán pontosan az, hogy az ígéretek és jóvendölések közül a már valóra váltat megéljük. A lutheri mindennapos megtérést, az újrakezdést, a tiszta lapot. A régiek bölcsességét, amely szerint ne menjen le a nap a te haragoddal. Az úrvacsora lehetőségét, amely talán most, egészségügyi szempontok miatt ritkábban adatik meg, de reménység szerint felértékelődik. Mindazt, ami a jelent terhelő vétkektől és mulasztásoktól való szabadulást jelenti, és amire nap mint nap szükségünk van. Mert most még a tükör által homályosan látás töredékességét éljük, de várunk arra, hogy a mennyei Jeruzsálemben, az Isten országában a színről színre látás teljességében létezhessünk.

A jövő reménysége Isten ígéreteiben gyökerezik

Vagyis ha itt a vonat, fel kell szállni rá. Nem elég várakozni, nem elég konstatálni megérkezését, és nem elég örülni neki. Mert ha nem szállunk fel rá, akkor ott maradunk a peronon.

Egy olyan ünnep kapujában állunk, amely a felkészülési időszakot, az előkészületeket és az ünnep megélését tekint-

ve az egyik leggazdagabb az életünkben. Sok fontos dolog van, amit hangulatért, hagyományok alapján és egymásért is megteszünk, és amelyek nélkül egy kicsit talán már üresnek is éreznénk ezt az időszakot. Jelenlegi élethelyzetünk azonban pontosan ezt eredményezi, amelyben talán óvatosabbak leszünk találkozásokban, egymással való érintkezésben. Nem könnyű, de talán lehetőség is egyben arra, hogy közelebb kerüljünk az ünnep üzenetéhez. Eljussunk az Istennel és a Bárányal való teljes közösség utáni vágyakozásra, amely a jövő ígéretként szólít meg bennünket. A naponkénti megtérés időszakában vágyakozva arra az élethelyzetre, ahol nincs bűn, nincs halál és átok. Mert ezért jön az Érkező, hogy a prófétai szó valóságga lehessen a számunkra. Az ünnep részesévé pedig az tud lenni igazán, akiben életre kel ez a fajta vágyakozás.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Jn 1,19–28

Énekek

EÉ 137, 149

Illusztráció

GONDOLATOK

Márai Sándor: *Az ünnepekről*

„Ha az ünnep elérkezik, akkor ünnepelj egészen. Ölts feketé ruhát. Keféld meg hajad vizes kefével. Tisztálkodjál belülről és kívülről. Felejts el mindent, ami a köznapok szertartása és feladata.

Az ünnepet nemcsak a naptárban írják piros betűkkel. Nézd a régiéket, milyen áhítatosan, milyen feltétlenül, milyen körülményesen, mennyi vad örömmel ünnepeltek!

Az ünnep a különbözőség. Az ünnep a mély és varázsos rendhagyás. Az ünnep legyen ünnepies. [...] S mindenképp fölött legyen benne valami a régi rendtartásból, a hetedik naptól, a megszakításból, a teljes kikapcsolásból, legyen benne áhítat és föltétlenség.

Az ünnep az élet rangja, felsőbb értelme. Készülj föl reá, testben és lélekben.

S nemcsak a naptárnak van piros betűs napja. Az élet elhoz másféle, láthatatlan ünnepeket is. Ilyenkor felejts el mindent, figyelj az ünnepre.”

Felhasznált, ajánlott irodalom

JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitás, Veszprém.

Jubileumi kommentár. A Szentírás magyarázata. 3. köt. Kálvin Kiadó, Budapest, 1995.

KARNER Károly 1990. *Apokalipszis*. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.

MACDONALD, William 2001. *Újszövetségi kommentár*. Evangélikus Kiadó és Iratmisszió, Budapest.

SCOFIELD, C. I. 1993. *Magyarázó jegyzetek a Bibliához*. Evangélikus Kiadó, Budapest.

WALVOORD, John F. – ZUCK, Roy B. 1998. *1Thesszalónika – Jelenések*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest. (A Biblia ismerete kommentársorozat 8.)

■ CSORBA JÁNOS

Karácsonyeste

►► Jn 7,28–29

Igehirdetési előkészítő

Egy piros boríték

Az ünnep jellege

Szenteste a legkevésbé vájtfülvű hallgatóság ül a padokban, akik ráadásul egy kis lelki show-t is várnak ettől az estétől: gyermekeket, romantikus pillanatok, gyertyafényt, édes dallamokat, az imádkozás ritka pillanatait. Nem kell, hogy erről a helyzetről sarkos véleményünk legyen, egyszerűen tudomásul kell venni a helyzetet, és olyan szentesti istentiszteletet formálni, amely képes ezt a színes és összetett gyülekezetet valamiképpen megszólítani. Ezt kísérlem meg ezzel az előkészítővel.

A sajátos célnak maximálisan megfelel az énekeskönyv J rendje. Benne felmérhetetlenül fontos szerepet játszanak az énekek, amelyek a legszélesebb rétegek számára teszik hozzáférhetővé karácsony eredeti üzenetét és átérezhetővé az evangéliumot. Fontos énekelni ezeket az énekeket, mielőtt még kiszorítják őket a nyomuló, gyakran giccses és keresztyén üzenetet nem hordozó, divatos karácsonyi slágerek. A J rend őrzi az énekkincset, a szentesti atmoszférára pedig segít abban, hogy eljusson viszonylag széles rétegek szívéig, lelkéig.

Az énekek mellett ez a rend lehetőséget nyújt gyermekek határok közé vont – azaz nem elburjánzó – közreműködésére, valamint keretet ad egy rövid, célra törő igehirdetésnek, és megfelelően előkészíti azt lelki, érzelmi szempontból. A legfőbb szempont az egyensúly megtalálása: énekek, a történet felidézése, gyermekek közreműködése és igehirdetés. Ez az este szinte ősi keretet teremt, ugyanakkor üdítő lehetőséget kínál a kreativitásunk számára. Jókedvet, alkotóerőt és egészséges arányérzékelt kívánok hozzá!

Amit a textusról tudni kell

A kijelölt textus a teljes 7. fejezet összefüggésében érthető meg. Lombsátor ünnepén játszódik Jeruzsálemben, és Jézus személyének, küldetésének titkát tartalmazza, viták és ellenségesség légkörében.

Jézus a testvérei noszogatják, menjen fel Jeruzsálembe, mutassa meg magát a nagy nyilvánosságnak. Ez végül titokban (ilyet se sokszor olvasunk az Újszövetségben!) történik, ám a döntő pillanatban a templomban ül, a legnagyobb ünnepi nyilvánosság előtt, vitázik és tanít, és hiába a forrongó gyűlölet, senki sem mer hozzáérni egy ujjal sem. A furcsa kettősség már megpendíti az alaphangot: minden másképp van, mint a környezet gondolná. Illetve úgy is van, és még sincs úgy. János evangéliuma szereti ezt a szinte játékos kettősséget, amely egyéként rengeteget elárul Jézus személyéről, és közel áll karácsony témájához is.

A partnerek

Jézus testvérei, majd a zsidók, a sokaság és a jeruzsálemiek a szereplők. A zsidók elnevezés – mint János evangéliumában általában – a zsidó hatóságokat jelzi (BOLYKI 2001, 214. kk.), akik már elhatározták, hogy elveszejtik Jézust. A sokaság (uo. 215. o.) a jelen lévő ünnepi tömeg. Véleményük megoszlik: egyesek jónak tartják Jézust, mások felforgatónak. Ez a csoport nem jut közelebb Jézus személyéhez, ők csak egymással filozofálgatnak róla. Végül megjelenik a harmadik csoport (a 25. verstől), „némelyek Jeruzsálemből”, ők kezdenek faggatózni Jézus származásáról, textusunkban tehát ők Jézus beszélgetőpartnerei.

Walter Lüthi gyülekezetnek írt kommentárjában erről a háromféle állásfoglalásról beszél. A testvérek meglegszenek annyival, hogy Jézus megszépíti az ünnepeket. Jelen van a keresztes elbédünkön, meghívjuk a konfirmációra, és segít elsiratni halottunkat. Többre nem vágyódunk vele kapcsolatban. Felszínes *tévhitnek* nevezi Lüthi ezt a magatartást. A másik csoport élvezetes vitát folytat Jézusról, de semmit meg nem fogad tanításából. Kilométernyi vitáznak, de egy kisujjnyit sem engedelmeskednek. *Kishitűnek* nevezi őket. A harmadik csoport gyűlöli Jézust, alig várják, hogy kiiktassák a közéletből, ők a *hitetlenek*. Ezzel a hármassal találja szemben magát Jézus (*Irrglaube, Kleinglaube, Unglaube* – LÜTHI 1967, 108. o.), és az a megdöbbenő, hogy éppen ebben a közegben nyilatkoztatja ki személyének és tanításának titkát.

A témák

Két téma körül éleződik ki a helyzet. A tanítása az egyik, amelyet nem fogadnak el hitelesnek a hivatalosok, mert Jézus nincs benne a láncolatban, amely Mózesrel kezdődik. Ő a tanítást Istentől vette, majd írástudók nemzedékei adják tovább és tovább. Jézus egyiküktől sem tanult. Amit tanít, az tehát nem számít, mert nem a hivatalos forrásból

merítette. Nem volt tanítványa egy rabbinak sem (BOLYKI 2001, 216. o.). Ezért hangzik el a felháborodott kérdés: „*Hogyan ismerheti ez az Írást, hiszen nem is tanulta?*” (15. vers) Jézus válaszában túlmutat írástudók nemzedékein, sőt Mózesen is, tanítását Istentől kapta. A válasz azt mutatja, hogy a sokaság kérdése valójában krisztológiai kérdés, mert amit tanít, az elválaszthatatlan a személyétől (KECK 1996, 619. o.).

A másik kérdés Jézus személye – ez a textus témája.

A perikópa megértése – teológiai összefüggések feltárása

Ha a tanítás kérdése krisztológiai kérdés, mennyivel inkább az, ami a személyére vonatkozik! A jeruzsálemieknek itt az a problémájuk, hogy túl sokat tudnak Jézusról. Tudják, melyik városból, családból származik. Semmi titokzatos nincs a személyében, pedig a Krisztusról senki sem tudja majd, honnan való (27. vers). A próféták tudták, honnan jön a messiás: a jelentéktelen dávidi városból, Betlehemből (Mik 5,1). Ez a kijelentés nem Jézus korának gondolkodását, hanem egy késői zsidó vélekedést tükröz a messiás identitásával kapcsolatban. E szerint a rejtőző messiás a titokzatosságból lép elő a végső időkben (KECK 1996, 620. o.).

Jézus a szavukon fogja az okoskodó jeruzsálemieket. BEUTLER jánosi iróniának nevezi Jézus válaszát (2016, 254. o.). Ez az a kettősség, amelyet már említettünk, és amely rövid textusunkat is áthatja. Lehet, hogy mindent tudnak személyének külső adottságairól, ám annak lényegéről semmit. Mert származásának az a lényege és az a titka, hogy őt Isten küldte. Egy mondaton belül kétszer – kétféle igével kifejezve – találkozunk Jézus küldőjével és küldetésével (BOLYKI 2001, 219. o.). Nem magától jött, nem az a lényeg, mely városból, mely családból származik, hanem az, hogy ő az Isten egyetlen Küldötte. És hiába tud földi származásáról bárki bármilyen sokat, az igazságot nem tudja róla, csak az, aki felismeri, hogy ő az Isten egyetlen küldötte. Sőt magát Istent is csak az ismeri, aki a Küldöttet ismeri, mert ő hozza el az istenismeretet (SCHNELLE 1998, 146. o.). A jeruzsálemiek Jézus személyének földi adottságairól mindent tudnak, de ő a mennyből származik, ennek ismeretére kellene eljutni. És ezzel ott vagyunk karácsony üzeneténél: halljuk a betlehemi történetet, sokat tudunk Jézus földi pályafutásáról, de csak akkor tudjuk meg igazán, ki-csoda ő, ha hisszük, hogy Isten küldte közénk és nekünk.

Igehirdetési vázlat

Karácsonyt mindenki ismeri

Karácsonnyal nem lehet zavarba hozni az utca emberét. A betlehemi kisdetről, angyalról, pásztorról mindenki tud. Hajlamosak is vagyunk azt gondolni, hogy karácsony-

ról mindent tudunk. Megvannak a szokásaink, hazautazunk (*Driving home for Christmas*), a menü is ismert, a díszeket kibontjuk az évtizedes dobozból, elmegyünk templomba. Minden a régi, minden ismerős. Meglepetés nemigen érhet minket, gondolnánk, ezért is szeretünk ráugrani a negatív meglepetésekre. A gyerekek akkor, ha nem azt kapták ajándékba, amit vártak; a felnőttek akkor, ha valaki rosszul szólt az ünnepi asztalnál, vagy nem értékelte kellően az erőfeszítéseket. Azt hisszük, karácsonyról mindent tudunk.

Mi van ebben új? – kérdezték Jézus kortársai. Ismerjük a családját, tudjuk, melyik városból jön, nyitott könyv a személye, múltja. Aki a csodát hozná, a megváltást az életünkbe évszázados bajokból és tehetetlenségéből, annak legyen valami titokzatos a személyében. Valami izgalom. Karácsony mindig ugyanolyan, legföljebb annyi változik, hogy egyik évben elborítanak az érzelmek, a másikban kevésbé. Persze kellemesebb, ha igen...

Mindenki ismeri?

Ebben a régi jeruzsálemi párbeszédben Jézus elismeri, hogy mindent tudnak róla. Ez azonban csak az egyik oldal. Van egy másik, egy titokzatos, de nem a titkolózás, hanem az igazi titok kategóriájába tartozik. Annak a titoknak a világába, amely valóban megváltást hoz az életünkre, ezer bajunkra és tehetetlenségünkre. Ha irántam érdeklődtök – mondja Jézus –, ne Názáretnél érjen véget a kutatás. Messzebbre, sokkal messzebbre menjetek. Engem Isten küldött, az ő Küldötte, mégpedig egyetlen Küldötte vagyok. Arról a túloldaltól van szó ma, amit a konfirmandusok úgy tanulnak, hogy Jézus egyszerre Isten és ember. Ma nemcsak a betlehemi, hanem a mennyei oldal is élénk tárul.

Olyan ez az üzenet, mintha kapnánk egy levelet. Egy borítékot, amelyet most fölemelek. Mindnyájunké, nekünk küldték, mi vagyunk a címzettjei. A levélnek egyformán fontos a feladója és a címzettje. Csak együtt van értelmük, egyébként elvész a levél, vagy értelmetlen. A mai esti „levélnek” Isten a küldője, és mi vagyunk a címzettjei. Isten karácsonyi küldeménye piros borítékban érkezett, a szeretet színében. Mert aki ma született, az nem más, mint Isten testbe öltözött szeretete. Nem arról van szó, hogy ez az ünnep egy morzsányi szeretetet tartogat, hanem arról, hogy ez az ünnep töményen, tisztán, csak és kizárólag szeretet. Isten szeretete. Ez öltött testet Jézusban, akinek minden porcikája, szava, hangja, gondolata Isten szeretete. Ő „ebből áll”. És hozzánk küldte az Atya. Nem általában „elküldte”, hanem nekünk küldte. Egy levélnek egyformán fontos a küldője és a címzettje. Mi vagyunk a címzettjei. Bontsuk hát ki a borítékot! Nézzük meg, mit tartalmaz!

Mi van a borítékban?

Ebben a piros borítékban pár szalmaszál rejtőzik. Egy kis kupacnyi. Csalódás? Semmirevalónak, értéktelennek tűnik.

Ezt tartalmazná az Isten szeretete? Szénát, szalmát? Nem ér semmit? Sokan gondolták így azok közül, akikkel Jézus a mai igében beszélget. Sokan gondolják így ma is. Minket is megkörnyékez ez a gondolat, főként, ha elkésérítően mennek a dolgaink. De így van-e valóban?

Azt látjuk, hogy Isten Fia újszülött gyermekként szalmán fekszik a jászolban. Ezt a képet szinte a szemünk elé vetítették ma az énekek, a karácsonyi történet, a gyermekek műsora. Isten nagyon mélyre szállt, amikor közeánk jött. Nem a pompát, nem a hatalmat választotta. Karácsonykor megnyílik az ég, Isten jön közeánk, mégpedig nem röpke látogatásra, hanem maradandó lakásra. Magára veszi gyengeségünket, sebezhetőségünket, kiszolgáltatottságunkat, félelmeinket, tehetetlenségünket. A leggyengébbeket választja. Minket választ. Velünk vállal közösséget.

Nem csoda, ha Jézus azt mondja mai igénkben, hogy ezt nem tudjátok kiismerni. Minden külső díszletét, helyszínét ismerhetitek, de ezt a titkot nem tudjátok kiismerni. Akkor ismerjük meg, amikor hinni merünk benne, és valóban hozzá fordulunk kicsinységünkkel és sebezhetőségünkkel, hozzá menekülünk kérdéseinkkel. A gyakorlatban fogja megmutatni, mit jelent, hogy mellénk szegődött, közeánk jött az Isten. Azt kívánom, hogy ezt mindnyájan megismerjük. A szalmát a piros borítékban, amelyet nekünk küldött ma este az Isten.

Illusztráció

Ehhez az istentisztelethez nem szeretnék további szempontokat és illusztrációkat adni. Minden gyülekezetnek megvan a szentesti „menüje”. Egyetlen illusztrációt hoztam az igehirdetéshez, azt a piros borítékot, amely az igehirdetési vázlatban szerepel. Az eredeti forrásban (*GottesdienstPraxis* 2017, 94–97. o.) ezt minden résztvevő kézbe kapja, én a kivitelezhetőség érdekében egyetlen, a gyülekezetnek szóló piros borítékot használtam a fenti vázlatban.

Felhasznált és ajánlott irodalom

- BEUTLER, Johannes 2016. *Das Johannesevangelium*. Herder, Freiburg.
- BOLYKI János 2001. „Igaz tanúvallomás”. *Kommentár János evangéliumához*. Osiris Kiadó, Budapest.
- KECK, Leander E. 1996. *Luke–John*. Abingdon Press, Nashville. (The New Interpreter’s Bible 9.)
- LÜTHI, Walter 1967. *Johannes. Das vierte Evangelium, ausgelegt für die Gemeinde*. Verlag Friedrich Reinhardt, Basel.
- SCHNELLE, Udo 1998. *Das Evangelium nach Johannes*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig.
- SCHWARZ, Christian (szerk.) 2017. *GottesdienstPraxis. Advent, Weihnachten, Jahreswende*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh.

Karácsony ünnepe

▶▶ Jn 1,14–18

Igehirdetési előkészítő

A titkok titka – karácsonyi kódkeresés

Az ünnep jellege

Karácsony ünnepének légköre nagyon kedvező homileitika szempontból. A nagy, többnapos ünnepi időszaknak éppen ez az a pontja, ahol mindenképpen az igehirdetés áll a középpontban. Felfokozott érzelmek szenteste, aktivitás a második napon, de az ünnep első napján a figyelem az ünnepi üzenet lényegére, az igazi tartalomra irányul. Ennek éppen a mai igeszakaszunk a klasszikus summája. Tudják ezt az igehallgatók is pontosan. Fontos, hogy ezzel a jó érzéssel készüljön maga az igehirdető is. A figyelem és a fogékonyság intenzív lesz. A feltételezhető és szükséges ismeretek az ünnep üzenetével kapcsolatban talán ezen a napon állnak legalaposabban rendelkezésre a gyülekezeti tagok gondolatában. Karácsonyi „teológiája” mindenkinek van.

Az igehirdető ünnepi felelőssége, hogy koncentráltan, aktuálisan és empatikusan találja meg a megfelelő hullámhosszon az öt hallgatók érzéseit, félelmeit, aggodásait. 2020-ban akad bőséggel és megrázó erővel megpróbáltatás, bizonytalanság, sőt gyász is a koronavírus kapcsán. Életutak, hivatások és pályák vannak nehéz helyzetben. A közvetlen jövő ezer szála bizonytalan. A karácsony erős rezonanciát teremtő tér. Egyedülálló és páratlan erejű, gyógyító örömhírt akkor tud megszólaltatni az igehirdető, ha a felhangzó szavak „inkarnálódnak”, vagyis testbe, szívbe és lélekbe érkeznek, a prédikátornál és a hallgatóinál is. Nem maradnak „fent” az eszmei magaslaton, hanem nagyon is közelre, belülre érkeznek meg. A távolságtartás sokat emlegetett fárasztó szava mellett most a lelki közelre érkezés szabadító eseménye az ünnepi üzenet. Ezen az ünnep nem romantikus fellebben, hanem reális talajközelben, a földszinten éri el Isten az embert. Betlehemben akkor és ma itt egyaránt. A karácsonyi lelkiség mindenképpen alulról, a kicsitől, a jelentéktelennek tűnőtől indul ki. Innen ered. Ez az eredeti természete. Az is igaz, hogy nagyon magasra tör mindegyikünk életében. A szép karácsony vágya egyetemes igény lett mára. Bármilyen élethelyzetben vagyunk, ebből fontos mélyet lélegezni.

Minden igehirdető számára személyes erőt adó és bátorító egyéni liturgia lehet, ha a készülés közben többször is csendesen vagy hangosabban elolvassa az ünnep gyönyörű, ősi kollektá imádságát: „Áldunk téged, Istenünk, hogy testté lett Igéd világosságát árasztod reánk. Add, hogy ez a világosság hit által ragyogjon szívünkben, és tükröződjék cselekedeteinkben, az Úr Jézus Krisztus által, aki veled

és a Szentlélekkel él és uralkodik örökkön örökké. Ámen.” (Agenda, 101. o.) Erről kell majd szólni. Erre kell rámutatni. Ebben a lelkületben szabad igazán nekiülni a prédikációírásnak az ünnep küszöbén. Csakis „megérintetten”.

Amit a textusról tudni kell

Alapigénk egy tökéletes egységben megszólaló logoszhimnusz része. Egy célja van: az evangélista rámutat arra, ami a legnagyobb esemény. Ez a reveláció. Az isteni titok feloldási folyamata. Ezt fogalmazza meg tömören Neal M. Flanagan a kommentárjában: „Ahogy mi emberek megmutatjuk magunkat abban, amit mondunk, és mi több, abban, amit teszünk (testünk nyelvén), ugyanúgy mutatta meg önmagát Isten cselekedetekben és beszédben. Végül Isten akkor mutatta meg magát a leginkább, amikor az Ige testté lett, az Istenemberben, akiben Isten dicsősége, jelenléte örökké tartó szeretete jeleként mutatkozik meg (14. v.)” (FLANAGAN 1992, 9. o.)

Gyönyörű forma és tiszta, egységes tartalom tükröződik itt. A kinyilatkoztatásnak radikális hatása van, megrezdül az emberi értelem és érzés. Olyan felütés ez a Szentírásban, amely minden más tartalomra kihat, nélküle nem is lehet evangéliumi mélységbe merülni. A minden dimenzióban és minden távlatban bemutatásra kerülő Logosz értékének és hatalmasságának a megtestesülése kerül kifejezésre. Filozófiai megközelítés ez, de nem idegen egy pillanatra sem az élet és a kozmosz mindennapi létkérdéseitől és valóságos problémáitól.

Az emberi élet és Isten teremtő, megtartó és megváltó munkájának minden eleme felfedezhető ebben a remekműben. A Logosz képessége kimeríthetetlen. Ereje határtalan. Szerepe nélkülözhetetlen. Nem hiányozhat az emberiség életéből. Nem maradhat távol tőle a világegyetem. Nem szakadhat el tőle sem az emberi test, sem a lélek, sem az ezeket fenntartó és megújító erőforrások. Alapjaiban van szükségünk rá. Nélküle nem érezhetjük a múltat, és nincs esélyünk a jövőre. Helytállni a jelenben is csak vele, általa és benne lehet. Nem egy eleme ez a hitnek, életnek és létezésnek, hanem éppen ez a valósága. Nála következik be most egy hihetetlen nagy változás, átalakulás.

Az „Ige testté lett” kifejezés a keresztény élet kardinális centruma. Erre utal írásmagyarázatában Bolyki János: „A sok folyamatos és tartós cselekményt kifejező én (volt) után (1.4.9. versek) most egy hirtelen bekövetkező eseménnyel (ezt fejezi ki az aoristoszigeidő) találkozunk. »A Logos létmódja megváltozott.« Eddig ez az aoristosban álló létige a teremtés létrejöttével és Keresztelő történelmi fellépésével kapcsolatban szerepelt. Most arra vonatkozik, hogy az Ige-Logos, aki isteni létmódban az Atyánál volt, földivé, emberré, testté lett. Ez nemcsak az ő történetében fordul, de az egész kozmoszban, az egész üdvtörténetben is.” (BOLYKI 2001, 74. o.)

Jézus születése a nagy változás. Az erről szóló örömhír meghirdetése a feladat a jánosi igék szerint. A Jézusban megérkezett Ige-Logosz válik elérhetővé, megtapasztalhatóvá és követhetővé. Megélése nem korlátozódik szűk körre, hanem minden ember számára életmentő szóvá, üzenetté kell válnia. A szavakkal lesz kifejezhető. A szavak által lesz megérthető. A szavak útján zajlik a kinyilatkoztatás szent folyamata. A hangzó szavakban testesül meg. A hangzó szavakban él és hat mostantól kezdve. A Jézussal és Jézusban megérkező isteni kijelentést ünnepelehetjük ettől az időponttól kezdődően. Különleges és egyedi dicsőség, amelyet most élünk állít az evangélium: „...*mint az Atya egyszülöttjének dicsőségét, telve kegyelemmel és igazsággal.*” (Jn 1,14) Olyan páratlan, egyedi és mostantól kezdve a közelünkben jelen lévő és ható dicsőség ez, amelyet mi is felfedezhetünk. Meg is érezhetjük a valóságát és a hatását. Belőle meríthetünk fényt, világosságot és bátorságot az életünkhöz mi is és minden nemzedék. Félelmek között, aggodások közepette és a kilátástalanság súlya alatt is hozzá mehetünk. Fájdalmak és sötétség nyomasztó tömegét ő képes eloszlatni. Ennek a perspektívának a meglepetésszerű megnyílása áll előttünk. Innen indulni lehet. Itt kezdeni szabad. Ebből megmentő erő árad minden emberi élet felé. De a világegyetem is benne található egyensúlyra, védelemre és megőrző szeretetre, gondoskodásra. A prólogus ennek a világméretű nyitánynak az ünnepi éneke.

A perikópa megértése – teológiai összefüggések feltárása

Isten cselekvése a legváratlanabb helyen éri el az emberiséget Jézus születésével. Jelenléte a szavakon, a hirdetett ígén keresztül lesz kutatható, megtapasztalható és tetten érhető számunkra. Minden és mindenki közelre érkezik karácsonykor!

Szuverén isteni döntés ez a nagy változás, amelynek mi a részesei, kegyeltjei és hasznélvezői vagyunk. Nem az emberi akarat vagy fantázia alakítja ki ezt a képzeletében, ahogyan sok más vallás világából ismerünk ilyen történeteket, hanem az a páratlan „részrehajlás”, ahogyan Isten éppen az emberi élet valóságába költözik. Emberi értelemmel és gondolkodással teljesen érthetetlen tett ez. Hatalmas titok a miértje.

Teológiailag izgalmas, hogy nem fölfelé, hanem nagyon is lefelé, a földi lét valóságára irányítja a tekintetünket a jánosi prólogus. Ide érkezik az isteni ajándék. Itt van rá a legnagyobb szükség. Itt mutatja meg szeretetét Isten minden lépésében a kezdetektől fogva. Test és lélek teljes egységében jelenik meg a földi létterbe Jézus, és ezzel a legközelebbi kapcsolatba került velünk. Ennek a nagy eseménynek a megünneplése történik karácsonykor. Fontos tudatosítani, hogy nem rólunk és a mi hatalmas tetteinkről szól a karácsonyi evangélium, hanem Isten nagyságá-

ról, tetteről és az általa végrehajtott nagy változásról, amelyet viszont teljesen a mi érdekünkben, miértünk és a mi ezerszer szükséges újbóli felébredésünkért és megváltozásunkért hajtott végre. Ha ezt a folyamatot végiggondoljuk a mában, és lefordítjuk, szinkronizáljuk a mi mai kontextusunkra, akkor minden nehézség ellenére is lesz Világosság a mi életünkben. Krisztus megérkezése, megszólalása és szavainak folyamatos hirdetése az, ami esélyt ad az emberiségnek az első karácsonytól kezdve. Az a Logosz munkája, hogy erre most is és bennünk is lehetőség nyílik karácsony ünnepén. Mi is érkezhünk ide, és hozzánk is megérkezik Isten élő szava.

Igehirdetési vázlat

Az emberi kód

Nagyon messzire kerültünk ma már attól az egyszerű jától, amelyet gyerekkoromban úgy kellett játszani, hogy csak az jutott tovább, aki tudta a jelszót. Mondd meg a titkos szót, és mehetsz tovább! Izgalmas pillanat volt, amikor valaki fülbe súgta, vagy meghallottuk, esetleg félrehallottuk vagy éppen elfelejtettük, de valamit mindenképpen mondani kellett. Ettől függött a kiesés vagy a bennmaradás. A visszalépés vagy a továbbjutás. Nagy volt a szó tétje. Vesztetni nehezen tudóknak kegyetlen játék. A játék könnyedségével élni tudóknak kellemesen izgalmas. Néha akkor is bekiabált valaki egy szót, ha semmit sem hallott. Volt olyan is, hogy szinte mindenki hallotta a titkos szót, csak éppen az nem tudta kimondani, aki soron volt. Senki sem gondolta, hogy pár évtizeddel később annyi titkos és személyes kód/jelszó/azonosító lesz majd az életünkben, hogy nagy gondot jelent megőrzésük és megjegyzésük. Ma már a többszörös biztonsági kódok világát éljük, és egyre több alkalmazáson keresztül történik az azonosításunk. Itt már nem is az emberi memória vagy agyi frissesség a döntő, hanem a rendszerismeret, az alkalmazkodási sebesség és a gyors változásokra való előkészület. De ha működnek a letöltések, és aktívak a kódjaink, akkor helyén van az életünk: van esély a továbbjutásra.

Az isteni kód

János evangélista a legfontosabb kódot mondja el nekünk: Az Ige testté lett. Isten meghökkenítő és pusztán emberi számítás és logika alapján nem érthető közeledése ez a nagy változás. Az isteni titok nyitja egyedül Jézus Krisztus. Az ő születése, megérkezése és a „velünk együtt sátorozása” Betlehem óta teljesen új lehetőség. Új világ, új mentalitás és új esély nyílik meg benne minden ember számára. A távoli, a titokzatos és a hatalmas Isten érkezik meg egészen közelre, emberi létünkbe, testünkbe és lelkünkbe. Emberrileg mi is azt kérdezzük: miért érte meg ez a változás Istennek? Miért jó neki az, hogy Fia ebbe az elromlott, sok

szempontból károsodott és beszennyeződött emberi testbe érkezzen meg? Az evangélium karácsonykor nem az emberi érdekszférából érkezik. A kinyilatkoztatás Isten kezében van. A végső kódot csak ő tudja, csak ő ismeri. Annak mondta el, akiben teljesen megbízhat, és aki teljesen az övé. Jézus lett az az élő kód, akit karácsonytól kezdve nem szabad elfelejtenünk sohasem.

Az ünnepi kód

Mikor nyílik meg a karácsony titka? Mi múlik most rajtunk? Egy biztos, hogy a főszerep nem a miénk. A megvalósítók sem mi vagyunk. A nagy szavak és a nagy elképzelések sem segítenek. A fásasztó emberi tülekedés, az erőszakos érvényesülés vagy a gyengébbek villámgyors megelőzése sem illik az ünnephez. Az ünnep kódja máshol van. Ha valamit, akkor az ünnepi ajándék fényét, csillogását és kedves visszatükröződését a megajándékozottak arcán nem lehet erővel és hatalommal, ügyeskedéssel és manipulációval kierőszakolni. Az „Örülj!” vezénylese mindig nevetséges és szálnalmas az emberek közti kapcsolatban. Mert ez spontán fordulat. Természetes változás. Eredeti reakció. És mindenekelőtt őszinte. A legértékesebb ajándék váratlanul, kedvesen és természetesen kerül az életünkbe. Egy pillanat alatt érezzük páratlanságát. Talán nem is gondoltunk rá soha. Eszünkben sem volt. De amikor kezünkbe tették, akkor melegséget és erősugárzást éreztünk. A tiszta, a jó és a teljesség árad belőle. A testbe érkezett Isten fogadása sem lehet más: „Mindig közellévő, / Jelentsd magad nékem. / Ne lakhasson más e szívben! / Szüntelen / Mindenben / Csakis téged lásson, / Leborulva áldjon!” (EÉ 280,5)

Az ünnepi kód: meglepettség, alázat és elfogadás. Okkal ragyoghat fel az arcunk. Isten kedvességéből születik újjá a karácsonyi ember és a világ. A helyes kódok birtokában válhatunk mi is „örömsugárzókká”.

Illusztráció

GONDOLATOK

„A titok-orientált ember azonban nem akar engedni Isten Krisztusban adott hívásának. Úgy vagyunk vele, mint a svédasztalhoz, a büféasztalhoz szokott ember, aki odamegy ebédidőben a nagy asztal mellé, és kiválogatja arról, ami neki tetszik, ami jónak tűnik. Az otthoni asztal gazdagsága, a szülői ház szeretetteljes hívása ilyenkor feledésbe merül. Pedig az anyánk által elkészített étel nekünk és miattunk készült úgy és olyanak, amilyen.”

Czapp József református lelkész

„A tea mellé anyám egy kis madeleine-nek nevezett süteményt hozatott, amelynek kicsi, dundi formája mint ha csak egy rovátkás kagylóhéjba lenne kisütve. S mindjárt, szinte gépiesen, fáradtan az egyhangú naptól s egy szomorú holnap távlatától, ajkamhoz emeltem egy kanál teát, amelybe előtte már beáztattam egy darabka süteményt. De abban a pillanatban, amikor ez a korty tea, a sütemény elázott morzsáival keverve, odaért az ínyemhez, megremegtem, mert úgy éreztem, hogy rendkívüli dolog történik bennem. Bűvös öröm áradt el rajtam, elszigetelt mindentől, és még csak az okát sem tudtam. Azonnal közömbössé tett az élet minden fordulata iránt, a sorscsapásokat hatástalanná, az életnek rövidségét egyszerű káprázattá változtatta.”

Marcel Proust (1871–1922) francia író:
Az eltűnt idő nyomában

„Nem helyénvaló, ha Isten szolgálainak arca komor és megjeleneése hűvös.”

Assisi Szent Ferenc (1182–1226),
a ferences rend megalapítója

„Ha a lelkünk egymáshoz ér, az adja az ünnep igazi értékét és melegét. Ha emellé szépen terített asztal társul, finom étkekkel, az emeli természetesen az ünnep fényét, de szeretet nélkül az anyagi világ értéktelen és elenyésző halmai lesznek csupán.”

Simon András (1958–) grafikusművész

Felhasznált és ajánlott irodalom

- BEHRINGER, Hans Gerhard 1997. *Die Heilkraft der Feste. Der Jahreskreis als Lebenshilfe*. Kösel-Claudius Verlag, München.
- BOLYKI János 2001. „Igaz tanúvallomás”. *Kommentár János evangéliumához*. Osiris Kiadó, Budapest.
- CZAPP József 2014. Jn 1,14–18 textusfeldolgozás. *Igazság és Élet*, 4. sz. 667–672. o.
- FLANAGAN, Neal M. 1992. *Evangélium Szent János szerint és a jánosi levelek*. Korda Kiadó, Kecskemét; Bencés Kiadó, Panonhalma. (Szegedi Bibliakommentár, Újszövetség 4.)
- KARNER Károly 1950. *A testté lett ige*. Magyar Luther Társaság, Budapest.
- KECK, Leander E. 1996. *Luke–John*. Abingdon Press, Nashville. (The New Interpreter’s Bible 9.)
- KELLY-GANGI, Carol 2018. *Assisi Szent Ferenc bölcsességei*. Lazi Kiadó, Szeged.
- LÜTHI, Walter 1967. *Johannes. Das vierte Evangelium, ausgelegt für die Gemeinde*. Verlag Friedrich Reinhardt, Basel.
- SCHWARZ, Christian (szerk.) 2017. *GottesdienstPraxis. Advent, Weihnachten, Jahreswende*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh.

■ SZABÓ LAJOS

Igehirdetés Udvaros Béla temetésén *

Mt 10,29–31

■ FABINY TAMÁS

Gyászoló gyülekezet! Testvéreim a Jézus Krisztusban! Udvaros Béla temetési értesítőjén a *Hamlet*-ből olvasható az az idézet, amelyben Shakespeare Jézus tanítását dolgozza fel. Az 5. felvonás 2. színében Hamlet ezt mondja Horatió-nak Arany János fordításában: „...egy verébfi sem eshetik le a gondviselés akarata nélkül. Ha most történik: nem ezután; ha nem ezután, úgy most történik; s ha most meg nem történik, eljő máskor: készen kell rá lenni; addig van.”

A 2011-ben megjelent, nagy sikerű Shakespeare-breviáriuma élére Béla bátyánk ezt a Petőfi-sort tette: „A teremtés fele Shakespeare”. Micsoda lebilincselő előadást tarthatna Udvaros Béla ezzel a címmel: *Bibliai motívumok Shakespeare drámáiban*.

Hatalmas tárgyismeretével sokat idézne magából a *Hamlet*-ből. A tőle megszokott szuggesztivitással aknázná ki a „Len-ni vagy nem lenni” monológ hatalmas kincsébányáját, vagy idézné, hogy „ó, az én próféta lelkem”, valamint szólna az ismeretlen tartományról, honnan nem tért meg utazó. Hívó emberként talán hozzáfűzné, amit most nekem is el kell mondanom: egyvalaki, a feltámadott Jézus igenis visszatért ebből a valóban titokzatos és ismeretlen tartományból.

Elemelné továbbá *A velencei kalmárt*, amely egyrészt a törvény és evangélium, másrészt a kegyelem drámája. Ugyanígy ismertetné a *Szeget szeggel* drámai konfliktusait, ahol a megbocsátás és nagy kiengesztelődés témái vannak a középpontban. Bibliikus motívumok kapcsán bőségesen idézne a *Lear királyból*, hiszen – Pál apostol Első korinthusi levele nyomán – itt bolondok a bölcsek és a bölcsek bolondok.

Már közismert színházi rendező volt, zajos kecskeméti és békéscsabai sikerekkel a háta mögött, illetve önálló estjeivel, amelyekkel az országot járta, általános népszerűségnek örvendett, amikor 1987-ben megalakult a Magyar Shakespeare Bizottság. Ennek célja az volt, hogy elősegítse a magyar Shakespeare-kutatást rendszeres tudományos előadások szervezésével és az *Új magyar Shakespeare* megjelentetésével, továbbá új lendületet kívánt adni az angol reneszánsz magyarországi kutatásának, és kapcsolatot akart ápolni a színházak bevonásával külföldi Shakespeare-kutatókkal és intézményekkel. Az alakuló ülésen Udvaros Béla rögtön előadást is vállalt, amelynek szövege aztán a *Diakonia* című evangélikus szemlében még abban az évben meg is jelent.

A kegyelem... úgy fakad, mint csöndes eső a mennyből című tanulmányában a szerző azt fejtegette, hogy *A velencei kalmár* milyen nagy viharokat kavart a hazai és a nemzetközi színházi életben. Egyebek mellett ezt írta:

„Shakespeare-t egyetlen művével sem kompromittálták olyan mértékben és annyiszor, mint a Kalmárral. Ennek oka az volt, hogy lerángatták Shakespeare-t a földi világ alantasságaiba, holott nem őt kell lehúzni, hanem nekünk kell felemelkedni az ő eszmei világába.”

Gyászoló gyülekezet! Úgy érzem, ebben a gondolatban csirájában már tetten érhetjük Udvaros Bélának azt a nagy-szerű programját, amelyet aztán az Evangélium Színházzal próbált – sikerrel – megvalósítani. Vallotta: nem a színház-zat kell levinni a földi világ alantasságaiba, hanem a nézőt kell felemelni a művészet, a moralitás és a transzcendencia magasságaiba. A tanulmány zárómondatát olvasva magunk elé tudjuk idézni Udvaros Béla szuggesztív alakját, és szinte halljuk, amint invitálja kortársait: szinte látjuk és halljuk az ő szuggesztív erejét: „Gyertek el Shakespeare varázslatos Velencéjébe, ahol a szerelem, a barátság, a költészet és a zene hatalmát hirdetik; s ahol valóban a jó diadalmaskodik.”

Igen, látom magam előtt az ő örökké fiatalos alakját, ahogy meghívja az embert. Ahogy áll a Duna Palota, a kőbányai kápolnaszínpad vagy bármelyik kárpátaljai, erdélyi kultúrház vagy templom előterében, és fogadja a nézőt. Talán nem kegyeletsértés, ha most elképzelem őt, amint a ravatalozó elő-terében fogadja a temetésére érkezőket. Mindenkihez volna egy jó szava. Személyes megtiszteltetésnek venné, hogy eljöt-tetek barátként vagy a szakma képviselőként, államtitkár-ként vagy egyházi emberként. Nekem mint igehirdetőnek ta-lán külön is mondaná, hogy nagy érdeklődéssel várja, mit fo-gok mondani róla. Udvaros Béla vérbeli színházi rendezőként most is mindent pontosan eltervezett. Figyelt a dramaturgiára, mikor melyik vers hangozzék el, hol és mit énekeljen a kórus.

Talán az sem kegyeletsértés, ha azt mondom: fejében ta-lán már összeállt a feltámadás jelene is, a harsonák meg-szólalásától kezdve a sírok megnyílásán keresztül a boldog, katartikus új találkozásig.

Máté evangéliumában, az idézet forrásában Jézus a gondvi-selő Istent mutatja be, amikor ezt mondja: Ha a veréb (aminek párját egy fillérért adják) nem eshet a földre a mennyei Atya tudta nélkül, akkor hogy ne gondoskodna rólunk a mi Terem-tőnk különösen is, akik sok verébnél értékesebbek vagyunk?

Udvaros Béla elmondhatta, el is mondta, miként gon-doskodott róla az ő Teremtője. Hosszú élete során bizony sokszor megtapasztalta ezt a gondviselő szeretetet. Édes-apja, akinek igencsak kalandos élete volt, fiatalon meg-halt. Előtte orosz hadifogságba került, ahonnan megszök-

ve egészen Kínáig eljutott. Maga is nagy küzdő volt. Nem sokkal hazakerülése után azonban meghalt az édesapa, a hatéves kisfiú pedig édesanyja betegsége miatt gyerekotthonba került. Egészen fiatalon már magát kellett eltartania, egyebek mellett úgy, hogy osztálytársait korrepetálta. A jobb módú családoknál gyakran ebédet vagy vacsorát is kapott. Karmester akart lenni, de aztán inkább vonzotta a színház, a rendezői hivatás. A Nemzeti Színházban rendre a kakasülőről nézte végig az előadásokat. A legendás igazgató, Németh Antal vette pártfogásba. Szivacsként szívta magába az újat, az értékeket. Atyai barátja volt Sík Sándor pap-költő, az írók közül jó kapcsolatot ápolt Németh Lászlóval, Török Sándorral, Tamási Áronnal és Szabó Magdával.

1951-ben végzett a Színművészeti Főiskola rendező szakán. Várkonyi Zoltán akkori főrendező hívására a Magyar Néphadsereg Színházához került, a mai Vígszínház ösztöndíjas rendezője lett. 1954-ben az Állami Déryné Színházhoz szerződött. 1957-től a kecskeméti Katona József Színház rendezője volt tizenhat évadon át. Ez az időszak a kecskeméti teátrum egyik meghatározó korszaka volt. Konceptiók perben elítélt felesége melletti kiállása nem maradt következmények nélkül: Dévai Kamilla gyönyörű színésznő volt, ám börtönviselt. Kecskemét után Békéscsabára szerződött, majd a Népművelési Intézet révén húsz évig a MOM műkedvelő színjátszóival foglalkozott. A csoport egyik emlékezetes bemutatója Illyés Gyula *Malom a Sédén* című drámája volt. Majd önálló estjeivel járta az országot: egyszemélyes előadásokat és felolvasásokat tartott. Közkeveltségét olyan gesztuson is le lehet mérni, ahogyan a debreceni Déri Múzeumban a teremőr szinte a nyakába ugrott.

A tudás átadásának a vágya végigkísérte életét. Családi körben, húsvéti vagy karácsonyi együttléteken is mindig valamilyen kiselőadással készült. Dorottya lányát a rajongásig szerette, és boldog volt, ha olykor közösen adtak elő, például az Evangélium Színházban vagy a reformációi gálaesten. Magdóval, akivel özvegyiségre jutva találtak egymásra, sokat utazott, és az ő görögországi útjai természetesen az ő mitológiai kiselőadásaira adtak okot. Amikor látása már romlott, e-book segítségével olvasott szüntelen, Máté unokája töltött fel anyagokat neki.

Családja és barátai körében még boldogan együtt volt a kilencvenhatodik születésnapján, aztán – a legnehezebb, vírusos időkben – kórházba került. Leánya mindent megtett azért, hogy hazakerülhessen. Meg is valósult az utolsó találkozás a kórházból otthonába visszatérve, az Olajág otthon bejáratánál: láthatták egymás övével, el tudtak búcsúzni egymástól. Nagy rendező volt Udvaros Béla, de az Úristen még nagyobb rendező: megadta a lehetőséget a békés elválásra, a fájdalommentes távozásra, mielőtt lehullott a függöny.

Külön kell szólnom az evangélikus örökségről. El ne felejtjük: Hamlet wittenbergi diák volt... Udvaros Béla és a család lelkésze a legendás Keken András volt, akinek ige-

hirdetéseit mindig szívesen hallgatta a Deák téren, vagy aki Dorottya-t is keresztelte és konfirmálta. Béla bátyánk aztán hűséges igehallgató volt Budahegyvidéken vagy a Bécsi kapu téren. Hite és a művészet iránti elköteleződése találkozott abban, ahogyan a színházat is a kereszténység szolgálatába állította. Így lehetett alapítója, rendezője, művészeti igazgatója és mindenese az Evangélium Színháznak 1990-től huszonöt éven át. Sokáig a Magyar Protestáns Közművelődési Egyesület állt e hatalmas szellemi vállalkozás mögött Szentágothai Jánossal, ifj. Bartók Bélával, Albert Gáborral vagy Tőkéczi Lászlóval. Az alkotóközösség legelső előadása, a *Bölcs Nátán* nemcsak azért emlékezetes, mert az elhíresült taxiblokád miatt gyakorlatilag üres nézőtér előtt adták elő, hanem sokkal inkább azért, mert Lessing darabja a vallási toleranciáról szól.

Megtiszteltetésnek vettem, hogy az alapítást követő első években, a hőskorban annak a kőbányai templomnak a kápolnaszínpadán tartották a próbákat és az előadásokat, ahol akkoriban lelkészként szolgáltam. Soha nem felejttem, nem felejtjük el az akkor még keveset játszott magyar szerzők műveinek színrevitelét: Tamási Áron *Hegyi patak*, *Vitéz lélek* és *Énekes madár* című darabjait. De megemlíthetjük Illyéstől a *Különcöt* és a *Fáklyalángot*, Máraitól a *Kassai polgárokat*, Németh Lászlótól a *két Bolyait* és a *Galileit*. Ezt a darabot vitték Kárpátaljára, Munkácsra és Beregszászra. Kovács Aladártól pedig az Apáczai Csere János életéről szóló *Téli zsoldárt* nagy sikerrel mutatták be Erdélyben: Brassóban és éppen Apácán. De említhetem Szabó Magdától – akivel Béla bátyánk kiváló kapcsolatot ápolt – a *Szent Bertalan nappalát* és persze a színvonalas külföldi szerzőket: Ibsent, Shaw-t, Anouilh-t. Számos más Kossuth-díjas művész mellett Bánffy György és Bitskey Tibor voltak állandó szereplői ezeknek a felejthetetlen előadásoknak. Utóbbi Sík Sándor *István király*ának címszereplőjeként ezt vallotta: „Nincs élet a Krisztuson kívül; nincs itt menekülés a keresztén kívül.”

Ez a mondat pedig közel áll Udvaros Béla művészi credójához is. Ő azt vallotta, hogy nem tükröt kell tartani a társadalom elé, hanem az élet értelmét szükséges felmutatni, valamint a szépséget, a hitet és a hazaszeretetet. Mindezt pedig morális és intellektuális igényességgel. A *Hegyi patak*ban Gidró gazda átkarolja a másik gazda vállát, és ezt mondja: „Bétölteni reménységgel a világot, amely minden percében a kezdet és a vég.”

Kezdet és a vég! Jézus mondja magáról az Újszövetségben: „*Én vagyok az Alfa és az Omega, a kezdet és a vég.*” Aki ebben a Jézusban hisz, az órála tanúskodik az élet és a művészet hitvallásával.

Udvaros Béla gyászjelentésén ezt a hitvallást olvashatuk: „a mulandóságból a maradandóság időtlenségébe távozott”, mindezt kiegészítve a gyászoló családnak ezzel a meggyőződésével: „a bűnök bocsánatában, a test feltámasztásában, az örök élet hitével a szívében”. Ámen.

TARTALOM Mécses a te igéd

MESTERHÁZY BALÁZS: *Az ég kék, a fű zöld, az Isten szeret* 401

Figyelő

Előadás

HAFENSCHER KÁROLY: *Paptan a javából! De kit érdekel a paptan? Egyáltalán paptan ez, vagy valami más...?* 402

Reflexiók

Teológiai reflexiók – a 2020. első félévi járványhelyzet egyházi vonatkozásairól
Az Evangélikus Hittudományi Egyetem oktatóinak gondolatai
a Magyarországi Evangélikus Egyház Országos Presbitériumának
2020. szeptemberi 24-i ülésére – 1. rész 410

CSEPREGI ZOLTÁN: *Ajánlás* 410

BÉRES TAMÁS: *Vírus és jövő* 410

VARGA GYÖNGYI: *A spiritualitás összeköt* 412

OROSZ GÁBOR VIKTOR: *Rendszeres teológiai reflexiók* 414

HAFENSCHER KÁROLY: *Gyakorlati teológiai reflexiók* 415

Évfordulók

BLÁZY ÁRPÁD: *A württembergi reformátor, Johannes Brenz emlékezete* 417

Krisztusban mindnyájan életre kelnek

VARGA TAMÁS: *Emlékezés Béres László evangélikus lelkész*
szolgálatára (1964–2020) 418

VARGA TAMÁS: *Igehirdetés Béres László temetésén (Jn 14,18–19)* 419

Fórum

MISSURA TIBOR: *Fiú vagy szolga – ApCsel 3,13.26 és 4,27,30 fordítási kérdései.*
Válasz László Virgil kétrészes tanulmányára 421

Az igehirdető műhelye

SZEMEREI JÁNOS: *Advent 1. vasárnapja (1Pt 1,22–25)* 424

DOBÓ DÁNIEL: *Advent 2. vasárnapja (Jak 5,7–11)* 426

LABORCZI GÉZA: *Advent 3. vasárnapja (2Tim 1,8–14)* 429

CSORBA JÁNOS: *Advent 4. vasárnapja (Jel 22,1–9)* 431

SZABÓNÉ MÁTRAI MARIANNA: *Karácsonyeste (Jn 7,28–29)* 433

SZABÓ LAJOS: *Karácsony ünnepe (Jn 1,14–18)* 436

Igehirdetés

FABINY TAMÁS: *Igehirdetés Udvaros Béla temetésén (Mt 10,29–31)* 439